

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

*Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.*

ISSN: 0042-9422

No. 9 (510), September, 1990, Vol. XLIII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

*проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, мгр О. Коваль,
проф. д-р В. Косик, інж. В. Олеськів, д-р Б. Стебельський,
проф. П. Цимбалістий*

Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF. Tel.: 071 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1990 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	65 дол.	35 дол.	6 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	65 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 ф.фр.	1100 ф.фр.	200 ф.фр.
Вел. Британія	ф.27.50	ф.15.00	ф.3.00
Канада	65 дол.	35 дол.	6 дол.
США	60 дол.	32 дол.	6 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	12 н.м.
Франція	300 фр.	175 фр.	30 фр.
Швеція	300 кор.	175 кор.	30 кор.

*В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адре-
су Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.*

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 9 (510)

ВЕРЕСЕНЬ, 1990

Річник XLIII

Зміст IX-ої книжки

Питання національного визволення

В. Кульчицький-Гурт: МАЙБУТНЄ ЧЕРВОНОМОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	1027
Степан Гурт: УКРАЇНСЬКА ХВИЛЯ: ЯКИЙ ВАЛ?	1044
Василь Барладянц: ВСЕЛЕНСЬКОЇ ВОЛІ СПІВЕЦЬ	1055
Юрій Семенко: СПІВІЩІ КАТІВСЬКОГО РЕМЕСЛА	1062
Зіновій Красінський: «ПЕРЕКИДАЄМО ЖИВИЙ МІСТ»	1068
Станіслав Івченко: «НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЧИ АВТОНОМІЯ»	1071
— ВІДЗНАЧЕННЯ АКТУ 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ В УКРАЇНІ	1076
— РЕЗОЛЮЦІЯ ВІЩА ГРОМАДИ ЛЬВОВА ТА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	1077
Іван Каздиба: «ДЛЯ УКРАЇНИ ВИПАЛА НЕЛЕГКА ДОЛЯ»	1078
Михайло Осадчий: CONTRA SPREM SPERO	1082
Петро Дужий: «... НАЙМЕНШИЙ НАРОД МАЄ ПРАВО...»	1084
— 30 ЧЕРВНЯ ПО УКРАЇНІ	1086

Ярослав Гайвас: ДО ПОРТРЕТУ КОМАНДИРА	1088
---	------

Поезія

Дмитро Гриньків: ФРЕСКИ РОКУ — ОСІННІ ДИВА. 1) Смерека — 1097. 2) Вирій мого дитинства — 1098. 3) Туман на Святі Омени — 1099. 4) Осінній ранок — 1100. 5) Осінній етюд — 1101.	
---	--

Церква і релігія

— ВІДКРИТТЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СОВОРУ УАПЦ	1102
— РІШЕННЯ ПЕРШОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СОВОРУ УАПЦ	1104
— ЗВЕРНЕННЯ ВІД СОВОРУ УАПЦ ДО ГОЛОВИ ВР УССР	1106
— ЗВЕРНЕННЯ СОВОРУ ДО УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ	1108
— ЗВЕРНЕННЯ СОВОРУ УАПЦ ДО ВСЕЛЕНСЬКОГО ПАТРІАРХА ДИМИТРІЯ I	1108
— ЗВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКИХ БРАТНІХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ ЄВРОПИ	1110
Єпископ Володимир Романюк: СЛОВО НА ХІРОТОНІЇ 29.4.1990	1110

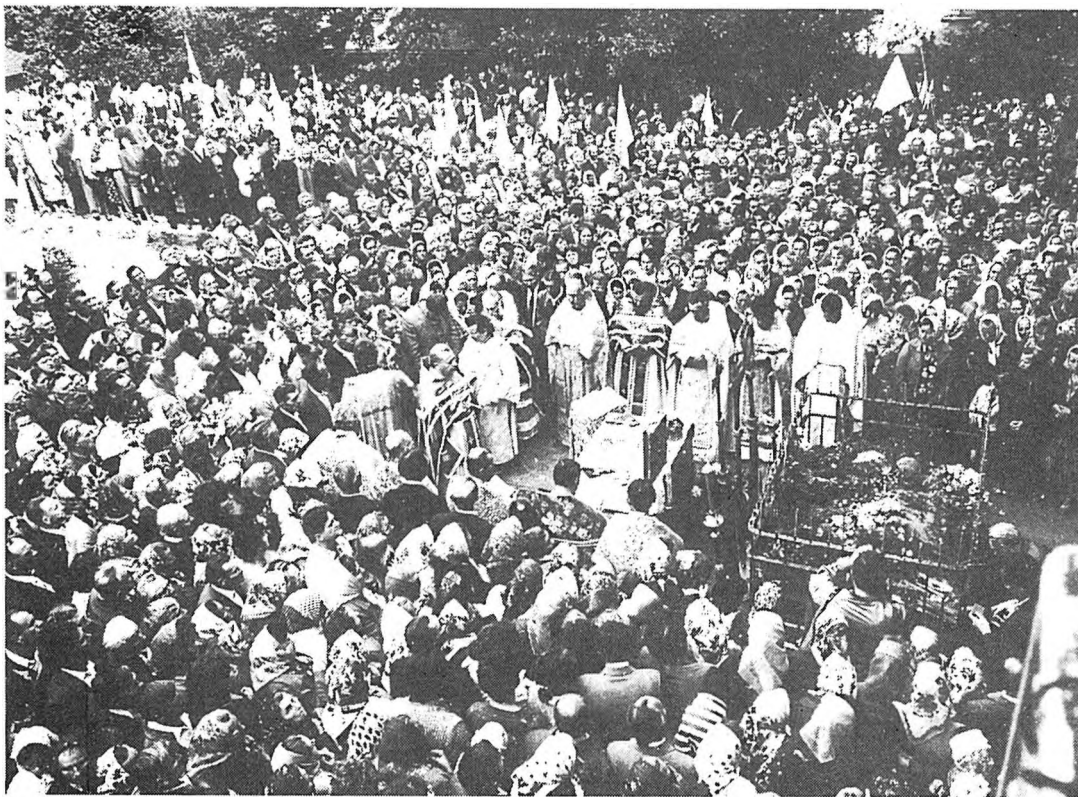
*

А. К.: ЗУСТРІЧ ОБ'ЄДНАНОЇ ІЄРАРХІЇ УКЦІ В РИМІ	1112
— ПРОМОВА ВЛАДИКИ ВОЛОДИМИРА СТЕРНЮКА В СОБОРІ СВ. СОФІЇ В РИМІ	1112
— ПРОМОВА ЙОГО СВЯТОСТІ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II	1117
Аргісип. Анджело Содано: ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОЇ СТОЛИЦІ НА КОРИСТЬ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНСЬКОГО ОБРЯДУ	1120

Наука, дослідж

Володимир Янів: АНАЛІЗА ШЕВЧЕНКОВОГО «КОБЗАРЯ» З ПОГЛЯДУ СОЦІАЛЬНИХ ПРЯМУВАНЬ ПОСЛУХУ Й СПРОТИВУ В УКРАЇНЦІВ (Прод. 5)	1124
І. І. Крутників: НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: НАУКА І ПРАКТИКА ВЕСНОЮ 1989 РОКУ	1138
Д-р Павло Пундій: УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ-ПІОНЕРИ В США	1145
— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ	1152

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

*Берестечко, червень 1990. Частинний вид на учасників вшанування Героїв-Козаків, полеглих у бою з польськими військами у червні 1651 р. Отці духовні відправляють поминальну Панахиду.
Фото А. Юхновського.*

Питання національного визволення

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ГУТ

МАЙБУТНЄ ЧЕРВОНОМОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ:
ПРОГНОЗИ, ПОБОЮВАННЯ, ПОРАДИ

*Тепер від Загребу до Києва, від Риги до Софії,
появилася непереможна воля у всіх націях
формувати свої власні долі.*

Тома Мольнар «Майбутнє для Європи»

«У своїй славній книжці '1984' Джордж Орвел представляв світ, в якому тоталітаризм досягнув свого рода досконалості. У 1970 році советський дисидент Андрій Амарлик міркував, чи СРСР збережеться до цієї фатальної дати. В тому часі таке питання виглядало недоречним. Для комуністів, переконаних в тому, що вони відкрили закони історії, революція була невідворотною. Для багатьох антикомуністів же, система поліційної держави була замкнута так сильно, що розвал її виглядав неймовірним». Так то починає свій есей «Світ без СРСР» редактор французького щоденника «*Le Monde*» Андре Фонтен¹, в якому, як уже сам наголовок показує, він розглядає якраз питання, яке двадцять літ тому уважалося «недоречним». А. Фонтен у цьому не є винятком. Серед політиків, журналістів, соведологів нині ця тема є дуже модною.

У тому ж часі (70-ті роки) на Заході, а особливо у США, розгорілася була дискусія над питанням, що є СРСР: твір російського народу чи твір міжнародного комунізму. Викликав її Александер Солженіцин своїм виступом у Гарвардському університеті та своїм есеєм у кварталнику «*Форейн Афферс*». Хоч формально нині це питання не стоїть на порядку дня, практично воно важніше як тоді, бо із сфери дискусії перейшло у сферу дії, і у великій мірі рішатиме про долю СРСР.

Симбіоза

Становище Солженіцина, що СРСР — твір міжнародної комуністичної конспірації, заступала вся російська діаспора. І в його аргументах було багато правди, бо ліві елементи Заходу багато причинилися до перемоги большевицької революції у російській

царській імперії, та й уможливили новотворові — ССРСР зайняти ту позицію в світі, яку він займав до приходу Горбачова. І навіть нині, у часі «гласности» і «перестройки», ССРСР може завжди рахувати на піддержку цих елементів. Типовим прикладом такої піддержки може служити коментар п.н. «Пане Буш, натискайте на литовців». Автор цього коментаря, бувший редактор редакційної сторінки «*Нью-Йорк Таймсу*», який часто попирав справи ССРСР на сторінках цього щоденника, поспішив на поміч Кремлеві і цим разом. «Це гарно, — пише він, — що президент Буш перестергіав Михаїла Горбачова перед ужиттям сили в Литві. Та було б тепер більш до речі остерігати литовців, щоб вони не штовхали дальше Горбачова до ужиття цієї сили». А от його, типова для західних оборонців інтересів ССРСР, логіка: «Тут певна іронія. Донедавна США вели тотальну економічну війну і піддержували велику мілітарну силу для того, щоб повалити вибраний уряд у маленькій сусідній країні, що називається Нікарагуа, де ми маємо навіть менше історично оправданої претенсії на суверенітет — легальної чи нелегальної — як росіяни мають у Литві»².

Та мали слухність і опоненти Солженіцина, які доказували, що большевизм зародився на базі і вдержується при допомозі специфічних прикмет російського народу. Це особливо ясно виходить на яву тепер, коли можна в ССРСР вільно висловлювати свої погляди. От докази.

Інформує Біл Келлер, керівник бюро «*Нью-Йорк Таймсу*» в Москві: «Горбачов позискав деяких російських патріотів, даючи їм більшу свободу говорити і друкувати, та улегшуючи контролю над Церквою. І все ж у загальному вони переконані, що Горбачов і ті, що довкруги нього, ведуть Росію до імітації буржуазного Заходу, піддержувані новими русофобами і прихильниками Заходу. 'Світло у кінці їхнього тунелю є капіталізм', — заявляє Сергій Васільєв, депутат з Тюмені. Російські націоналісти є проти вільного ринку, багатих ентрепренерів і вільних торговельних зон, які, вони вірять, зробили б Росію колонією багатонаціональних корпорацій»³.

Підмічує Марія Губер: «Націоналістична плятформа росіян приймає безкомпромісове відкинення політичного плюралізму і приватної власности»⁴.

А от про одну імпрезу в Москві: «Щирі російські твердолінійники зібралися нині тут, на спортовій арені, щоб засудити президента Михаїла С. Горбачова за його намагання лібералізувати і узакінити советське суспільство, та щоб святкувати свій націоналізм тоді, коли багато хто вважає їхнє наставлення шовіністичним (...) Головною атракцією була Ніна А. Андреева, ленінградська учителька хемії, яка надрукувала була два роки тому ортодоксальний трактат, у якому обороняла Сталіна й осуджува-

ла попущення віжок за Горбачова (. . .) Шалено горда комуністка, вона сказала нині, що комуністична партія зробила на пленумі цього місяця найбільшу помилку не закликавши Горбачова до резигнації»⁵.

Або ще таке: «Об'єднаний фронт робітників, який зародився у Ленінграді, вважає партійних лібералів й інтелектуалів ворогами, розкриваючи їх як розкладачів соціалізму, комуністичної партії і російської державності (. . .) Важнішим же є тотальна ворожість ОФР до економічних реформ Горбачова. Всякі форми приватних підприємств, особливо кооперативи, є для ОФР анатомою (. . .) Вживаючи марксистську термінологію, майже зовсім усунену тепер із советського лексикону, лідери ОФР твердять, що їхня країна має тепер 100,000 мільйонерів, які бенкетують у дорогих приватних ресторанах і вигріваються на сонці на люксових курортах Чорного моря в часі, як діти пролетаріату не мають навіть молока (. . .) ОФР також нарікає, що росіяни терпіли більше, як яканебудь інша нація Советського Союзу і противляться незалежності Балтійських республік»⁶.

Для українського читача все це не є новиною⁷. Тепер підтверджують це і самі росіяни. І на цій, власне, основі, зароджуються на Заході песимістичні погляди на майбутнє ССРСР. От Джефрі А. Гаскінс, проф. російської історії Лондонського університету, до наголовка свого есею «Парадокси перестройки» додає підзаголовок-пояснення: «Якщо економічна реформа буде успішною — Советський Союз потрясатимуть робітничі й етнічні заворушення, а якщо вона буде невдалою — Советський Союз розвалиться». Першу можливість він виводить на базі отакого міркування: «У якійсь мірі, фактично, советська держава продовжує наставлення російської сільської спільноти з-перед 1930 року. Сподівання ще дальше переважає, що спільнота загварантовує основне в контексті товариської бідноти трохи вище над позем убогости. . . Цей похмурий егалітаризм знаменито припасовується до інтересів апарату партії-держави у задержанні його сітки контролю, отже і міцний затиск економіки. Це наставлення особливо притаманне Росії на відміну від інших націй советської імперії можливо тому, що сільська спільнота була там більше спаяна і тривала довше як деінде. Та як би там не було, більшість спостерігачів правдоподібно погодиться, що приватні підприємства є більш успішні і більш соціально акцептовані у Балтиці та на Кавказі, навіть, можливо, і в Центральній Азії, ніж у самій Росії. А такі етнічні розбіжності скривають у собі значну небезпеку, бо вони означають, що ефективні реформи можуть посилити конфлікти між різними советськими націями із їхніми різними рівнями економічних досягнень і сподівань»⁸.

Правильна, отже, відповідь на питання про природу ССРСР є, що

стів з В'єтнаму». Всі політичні теоретики «доказують, що уряди держаться при владі не тільки силою, але також, і остаточно далеко важніше, ідеологією. Це є ідеологія, що розпалює ентузіазм правлячої еліти і витворює згоду чи хоч би зрезигноване прийняття тих, якими вона править. Навіть марксистки, якими б матеріялістами вони не були, проникливо розпізнали, що правляча кляса може держати себе при владі безконечно, якщо вона, або її велика частина, не втратить бажання влади. Це бажання вона може втратити тоді, коли вона не знає як керувати економічною кризою, програє війну чи втратить віру у своє право володіти». Таке то і сталося, на його думку, із компартією СССР¹⁴.

Твердження Фукуями і Ротбарта, що економічна ситуація Китаю й СССР не була настільки критичною, щоб робила реформи необхідними, виглядає нині сумнівним, бо на світло денне вийшов факт, що інформації СіАйЕй про стан економіки цих країн, на яких спирали свої осуди західні економісти, були занадто оптимістичні. І все ж таки це не підважує основної тези Фукуями і Ротбарта, бо до згаданої Ротбартом Камбоджі можна ще додати Кубу Кастра чи Етіопію Менгісту. Отже, головну роллю у подіях в Китаї та СССР треба таки приписати факторові ідеологічному, а не економічному.

Буря докруги націоналізму

У зв'язку з останніми подіями у Східній Європі та й у самому СССР дуже багато говориться тепер про націоналізм, і багато у тому всьому неясностей, неточностей, суб'єктивізму. Прикладом може служити згаданий вище Ф. Фукуяма. Твердить він, що «у цьому столітті були два головні виклики лібералізму: фашизм і комунізм», а у нотатці пояснює: «Тут я не вживаю поняття 'фашизм' у найбільш точному сенсі, будучи повністю свідомий часто-го надуживання цього поняття для очорнювання кожного направо від очорнювача. Тут 'фашизм' означає кожний зорганізований ультранационалістичний рух з універсалістичними претенсіями — не універсалістичними у відношенні до його націоналізму, розуміється, поскільки останній є ексклюзивний за визначенням, але у відношенні переконання руху про право панувати над другими народами. Так, отже, імперіялістична Японія кваліфікувалася б як фашистівська, а Парагвай Страснера чи Чіле Піночета ні». Тут фашизм рівняється із ультранационалізмом, а цей з імперіялізмом¹⁵.

Кілька сторінок дальше він знов же твердить, що «переважаюча більшість 'ліберальних' європейських суспільств у ХІХ столітті були неліберальними, поскільки вони вірили у легітимність імперіялізму, тобто у праві одної нації панувати над другими на-

ціями без огляду на бажання цих націй»¹⁶. Чи, отже, ці європейські держави були фашистівськими за зворотною формулою: імперіялізм = ультранаціоналізм = фашизм?

Перемігши фашизм і комунізм, лібералізм може мати в дальшому двох суперників: релігію і націоналізм, — каже Фукуяма. «Але, — медитує він, — певним не є, що націоналізм репрезентує непримиренну суперечність у серці лібералізму. Поперше, націоналізм не є однородним феноменом, коливаючись від лагідної культурної ностальгії до високоорганізованої і детально розробленої доктрини націонал-соціалізму. Тільки систематичний націоналізм останнього типу може кваліфікуватися як формальна ідеологія на рівні лібералізму і комунізму»¹⁷. Яка ж тоді різниця між цим націоналізмом-ідеологією і фашизмом?

У відповіді критикам він уточнює своє розуміння націоналізму. «Заки націоналістична конфронтація, — пояснює він, — досягне рівня більших ідеологічних війн, чи стане загрозою для світового порядку, мусить заіснувати декілька передумов. Поперше, *він мусить перемінитися в імперіялізм*, тобто стати систематичним й універсальним, оправдуючи не тільки визволення братів, ув'язнених по другій стороні границі, але і пряму домінацію над другими народами. І це мусить статися у відносно великій, могутній і здібній країні. При відсутності цих передумов націоналістичний екстремізм може творити спустошення серед громадян країни, у якій він заіснував, та її безпосередніх сусідів. Конфлікти між Мадярщиною і Румунією, Болгарією і Туреччиною, чи Вірменією й Азербайджаном, якими б вони не сталися трагічними, просто не можуть досягнути великої, охоплюючої континенти, війни між суперпотугами (. . .), бо *характер європейського націоналізму змінився коlosально від 1914 року*»¹⁸ (підкр. наші — ВКГ).

Це один аспект проблеми націоналізму у зв'язку з подіями у червономосковській імперії. В основному тут йдеться про правильну інтерпретацію поняття «націоналізм». Це особливо важно, коли мова заходить про російський націоналізм. Другий аспект — аналіза небезпек, які появляються із виходом на світову арену націоналізмів поневолених червоною Москвою народів. Цим аспектом особливо турбується Збігнев Бжезінскі. Основно він виловив свої турботи в есеї «Поza хаосом: що Захід мусить робити».

У той час, як можливості воєнного зудару між Мадярщиною і Румунією, Болгарією і Туреччиною, чи Вірменією й Азербайджаном для Фукуяма є маловажні, для Бжезінського — вони суттєві. Він твердить, що в Центральній Європі можлива балканізація, та вона «блідне у значенні у порівнянні до зростаючих можливостей напpавду інтенсивної і потенційно дуже кривавої міжнаціональної боротьби у Советському Союзі. Його різні неросійські національності є менше вижиті, а тим самим більш емоційно наснажені ніж

ці, що в Центральній Європі, у деякому сенсі із менше історично визначеними границями, та ще навіть і з більш змішаними потенційно ворожими народами»¹⁹.

Цей аспект на Заході широко використовується особливо тими, хто за всяку ціну хоче зберегти Горбачова і цілість Советського Союзу.

Матушка Расея

Найбільше плутанини на Заході виходить із російським націоналізмом. От американські консервативні коментатори Роллянд Еванс і Роберт Новак, говорячи про «гнів правих проти Горбачова», вживають термінів: «російські шовіністи», «російські націоналісти», «російські патріоти», а фактично ж у них мова йде про звичайних російських імперіялістів. «Від Вірменії до Азербайджану до балтійських держав, — пишуть вони, — російські націоналісти, які противляться відділенню від Советського Союзу якогонебудь народу, які були приголомшені втратою Східної Європи, витворюють політичний землетрус, який може повалити Горбачова». Або: «Це, що настроїло ворожо російських шовіністів в Естонії і в інших місцях, був його (Горбачова) очевидний відступ (. . .) у Литві». Мова тут про обіцянку Горбачова, як він відвідував Литву, «приспішити випрацювання і ухвалення права про вихід республік із Советського Союзу». І на закінчення: «З усіх загроз, яким Горбачов стає віч-на-віч, атака зі сторони ображених російських патріотів, можливо, стає найбільш небезпечною. Небезпека зростатиме, як натиск за розподіл Советського Союзу ставатиме більш інтенсивним»²⁰.

Що Горбачов відчуває натиск цих «російських націоналістів», показує підбір «новим президентом» осіб до свого «кабінету». Звітує з Москви Біл Келлер, що цей «кабінет» має несподівано твердолінійний характер, сугеруючи цим намагання Горбачова кооптувати робітників і російських націоналістів для підтримки нової в'язки економічних заходів. Одним із цих твердолінійників репортер вчисляє Валентина Распутіна.

Про погляди цього Распутіна Б. Келлер ще в січні ц.р. писав: «‘Револуція (жовтнева, — ВКГ) висунула була на перше місце людей’, — каже Валентин Распутін, письменник, новелі якого про життя російського села зробили його провідним ідеологом російського націоналізму. ‘У цей сам спосіб ця революція — перестройка — висуває на чоло особи, які свідомо чи несвідомо сприяють знищенню стабільности і знищенню країни’»²¹. Та ще даліше Распутін каже таке: «Я думаю, нині жиди повинні чути відповідальними за гріх переведення революції та за напрям, який вона взяла»; «Останній цар Микола II і його родина повинні

бути канонізовані як святі у Російській православній Церкві»²²; «Я не відчуваю любови до партії. Я дуже добре розумію шкоду, яку вона завдала людям і країні. Але я думаю, що в теперішніх обставинах, коли все пересувається і коли бунт проти минулого проходить всюди, коли люди повністю нехтують минулим, я думаю, ми не маємо іншого виходу як примиритися з цією партією і дозволити їй відбудувати повну стабільність (...) Ми потребуємо єдності, навіть базованої на цій партії»²³.

Кінчаючи свій есей, Біл Келлер тоді, у січні, перестерігав, щоб Захід не потішався малим числом і незорганізованістю «російських націоналістів-патріотів», бо «взявши до уваги, як пізно Захід розпізнав політичну силу націонал-соціалістів у Німеччині 1930 років чи ісламського фундаменталізму в Ірані 1970 років, було б глупо ігнорувати російських націоналістів»²⁴.

Більш енергійно підносить цю тему перестороги Дейвід Ігнаціус. Він просто старається залякати Захід примарою російського Гітлера. Його специфічний підхід заложений уже в наголоску-питанні його коментаря: «Хто втратив російську імперію?». На самому початку він старається зашокувати американського читача: «На політичних зборах у Москві десь-колись у 1990 роках, — пише він, — розлючений росіянин почне свій виступ, ставлячи жахливе питання: хто втратив і Литву, і Молдавію, і Грузію, і Азербайджан? А вкінці: хто встромив ножа у спину великої російської нації, змарнував її імперію, полишив її приниженою перед ворогами?».

Представивши отаку «жахливу» візію майбутнього, він далше доказує, що «тепер пригожий час пригадати лекцію Версалью, бо Советський Союз 1990 р. є пораненою нацією, переможеною у далеко глибшій мірі, як була Німеччина 1919 р.». А віднотувавши «ексклюзивний зріст націоналістичних сантиментів серед 15 етнічних республік нації (?!, — ВКІ)» він погрожує, що «вся ця етнічна метушня у глибокому тилі може просто бути прелюдією до дійсної експлозії десь у 1990 роках, коли сама Росія — Матушка Расея, земля Московії і царів, — буде зметена хвилею свого власного націоналізму». І це мало б дуже залякати американського читача, бо в уяві Ігнаціуса цей читач мав би утотожнити цей націоналізм із фашизмом-гітлеризмом.

А от закінчення: «Отже, як у Москві починається дебата над питанням 'хто втратив Східню Європу?' Захід повинен прислухатися уважно — та і то з деяким страхом»²⁵.

Це така оборона «Матушки Расеї» зліва. Інший підхід беруть оборонці справа, та результат, який вони стараються досягнути, той самий. Типовим речником правої оборони є Вільям С. Лінд, директор центру для культурного консерватизму при фундації вільного конгресу та президент Інституту мілітарних реформ. Він

уважає Росію частиною Заходу і тому бажає, щоб Росія визволилася від комунізму і повернулася назад до Заходу, та стала його союзником проти загрози від «войовничого ісламу», бо «наслідки советського провалу — розпад традиційної російської імперії — можуть бути такі, що мусульманські армії можуть знову облягати брами Відня». Та ще й бажає він Росію як союзника у боротьбі проти «тубильного фашизму латинської Америки»²⁶.

Він, отже, перестерігає перед «небезпеками 1918 р.». От він каже: «Можливо найважливіше, ми повинні вистерігатися акцій, які могли б привести до розвалу російської імперії. У той час, як багато консерватистів будуть зовсім слушно вимагати більшої культурної автономії для компонентів імперії, таких як балтійські держави й Україна, ми мусимо розуміти, що актуальне розчленування імперії на взаємно ворожі держави-ліліпути може бути катастрофічним для Заходу як цілості. Це могло б повторити на більшу скалю помилку, зроблену 1918 р. полегшенням розвалу Австро-Угорської імперії»²⁷.

Можливість неможливого?

Та трапляються голоси, які висловлюють зовсім протилежний погляд. Один із них — погляд професора Гарвардського університету, поданий в есеї «Порада Горбачову короля Кануку». Тут піддається Горбачову думка, що він повинен навчитися із британського та французького досвідів.

«Перша лекція є, що це поневолені народи, а не метрополітальна потуга, які вирішують, що є колонія, а що є інтегральна частина батьківщини. Британці зрозуміли це в Ірландії, французи в Альжирі. Горбачов (...), відчинивши забору свободи у Східній Європі, не має сили дати наказ хвилям спинитися на границях Советського Союзу».

«Друга лекція, яку Горбачов мусить вивчити, це та, що деколонізація включає принаймні двох партнерів, і тому її темп не може бути визначене односторонньо». Він хоче, щоб процес відділення тривав щонайменше п'ять літ, «та як події у Східній Європі продемонстрували, раз поневолені народи вичули, що імперіальна воля до панування зникла, доміна падають скоро. Горбачову може вдатися залякуванням привести до порядку малу Литву, але як він приборкає 40 мільйонів українців, якщо вони оформлять свої прямування до незалежності і виявляться такі ж нетерпимі?».

Для деколонізації російської імперії професор радить Горбачову «защепити британську формулу на французький модель», пропонуючи йому перемінити Советський Союз на російський комон-

велт. «Це означало б запропонувати республікам негайну незалежність з передумовою, що користі, зв'язані з російською республікою, вони могли б зберігати тільки прийняттям членства у комонвелті».

«Користі зі скорого розрубання Гордієвого вузла були б ті, що Горбачов знову перебрав би ініціативу у свої руки»²⁸.

Економічну базу для пропонованої професором розв'язки піддає Джін Кіркпатрик. Вона пригадує, що «західні економісти вже давно зрозуміли, що імперії є політичним люксом, на який майже ніхто не може собі дозволити. Але Ленін і його учні завжди вірили, що імперії збагачують імперіальну потугу, обіднюючи колонії». Далше вона твердить, що «тепер вкінці і советські економісти почали досліджувати і дискутувати високу ціну, яку платить Советський Союз, допомагаючи соціалістичним країнам на трьох континентах».

Та найважливіше у її міркуваннях є те, що згідно із недавнім звідомленням у газеті «Советская Россия» і сама «Росія викладає диспропорційну пайку пального, енергії, мінералів, лісоматеріалів і водних ресурсів у Советський Союз». Чому б, отже, на підставі цієї статистики і самим росіянам не проголосити «економічну незалежність» від інших народів ССРСР? «Час імперій проминув для Советського Союзу так же само, як і для Західної Європи. Жертвування національних інтересів для колоній вже більше не має сенсу»²⁹.

У цих міркуваннях не береться до уваги характеру росіян. Для них, крім матеріального, велику роль відіграє національна гордість, підсилювана глибоко вкоріненим месіанізмом. От у згаданому вище есеї Б. Келлера Михайл Антонов, «економіст і провідний російський націоналістичний ідеолог», говорить: «Нехай інші країни переганяють нас у технології продукції комп'ютерів. Але тільки ми можемо віднаходити відповіді на питання: Чому? Заради чого? Ми є одинокі легітимні спадкоємці великої духової російської культури. *Спасіння світу прийде із Советського Союзу*»³⁰ (підкр. наше, — ВКГ).

Цим міркуванням особливої вагомості й актуальності надає факт вибору на голову Верховної Ради РСФСР (західні медія говорять — на президента) Бориса Єльцина. Він бо у передвиборній боротьбі за цей пост висував якраз ідею «економічної суверенності» РСФСР, а на першій пресконференції говорив про прямування до скорої переміни Советського Союзу у конфедерацію, де закони республік матимуть першенство над законами федерації. Хоч вибрано його щойно за третім голосуванням і після того, як він поробив певні компромісові поступки, все ж цей факт додає особливий інтригуючий штрих до теперішньої загальної ситуації у червономосковській імперії.

Виклик Москві і Заходові

Становище балтійських республік Литви, Латвії й Естонії є тим особливе, що їх загарбала Москва за згодою Гітлера. Це загарбання західні держави не визнали. Недавно сама Москва підтвердила факт підписання з Гітлером спеціальної таємної угоди. Це особливе становище, безперечно, було основною причиною, що ці республіки перші поробили кроки на вихід із Советського Союзу. З них же Литва першою проголосила 11 березня 1990 року незалежність, її новообраний парламент ухвалив ряд законів, Москва ж відповіла економічною блокадою.

І писали про це редактори американського консервативного журналу: «Советські акції супроти Литви (. . .) вирішать хід відносин між Сходом і Заходом на місяці, а може й роки. Вони вже примусили зробити деяку переоцінку необмеженого оптимізму, який подавався політикам в Конгресі, в медіях і серед певних кіл адміністрації»³¹.

Цікаво, що два провідні ліберальні американські щоденники в цій справі порізнилися. У «*Нью-Йорк Таймсі*» 17.3. ішла редакційна п.н. «*Cheer Lithuanians but don't meddle*», а 28.3. «*Cautious Courage about Lithuanians*», де висловлювалась похвала президентові Бушеві за його «обережний» підхід. Знов же «*Вашінгтон Пост*» тоді писав: «Михайл Горбачов, який обіцяв не вживати сили у Литві, цю силу у Литві зараз вживає (. . .). Політика його задумана у такий спосіб, щоб литовців залякати, примусити їх анулювати вияв їхнього самовизначення, перекласти на них тактичну відповідальність започаткування кровопролиття, відділити етнічних литовців від інших мешканців Литви, ізолювати їх від зовнішнього світу. Це є заморозливі методи лідера, який в інших відношеннях чваниться зобов'язанням до вільного вибору і відвертості»³².

Становище «*Вашінгтон Посту*», виглядає, є у меншості у західній пресі. От як на це дивиться лондонський консервативний «*Дейлі Телеграф*»: «Це було б трагедією, якщо б поведінка цієї малої і впертої республіки спричинила упадок Горбачова. Національні сангimenti й амбіції литовців заслуговують на піддержку і респект. Але їхні лідери поступають без розсудливості і політичної мудрости. Відкинення пропонованого Горбачовим самоурядування у межах советської федерації, після відповідних конституційних процедур, виглядає на поведінку миші, яка дратує лева»³³.

Говорячи про «конституційні процедури», англійські консерватисти забули, що це пастка на латвійців і естонців. Одною ж із вимог «процедури» є голосування за незалежність двох-третіх

громадян, а у Латвію й Естонію Москва напхала стільки чужого елементу, головно росіян, що цим країнам судилося б виректись самостійности назавжди. Балтійці ж вирішили, одначе, змагати до самостійности солідарно, і за литовцями латвійці й естонці проголосили відновлення втраченої через змову Москви з Берліном самостійности. І хоч їхнє проголошення не було таке драматичне як у Литві, Москва і їм загрозила економічною блокадою.

Балтійці ж, а в першу чергу Литва, таки знаходять піддержку, ічуються голоси критики «обережної» політики президента Буша. Типовим критиком цієї політики є Патрик Дж. Бучанан, який в одній зі своїх колюмн писав: «Ми хочемо, щоб перестройка була успішною» — це так Бейкер дефінює політику США. Але якщо перестройка тепер інтерпретується в Москві як одержування допомоги Заходу в часі, коли вживається Спецназ, КГБ і Червону армію, щоб задушити балтійські республіки, то чому ми хочемо, щоб перестройка була успішною?»³⁴.

Погляд на Україну

Україна тепер як у пресі, так і в урядових колах займає вийняткове місце. Нині і кореспонденти, і коментатори, і політики цілий час підкреслюють, що не від маленької Литви іде загроза для СССР, але від великої України, і за тим, звичайно, йде вичислювання елементів, які то роблять Україну такою важною для СССР. З одної сторони приємно чути й читати такі визнання про Україну, з другої ж сторони вони насторожують, бо у переважній більшості вони стараються доказати, що це не є в інтересі Заходу піддержувати самостійницькі стремління українців.

Попадають тепер часом і звичайні звідомлення, які прямо інформують про стан в Україні, хоч і вони не можуть оминати відмічування важливости України для СССР. Таким звідомленням був репортаж із Києва Майкеля Добса у «*Вашінгтон пості*» з нагоди Установчих зборів Руху. Він тоді стверджував: «Є (...) фундаментальна різниця у цьому останньому вибуху націоналістичного запалу у Советському Союзі. Це діється не у якійсь малій периферійній республіці, але в Україні, критично важному компоненті советського індустріяльного центрального комплексу».

Для піддержки свого твердження він навів слова Леніна, якими цей спаситель російської імперії пояснював необхідність для Кремля задержати Україну: «Коли ми втратимо Україну, ми втратимо нашу голову». Навів він ще і слова Горбачова у часі його відвідин України: «Ви можете собі тільки уявити, що б то сталося, якщо б безладдя запанувало в Україні. Живе тут 51 мільйонів лю-

дей. Ціла структура Советського Союзу була б порушена і провалилася б перестройка».

Представивши отак значення України для ССРСР, М. Добс перейшов до ситуації в Україні: «Установчий конгрес українського масового народного руху тут цього тижня сугерує, що якщо Кремль не поведе свою гру обережно, кошмар Горбачова одного дня може стати реальністю. Після безжалісного придушення Йосифом Сталіним у 30-их і 40-их роках український націоналістичний сантимент поновно себе стверджує»³⁵.

Подібне звітлення, але далеко ширше, подав Біл Келлер у «Нью-Йорк Таймсі» з приводу березневих виборів. Писав він це звітлення у Харкові, але, видно, побував і у Львові. Його звітлення добре доповнювало звітлення М. Добса, бо показало колосальний ріст свідомості й організованості в Україні за час від вересня 1989 р. до березня 1990 р. От Келлер каже: «(Харків) це є безжалісно зрусіфікована східня Україна, де традиційна мудрість вважає, що комуністична партія має тут все добре у своїх руках у протиставленні до непокірної західньої частини республіки, де незалежність є популярною ідеєю. Але висліди виборів у Харкові 18 березня були одним із багатьох симптомів, завважених у час відвідин цього тижня східньої і західньої України, які показують, що ця складна й економічно необхідна республіка ставить зростаючий виклик советській єдності, загрожений у цій хвилині безпосередно походом Литви до незалежності. (...) Об'єднані сили українського націоналізму й економічного неспокою перемінили просамостійницьку опозицію із боязкого підпільного руху у грізного суперника комуністів однаково в урядових радах і на вулицях».

Він також вважає, що «втрата України із 52-ма мільйонами населення і п'ятою частиною советської індустрії була б нищівним ударом, який затьмарив би неспокої у більш периферійних республіках»³⁶. У своєму звітненні Б. Келлер більше концентрується на Харкові, щоб, очевидно, показати, як навіть у такій зрусіфікованій частині України націоналістичний рух знаходить ґрунт для своєї діяльності.

Підсумовуючи

При слідкуванні за трактуванням західньою пресою червоно-московської імперії постійно голоситься до слова стара мудрість: факти — це вперта річ. Десятками літ згадана вище симбіоза ховала перед світом дійсний стан ССРСР. Можна припускати — і перед самими лідерами ССРСР. Бо чим же пояснити зовсім серйозну погрозу Нікіти Хрущова капіталістичному Заходові в часі його виступу в ООН, що «ми вас угробимо»?

Та роки минали і нагромаджувалися факти, які на ніщо зводили марксо-ленінські плянування, які на глум виставляли марксо-ленінські пророкування. І вкінці кремлівські володарі почали за-становлятися, почали сумніватися і почали експериментувати з різного рода реформами: політичними, культурними, економічними. Реформи ж ці принесли такі несподівані результати, що вони заскочили як Схід, так і Захід: одні під їх натиском міняють свої ідеологічні переконання, других вони примушують до жонглювання їхньою ідеологією, щоб припасувати її до вже тепер всім відомих фактів, третіх вони підштовхують конкретними діями підтвердити вірність постійно голошеним переконанням.

І все ж таки, помимо всього, під сучасну пору тільки невелика частина західних консерватистів виявляє досить чесности і відваги, щоб заступати повний розвал червономосковської імперії на повністю самостійні держави тепер ще поневолених народів. Та хід подій у зрушненні червономосковській імперії має свою логіку і своє темпо. І, як то засвідчує кожний новий день, вони даліше заскакуватимуть західних коментаторів і політиків, аж доки свобода народам і свобода людині не стане дійсністю на руїнах червономосковської імперії.

Джерела

1. André Fontaine. «A world without the USSR?» *Le Monde*, цитуємо із скороченої версії у *World Press Review*, травень 1990 р., стор. 29.
2. John B. Oakes. «Mr. Bush, Lean on the Lithuanians». *The New York Times*, 21.4.1990, стор. 23.
3. Bill Keller. «Russian nationalists yearning for an iron hand». *The New York Times Magazine*, 28.1.1990, стор. 48.
4. Maria Huber. «Russian nationalism draws its battle lines». *Die Zeit*. Цит. із скороченої версії у *World Press review*, березень 1990, стор. 16.
5. Esther B. Fein. «Russian 'patriots' scorn liberals and ethnic foes». *The New York Times*, 24.2.1990, стор. 6.
6. Vladimir Shlapentokh. «Gorbachev's real foe — the soviet worker». *The Washington Post*, 26.11.1989, ст. 2.
7. От пише Микола Руденко у статті «'Мое' чи 'наше'»: «Російський селянин ніколи не був господарем землі, яка його годувала, — і через те вона годувала надголюдь. Як відомо, земля в Московії завжди була громадська — з найдавніших часів. Отже існувало «наше», але не «мое». Саме ця економічна підвалина й сформувала російський характер. Громадська форма власности породжувала безпросвітні злидні, та з іншого боку прищеплювала інстинкт колективізму». (*Свобода*, 20.4.1990).
8. Geoffrey A. Hosking. «The paradox of perestroika». *The Atlantic Monthly*, лютий 1990, стор. 20. Як ілюстрація вірности такої прогнози може служити звітномлення Б. Келлера з Москви, надруковане у двох числах *Нью Йорк Таймсу* (13.5.1990, стор. 1, 12. 14.5.1990, стор. 1, 10) під загальним наголовком «Перестройка у кризі». Там він інформовав, що в березні 60 економістів працювали над пляном, як то змінити советську пляновану економіку на економіку вільного ринку, і нагло «після двох днів нарад кабінету у середині квітня, де ці пропозиції дискутовано, Горбачов і його радники оголосили, що перехід до ринкової економіки буде прохо-

дити поступово і тільки після широкої публичної дискусії». Нині, інформує дальше Б. Келлер, боротьба ведеться між тими, для яких негайне запровадження ринкової економіки привело б до хаосу і повалення уряду, та тими, які доказують, що ці небезпеки будуть зростати якраз із затримкою. Між противниками ринкової економіки є «Алексей А. Сергеев, провідний ідеолог руху — Об'єднаний фронт робітників. Він поєднує народництво фабричних робітників і російський націоналізм, і він заявляє, що він говорить від імені мільйонів російських робітників».

9. Robert G. Kaiser. «The USSR in Decline». *Foreign Affair*, зима 1988-89, стор. 112. Додатковий штрих до цієї симбіози додає Андре Фонтен у його цитованому вище есеї. Там він каже: «Безчисленні ідеологи, новелісти, священики і політики доручили російському народові месіянistiчну місію спасти світ із лап капіталізму. Надія (...) вже давно вимерла (...) Але росіяни дали своїй імперії свою мову і культуру і вони міцно вкорінилися у республіках, де вони продовжують користуватися домінуючим впливом».

10. Там же, стор. 97.

11. «Z». «To the Stalin mausoleum». *Daedalus*. Цит. із скороченої версії п.н. «The Soviets' terminal crisis». *The New York Times*, 4.1.1990, стор. A23.

12. Murray Feshbach and Ann Rubin. «Why Ivan can't breathe: the Soviets can't save their economy without saving their ecology». *The Washington Post*, 28.1.1990, стор. C2.

13. Francis Fukuyama. «The end of history?» *The National Interest*, літо 1989, стор. 7-8.

14. Murray N. Rothbard. «Foreign policy for the post-cold war world». *Chronicles*, 5.1990, стор. 16-17.

15. F. Fukuyama. Там же, стор. 9.

16. Там же, стор. 16.

17. Там же, стор. 14.

18. F. Fukuyama. «A reply to my critics». *The National Interest*, зима 1989-90, стор. 27.

19. Zbigniew Brzezinski. «Post-communist nationalism». *Foreign Affairs*, зима 1989-90, стор. 5. Другий есей Бжезінські починає: «Спершу передбачування: якщо Центральна Європа захитається економічно і зісунеться політично у несамоовиті націоналістичні пристрасті, ймовірність є гнітуча, що і Советський Союз — сам вулкан націй — шалено вибухне, заки кінець кінцем задимиться у якусь форму шкідливої великоросійської націоналістичної диктатури». («Beyond chaos; a policy for the West». *The National Interest*, весна 1990, стор. 3.). Турбуються цим питанням й «інтелектуали Східної Європи», якщо вірити звідомленню про їх зустріч із французьким міністром культури в часі Празького книжкового ярмарку у березні ц.р. Там говориться, що «великий страх в цих інтелектуалів викликає відродження націоналізму; націоналізму, який може виявитися далеко більш отруйним, бо 40 літ держав його комунізм придушеним; націоналізму, який є далеко більш небезпечний, бо він необхідний для того, щоб ствердити ідентичності, які занадто довго були притьмарені соціалістичним реалізмом». А в якому напрямі ішла там дискусія, показує отаке: «Чи не є націоналізм, який розвалює советську імперію, чимсь позитивним?» — казав польський письменник Ярослав Марко Римкевич, хоч він не міг передбачити, як ці націоналізми будуть виглядати». (Robert Verdussen. «Doubts Among Eastern Europe's Intellectuals». *La Libre Belgique*. Цит. із скороченої версії у *World Press Review*, червень 1990, стор. 34).

20. Rowland Evans and Robert Novak. «Right-wing anger at Gorbachev». *The Washington Post*, 23.1.1990, стор. A25.

21. Bill Keller. Цит. есей.

22. Там же, стор. 48.

23. Там же, стор. 50.

24. Там же.

25. David Ignatius. «Who lost the Russian Empire?». *The Washington Post*, 14.1.1990, стор. B2.

26. William S. Lind. «Western reunion; our coming alliance with Russia?». *Policy Review*, літо 1989, стор. 20.
27. Там же, стор. 21.
28. Roderick MacFarquhar. «King Canute's message to Gorbachev». *The New York Times*, 24.4.1990,; стор. A23.
29. Jean Kirkpatrick. «Moscow's costly empire». *The Washington Post*, 16.4.1990, стор. A15.
30. Bill Keller. Цит. есей, стор. 19.
31. «Occupying Lithuania». *National Review*, 16.4.1990, стор. 11.
32. «Call off the tanks». *The Washington Post*, 3.4.1990, стор. A18.
33. Цит із жур. *World Press Review*, травень 1990, стор. 30.
34. Patrick J. Buchanan. «Abandonment». *Washington Inquirer*, 13.4.1990, стор. 5. Вершинна конференція у США виявила, що Литва має ще більше прихильників. От Джордж Дж. Мічель, демократичний сенатор і лідер більшості у Сенаті США, «гостро критикував президента за його повідомлення, що він формально не пов'язував справи литовської незалежності із децизією подання на розгляд Сенатом нещодавно підписаного советсько-американського торговельного договору». Мічель казав: «Я думаю, що совети не можуть розглядати це інакше, як тільки прощення всього, що відбулося в минулому, та дозвіл робити їм все, що тільки вони забажають у майбутньому». (Andrew Rosenthal. «White House sees aura from summit». *The New York Times*, 5.6.1990, стор. A17.).
35. Michael Dobbs. «Ukraine stirs; Kremlin shudders». *The Washington Post*, 11.9.1989, стор. A18.
36. Bill Keller. «Hazard sign for Soviets as the Ukraine wavers». *The New York Times*, стор. A1, A8.

Чернівці, 28 червня 1990. Публічна демонстрація проти злочинів на українській землі КГБ та інших чинників советської служби безпеки

Степан ГУРА

УКРАЇНСЬКА ХВИЛЯ: ЯКИЙ ВАЛ?

Прагнучи до якомога конкретнішого висвітлення карколомного розвитку суспільного життя, я в цій статті пробую проаналізувати паралелі та відмінності сучасності та революційних подій на Україні 1917-19 років нашого століття. Також намагаюсь промодельовувати можливий перебіг подій на прикладах революцій в східноєвропейських країнах, уявляючи прогноз на майбутнє, якого ще півроку тому ми цілком не мали і яке з певною обережністю вже починає вирисовуватись.

Та почнемо з минулого. Київський уряд нарешті висловився щодо голодомору 1932-33 років на Україні. Ми з «радістю» прочитали, що це було ще одне відхилення від ленінської політики. Що саме значить ця абракадабра, не пояснюється, хоча всяка людина, не затьмарена марксистсько-ленінською демагогією, зрозуміє це адекватно. Якщо було лише відхилення від ленінської політики, то значить, що політика голодомору була дійсно ленінською, але з певними викривленнями. В чому суть відхилень, нам не пояснюють (чи в засобах геноциду, чи в його розмірах). А що політика геноциду справді була ленінською, то в цьому сумніватись не доводиться.

Але на даний час цікавим є трошки інший аспект запізнілого зізнання в Києві. Болить те, як довго ми, українці, будемо терпіти блюзнірство над собою, над пам'яттю закатованих наших батьків, над нашою історією. Процес політичної реабілітації нашої історії викликає все більше обурення. Яку політичну оцінку історичним подіям не давали б історики, вона ніколи не перекриє собою ставлення політичних сил сучасності до національної історії.

Що стосується уряду так званої УССР, уряду маріонеток чи окупантів, з ним все ясно. А політична опозиція, національна інтелігенція прийме ще один ляпас, холуйськи дозволивши реабілітувати для нас нашу історію. Саме слово «реабілітація» значить, що вищий «непогрішний» суд має право скасовувати судові помилки, можливо, і свої. Підходити з такою міркою до наших стосунків з Росією — це ж блюзнірство над самим поняттям справедливості. Ми ще діждемося ганьби, коли Москва буде «реабілітувати» для нас своє віроломство і підступність, якими вона постійно відповідала на нашу щирість і найневинніші вимоги. Мало того, що на

все добро, яке Україна зробила для Росії, остання протягом всієї історії відповідала репресіями і терором. Виявляється, найсильнішим доказом їхнього «права» на нас є вияв нашої доброї волі в об'єднанні з ними на умовах рівних прав в одній державі. І, на-решті, як останню ласку, вони дають нам реабілітацію.

Навіть затримка з політичною реабілітацією нашого минулого має свою паралель в нашій історії.

При всіх досягненнях української історіографії та історіософії на початку ХХ стол. виявилось, що тогочасна національна політична еліта була не тільки нездатна ефективно домагатися національної самостійності, а до того ще зі своїми орієнтаціями на зовнішні сили в боротьбі за незалежність не знайшла за потрібне дати справедливую політичну оцінку національній історії. Ба більше, мав місце розкол на австрофільський та промосковський напрямки. Австрофіли в усіх бідах звинувачували Москву, їхні опоненти робили протилежне. В 1914 р. С. Петлюра в статті «Война и украинцы» писав, що сепаратизм з «мазепинством» — це міт і авантюризм і що, взагалі, цей міт може існувати «лише в розпаленій уяві непримиренних і найменш свідомих в тому, що це міт — ворогів українства». Українство та і сам Петлюра дорого заплатили за таку мудрість.

Я не буду вдаватися глибше в цю тему, бо вважаю, що залишаються актуальними аналіза і оцінки, які дали цій проблемі діячі ОУН, а саме: в боротьбі за національну незалежність ми повинні спиратися на свої сили, на свій національний героїзм. Три-можно, що така настанова не знаходить належного розуміння серед теперішніх діячів національного руху, що, власне, повторюємо помилки початку сторіччя.

Але немає сумніву, що не все так однозначно. В зв'язку з цим святкування Злуки українських земель важко переоцінити. Але навіть і в цей момент ми не змогли бути до кінця логічними і реабілітувати у свідомості мас славне ім'я С. Петлюри та інших героїв. Тим паче, давно вже назріла необхідність дати політичну оцінку боротьбі ОУН та УПА. Мовчання з приводу цього питання і УТС, і НРУ більш ніж незрозуміле.

Все це стосовно передреволюційної наснаги чи браку такої. Тепер щодо переломного моменту, який, думаю, буде мати місце цього року.

Історія повторюється, немов потік, який перегородили і хотіли змусити текти назад. І ось вона, зробивши зигзаг, знову повертається до місця, де їй перекрили горло, щоб почати спочатку, продовжити шлях. Тому ми не маємо права допускати колишніх помилок.

Почнемо з найзагальнішого, з розмов про Сполучені Штати Європи, чи по-сучасному — про загальноєвропейський дім, який, зрозуміло, видумав не Горбачов і не Міттеран. Принаймні ще в 1917 році М. Грушевський, В. Винниченко мріяли про всесвітню федерацію, початком якої буде російська федерація, що постане на руїновищі царської імперії, і, за словами М. Грушевського, стане «нашим загальним просторим і світлим палацом народів». Палац все ж таки краще за якусь советську комуналку, хай і загальноєвропейського масштабу. Але надто дорого ми заплатили за політичне мрійництво.

Цим не хочу заперечити в принципі можливість об'єднаної Європи. Чому б і ні, якщо всі народи будуть до цього готові. Але поговоримо про це краще тоді, коли станемо вільними.

Однак такий штрих, що зараз до федерації прагне центр, а не Київ, як було в 1917 році, вказує на якісно новий ступінь.

Можливо, і не варто було б так критично розглядати ті славні роки національної боротьби, якби повторі історії не доходили до курйозів. Так вже трапилось, що в найвідповідальніші моменти нашого суспільного життя на гребінь політичних подій доля вдруge виносить письменників. Сильних як письменників і слабеньких як політиків. І знову ті ж вагання. Чого, наприклад, варті такі рядки з першого Універсалу: «Хай буде Україна вільна, не одділяючись від Росії. . .». Далі, що не слово, то ницість. Перерахувавши свої нікчемні домагання на автономію та на отримання «певної частини грошей, які збираються в центральну казну з нашого народу, на національно-культурні потреби його», Центральна Рада оголошувала, що «Всі ці домагання наші Центральне Російське Правительство одкинуло. Воно не схотіло (!) сказати, що признає за нашим народом право на автономію». А далі взагалі таке, що без сарказму не можна читати. «І тепер, народе український, нас приневолено, щоб ми самі творили свою долю». Виявляється, ми і не хотіли бути вільними, та нас приневолено. І це сказано не за столом переговорів, а в урочистому зверненні до свого народу, і сказано цим все.

Що ж тепер? А тепер п. Яворівський заявляє про свою надію, що серед керівництва КПУ все ж таки знайдуться товариші, які зрозуміють прагнення народу і т.п. Політики! Розраховують на довір'я народу, не довіряючи собі.

Письменники в минулому домагалися для України автономії і були дуже розчаровані, коли їх «приневолили» боротись за самостійність. Чого ж хочуть теперішні письменники? Самостійної України в межах імперії, тобто конфедерації (є таке абсурдне слово). Знайомі з історією України знають, що були такі польські

конфедерати, які багато наробили лиха, але все ж не стояли за союз з Москвою. Боюсь, що теперішні конфедерати можуть завдати Україні не менше лиха. Поняття конфедерації має два значення. Нам підсовують таке: «Конфедерація — це союз окремих суверенних держав, об'єднаних спільними керівними органами, створена для певних політичних цілей, переважно зовнішньополітичних і воєнних» (словник). Отже, панове конфедерати, з ким і для яких цілей ви хочете об'єднуватися, ще не ставши суверенною державою? Чи не задля світової революції? Вважаю цю ідею абсурдною. Як може в склад конфедерації входити знекровлена, пограбована колонія?

Припустимо, що ви уповаєте на ідею можливості обдурити метрополію, скориставшись її катастрофічною ситуацією в економіці та політиці і заповнивши наявний політичний вакуум фактичною національною суверенністю, при цьому не дуже зачіпаючи стару юридичну оболонку. Припустимо, що ви цього досягли. З ким ви утворюватимете конфедерацію? З Бухарестом? Братіславою? Чи з Москвою? Адже останнім часом роздавались голоси, що конфедерації навіть не потрібний центр. Я таки справді в принципі нічого не маю проти конфедерації: Україна могла б, наприклад, об'єднатися з Білорусією на конфедеративних засадах. А Кубань я хотів би бачити на конфедеративних засадах приєднаною до самостійної України. Але ж сьогодні це нереально. А що реальне, виглядає потворним. Виникає питання: чи буде суверенна Україна в конфедерації з РСФСР, чи на рівні з Москвою утворить конфедерацію з Казанню, Улан-Уде тощо? Яким буде ставлення України до внутрішніх російських колоній? Адже зрозуміло, що існують непримиренні суперечності між існуючою імперською багатоступеневою структурою советської держави і таким цілком нормальним явищем, як конфедерація суверенних держав. Конфедерація України з Бурятією чи з Киргизією? Абсурд! Яка ж може бути конфедерація Естонії з Сахаліном? України з Якутією? Значить, причина в Москві, якій вигідно, щоб Україна підтримувала ненормальні економічні, політичні стосунки з Якутією, Бурятією, Киргизією. Україна з ласки Москви пнеться за тридев'ять земель розв'язувати проблеми Бурятії (БАМ) чи Крайнього Сибіру, тоді як українські проблеми не розв'язують ставленики з Москви. Що за неприродні інтереси в такої України? Можливо, вигідніше пошукати прямих зв'язків якщо не з Лондоном і Парижем, то з Прагою і Люблянкою? А Улан-Уде і Фрунзе, очевидно, вигідніше співробітничати економічно з Улан-Батором, Токію, Пекіном. Адже бурятам до монголів ближче, ніж до грузинів. І молдаванам дамо можливість об'єднатися з румунами. Так було б природніше.

Настав момент, коли КПУ фактично мусить відмовитися від влади, та вона прагне залишити за собою фасад і важелі гальмування, забезпечивши собі пляцдарм відступу. Це не перебільшення. Незабаром, думаю, стане очевидною непрацездатність Верховної Ради, завдяки радикалам, які не підтримуватимуть її гнилої будови, а підриватимуть дотеперішні тенденції діяльності. Коли це трапиться, настане конституційна криза, яка примусить комуністів сісти за стіл переговорів.

Однак реальність не вселяє великого оптимізму. Важко відповісти на питання: з ким комуністи будуть вести переговори? Чи є у нас демократична опозиція КПУ? Якщо п. Яворівський шукає в КПУ прогресивної сили, то що шукає УГС? Головне питання всякої революції (і нашої мирної) — питання влади. Якраз навколо цього питання тепер повне непорозуміння.

Народний Рух досі захищає себе, немов від державного злочину, від абсурдного звинувачення правлячої мафії в його претенсіях на владу. А як же інакше? Незрозумілою є і позиція УГС. Проголосивши своєю кінцевою метою побудову незалежної української держави, вона досі не внесла ясності щодо шляхів реалізації своєї програми. Від деяких керівників УГС навіть можна почути, що з огляду на те, що імперія все одно розвалиться, не слід квапити події.

Не секрет, що будь-яка політична боротьба має на меті досягнення влади. Однак шляхи її досягнення та її повнота — на сьогоднішній день питання відкрите. Зрозуміло одне: ніхто на Україні не розраховує на насильницький шлях, хоч демократичному руху намагаються такі ідеї приписати. Щодо повноти влади, то є різні точки зору. Крім КПСС та російських шовіністів, на диктатуру не претендує ніхто. Щодо опозиції на Україні, то Рух претендує не більше, ніж на коаліцію з правлячою клікою. Вважаю найбільшою загрозою демократії на Україні «оновлення» диктатури шляхом порозуміння між комуністичним крилом Руху та «прогресивними» силами КПУ. Щодо УГС, то й вона не проти вести діалог навіть з таким скомпромітованим урядом, як правляча кліка України. Хоча діалог ще не обіцяє коаліцію в сфері виконавчої влади.

Перебудова породила говорильню, яка давно стала на заваді розвитку демократії. Кидають гасла «Влада Радам!» і тут же запевняють, що не претендують на владу, фактично залишаючи її комуністам. Шахтарі, страйкуючи, ставлять такі «економічні» вимоги, для задоволення яких треба по суті докорінно змінити всю систему, але ніхто не наважиться сказати шахтарям правду, що сильнішої за їхню політичної боротьби і бути не може. Правда,

останнім часом робітничі комітети виступили з авангардних позицій. Чому досі страйкками не очолили ні Рух, ні УГС?

Треба говорити прямо, що шлях до реалізації демократії один — зміна влади мирним способом. З огляду на те, що правляча мафія в Україні заперечує цей єдиноможливий розвиток, народ має примусити до цього мирними засобами через організацію все-національної кампанії громадянської непокори. Настрої робітничої класи вже радикальніші за будь-які мрії керівників Руху чи УГС. Якщо ми не зможемо їх спрямувати в належне мирне річизце, то Україну охопить бунт, наслідки якого важко передбачити.

Надіймося на краще. Проте маймо на увазі, що новоствореному урядові влада дістанеться не як подарунок — хвиля народного гніву зростає.

Що стосується УГС, то її керівництво протягом останнього часу, м'яко кажучи, не на висоті. Не вдаючись в подробиці внутрішнього становища і розвитку, зазначу, що обрана нею мало не угодівська лінія форсування передвиборчої кампанії нічим не оправдана, оскільки вона означає відмову від форсування кампанії громадянської непокори.

Вже в середині січня можна було помітити, що трударями Києва (не кажучи про Львів) оволоділи радикальні настрої, однак маси фактично залишилися без проводирів. Безумовно, до радикалізації великою мірою спричинилася передвиборча кампанія, яку, на жаль, керівництво УГС не захотіло поєднати з початком кампанії непокори, як це було мною запропоновано ще на листопадовому засіданні ВКР. Ідеологічні вагання і навіть розбрат, що мав місце останнім часом в керівництві УГС, вже дався взнаки і може мати гірке продовження.

Але вернімось до історичних паралелей. Добру в цілому ідею загальноєвропейського дому, як здається, життя не поспішає реалізувати. А геополітична ситуація воліє розвиватися приблизно в тому руслі, в якому вона розвивалася в роки після Першої світової війни. Можливо, мої узагальнення можуть здатися натягнутими, тому спробую їх нижче поданими думками аргументувати.

Є підстави думати, що протягом цього року розвіються чари «загальноєвропейського дому», в який так чудно повірив Захід і ми разом з ним. Реальність виявляється набагато складнішою.

Почнемо з Росії. Я б справді хотів, щоб Росія ввійшла в спільний європейський дім. Та в такому разі на рівні з нею мають ввійти і Казанська Татарія, і Чувашія. Чи такі «дрібниці» не розглядалися архітекторами «спільного дому»? Як би там не було, але в РСФСР ще дуже слабкий деколонізаційний процес і боюсь, що Росії вдасться вийти з теперішньої перетряски цілком азійською

країною. Для самої Росії і для блага Європи РСФСР мусить розпастися, щоб Росія могла стати справді європейською державою, інакше говорити про європейську спільноту не доводиться.

Геополітична реальність в Центральній Європі зараз розвивається приблизно в тому ракурсі, який вона дістала після розпаду Австро-Угорської імперії, тобто в напрямку створення національних держав з їхніми власними потребами. Цю картину доповнить створення об'єднаної сильної Німеччини, об'єднання Румунії та Молдавії, яке з незрозумілих причин загальмовувалося, та можливий розпад Югославії.

У світлі всього вищесказаного Україну безпосередньо цікавить: а) подальший розпад «Варшавського договору» та Ради Економічної Взаємодопомоги і можливість утворення нових коаліцій, б) стосунки з майбутньою Росією, в) стосунки з Польщею.

До започаткування спільноєвропейського дому ще далеко. А тим часом ми знаємо зі своєї історії, що орієнтація України на західноєвропейські країни забезпечила нам поразку на початку сторіччя — вони нас зрадили. Тепер для нас найбільша помилка — повірити в горбачовський спільноєвропейський дім, як це свого часу зробили українські комуністи, повіривши в ленінську світову революцію. Адже Західня Європа і тепер, як і раніше, робить ставку на Москву та Варшаву, ігноруючи Київ, не розуміючи, що для блага самої Європи потрібні не фантазії на тему «спільноєвропейського дому», а дві сильні країни на Сході Європи, тобто Українська та Білоруська держави.

Що стосується відносин з Росією, то доки вона залишається колонізаторською державою, важко уявляти собі нормальні зв'язки з нею. Україна не може не бачити свого кровного зацікавлення в остаточному розпаді російської імперії.

Завдяки «Солідарності» у нас з Польщею тепер нормальні стосунки. Непокоїть однак триваюче поглиблення кризи в Польщі, яке, внаслідок подальшої дестабілізації, може обернутися відродженням шовінізму, а його, безумовно, спробують спрямувати на схід. Польща тепер, як ніколи, ослаблена, але треба пам'ятати, що Україна ніколи не дістане і частини тієї економічної допомоги, яку Захід вклав у Польщу. Ми повинні бути готовими до кінця відстоювати свої інтереси самі.

Аналізуючи історичні паралелі, можна знайти й інші курйози. Виявляється, після лютневої революції дехто вважав, як і зараз дехто вважає, що головною загрозою революції є національні рухи. Як виявилось, єдиною контрреволюційною силою (і вирішальною) був більшовизм. Тепер фанатизмові більшовиків дорівнює лише шовіністична маячня «Пам'яті».

Як стає очевидно, Україна не йде в перших лавах революційних подій. В цьому її біда і в цьому її щастя. Плентатися в хвості історії — бути приреченим на те, що нашу долю за нас вирішать інші, як це з нами не раз бувало. З іншого боку добре, що Україна не припускається помилок перших. Україна в такому разі має можливість вибору. Тепер кожна східноєвропейська країна — модель можливого розвитку України.

Наприклад, Польща. «Солідарність», вступивши від імені народу в переговори з комуністами і утворивши нарешті свій уряд, тепер поставлена перед фактом робітничих страйків та інших форм протесту. Тобто певна частина поляків виражає недовіру урядові Мазовецького і кількість таких зростає. Докладно не деталізуючи, відзначу, що головна причина невдоволення поляків у тому, що робітники вважають несправедливим перекладати тягар економічної кризи з плечей комуністів, з вини яких криза трапилась, на плечі трударів. Ще недавно Л. Валенса заявив, що Польща стоїть перед загрозою громадянської війни, і закликав компартію до оновлення. «Оновлення» відбулося. Чи це порятує Польщу?

Іншим є варіант Румунії. Для нього характерно, що нарід, виввавши силою владу, відповідальність за подальше майбутнє бере на себе. Тоді немає причин для протесту, адже проти себе не повернеш. Зрозуміло, що при цьому не гарантована особиста безпека колишнього диктатора та його підручних. Це крайній і жорсткий варіант, але саме до нього стосовно тенденцій відповідальности схиляються інші країни. Колишні керівники Болгарії, Чехо-Словаччини, Східньої Німеччини пішли чи підуть під суд.

Що стосується України, то, думаю, комуністи будуть намагатися розіграти польський варіант, який, за умови невдачі, що цілком ймовірно, обернеться румунським.

Є три головні передумови до цього: а) нездатність КПУ вчасно відійти від влади, б) слабкість демократичної опозиції, в) неорганізованість трударів і водночас гарячковість, що все більше оволодіває ними.

Надаремно сподівався В. Яворівський віднайти в середовищі КПУ достойних опонентів. Їх політична воля була і залишається цілком підпорядкованою Москві та своїм корпоративним зацікавленням. Намагання зав'язати переговори з «конструктивними силами в Русі» запізнілі, вони вже не можуть принести добрих плодів.

Є і тут паралель: Центральна Рада теж намагалась полагодити

справу державности України переговорами з Тимчасовим Урядом Росії. Не вдалось, бо останній абсолютно не відчував реальности.

І тепер переговори не приведуть до бажаної мети, бо немає кому та немає з ким вести переговори. Немає кому, бо на сьогодні ніхто з опозиції не репрезентує цілковито настроїв мас, які стрімко радикалізуються. Якщо й знайдуться в Русі опортуністи, то переговори нічого не вирішать, бо «представники» народу вже ніяк не будуть виражати його настроїв.

Вести переговори з київським урядом просто таки неможливо, настільки він реакційний та маріонетковий. Які можуть бути переговори з тими, які, подібно іранському смертнику, вперто тягнуть і себе, і Україну в провалля. Що найцікавіше, вони до всього ще й не бачать цього провалля. Вести переговори з Москвою теж немає жодного сенсу, як не було його і в переговорах Центральної Ради з Тимчасовим Урядом. Ті ж бо бачать безодню, яка загрожує країні, але намагаються на її краю вести «тонку» політику розпалювання міжнаціональних конфліктів. І тим часом цей центральний уряд вже п'ять років топчеться на місці, не вбачаючи виходу з кризи. Переговори можливо і варто вести з господарем становища чи принаймні з тим, хто розуміє становище, хто справді шукає шляху до відступу. Компартія вже не є господар становища, а в розумінні і передбаченні подій вона ніколи не була пророком, тому тримається за владу.

Отже, що? Якщо не переговори, значить, війна. Зараз в Україні до цього не так і далеко. Нехай нікого не заколисує зовнішній спокій Східньої України, за ним приховується бунт. Чи не його хоче влада, провокуючи зіткнення (як це було 1 жовтня у Львові)? Цього року подібні події можуть мати набагато серйозніші наслідки. А ті, хто розв'яже війну на Україні, матиме нагоду взяти участь в апокаліпсисі. Очевидно, саме його хоче влада, поширюючи серед населення чутки про різанину комуністів, росіян, євреїв. Звідки походять ці чутки, завжди було ясно, але те, що останнім часом це почало набувати форми добре організованої кампанії, викликає особливу тривогу. Історія повториться, і Україна здобудеться на нову махновщину, григор'євщину тощо. Не важко передбачити, що за сучасних обставин це може бути катастрофічних розмірів. Тоді це буде суто «український» варіант.

Але мені цілком не хочеться створювати враження, що КПУ тільки й чекає кінця виборів, щоб якомога швидше сісти за стіл переговорів. Не будьмо наївними! Підступність комунізму ще далеко не вичерпана. Заради бажання лишитися при владі, комуністи навіть здатні оголосити комунізм поза законом, як це трапилося у Румунії, що, безумовно, не міняє їх підлої суті. Можна

передбачати і дефмацію колишніх і вбивство теперішніх найбільш осатанілих вождів задля обілення своїх антигуманних по своїй суті цілей. Чи не оцей румунський варіант хочуть розіграти на Україні, провокуючи міжнаціональні зіткнення, щоб, прийшовши до влади на хвилі революційних подій, бльок «комуністичне крило Руху та прогресивні сили КПУ» під приводом пацифікації встановив «оновлену» комуністичну диктатуру?

Вважаю, що з такої ситуації є єдиний вихід — добре організована і вміло скерована всенаціональна кампанія непокори, яка передусім спрямує хвилю народного гніву в мирне річище і врешті-решт змусить комуністів усунутись від влади.

Боюсь, що в своїх намаганнях захистити зацікавлення партократії і в нерішучості піти на такі «радикальні» заходи, як проведення справді демократичних виборів, внаслідок яких можлива багатопартійність, яка тільки й могла б впорядкувати роботу парламенту, Горбачов уже напевне перекрив парламентський шлях переходу від диктатури до демократії як для України, так і для всієї імперії. Московський парламент від перетворення його в балаган не врятувало навіть виникнення міжрегіональної депутатської групи, фактичної опозиції. Для майбутнього українського парламенту готова ж така балаганна форма, що ніяк не зміцнює віру народу в демократію. Вельми сумніваюсь, що майбутня прогресивна депутатська меншість може дозволити собі відігравати ролю блазня за чужими правилами в погано поставленому балагані, замість того, щоб разом з народом домагатися радикальних змін.

Принаймні можна і треба було без страху перед «екстремізмом» допустити повну демократію виборів у місцеві ради, роля яких різко зростає на тлі кризової ситуації в республіканському керівництві. Але й тут потенційні можливості паралізовано.

Демократію допустили настільки, щоб вона підтримала прогнилу будову імперії, бо компартія, маючи повноту влади, породила лише економічну та політичну анархію. Знаючи, що тільки повна демократизація здатна вивести Україну з кризи, але, не бажаючи втратити свої привілеї, компартія, злочинно саботуючи демократизацію, зловмисне перекладає труднощі на плечі демократичного руху, щоб він в подальшому переклав їх на плечі трударів. Погоджуючись на те, демократичний рух підпишеться під своєю політичною неспроможністю.

У всіх демократичних країнах всенаціональні вибори поряд з головною метою обрання депутатів відіграють не менш важливу ролю каталізатора консолідації нації. Такої мети тут ніхто не ставив. Всі демократи воліли схрещувати списи на західних теренах,

тоді як, безумовно, треба було поставити передвиборчу кампанію на сході на найвищому рівні. Ми так і не використали чудову нагоду для прояву національної солідарності, надміру якої в нас ніколи не спостерігалось. Адже не пригадую жодної акції, крім святкування Злуки українських земель, яка б стихійно розвинулась на підтримку іншого регіону чисто з почуттів солідарності.

Думаю, що наростання громадської активності мас, викликане передвиборчою кампанією, не можна переривати, а скористатись нею, як трампліном, започаткувавши всенациональну кампанію непокори. Другою важливою стадією цієї кампанії мало б стати бойкотування весняного призову до імперського війська. Дуже прикро, що УГС відмовляється прийняти таку стратегію. Немає сумніву, що проведення кампанії непокори вимагає великого напруження сил, організаторського таланту партії, гнучкості й тактовності аж до готовності в будь-яку мить піти на згортання акції перед загрозою її переростання в громадянську війну.

Ясно одне, що стратегія кампанії непокори не має альтернативи. Вона потрібна і для цілковитого оновлення нації. Це реальна можливість діалектичного стрибка на шляху до виходу з національної кризи. Вона може стати значним каталізатором і надхненником національного відродження.

Підсумовуючи все вищесказане, процитую М. Грушевського: «Ми розглядаємо федерацію не як шлях до самостійності, але як шлях до нових перспектив, які вже давно відкрилися провідним розумам людства, як шлях до федерації Європи і в майбутньому — до федерації всього світу». Цим все сказано. На жаль, нам ніхто не пояснить, де були провідні розуми людства, коли в 20 році і пізніше Європа зраджувала нас, коли ціле десятиріччя ми в ізоляції протистояли сталінському звірові. Жодної консерви в допомогу ми не отримали від Європи.

Самостійність! Повна, абсолютна самостійність! Всі інші внутрішні і зовнішні справи повинні підкоритися цій меті. Самостійність будь-якою ціною мирних національних змагань!

Інформаційний Бюлетень УНП, ч. 3, квітень 1990, Львів
одержано почерез УЦІС

Цюрупинськ — Львів
7-15 лютого 1990 р.

Василь БАРЛАДЯНУ

ВСЕЛЕНСЬКОЇ ВОЛІ СПІВЕЦЬ

Промова на народному мітингу біля пам'ятника Т. Г. Шевченку
в Одесі 9 березня 1990 року

Тут, на подіюмі, біля підніжжя Пам'ятника Т. Г. Шевченку, як і перед розгорнутим «Кобзарем», важко і майже неможливо сказати щось нове й оригінальне. Адже все нове й оригінальне українцям і світові про українців сказав і продовжує говорити Тарас Шевченко. Та й найзаповітніше з того, до чого, бажаючи, кликав нас Тарас, ще й досі попереду, тобто залишається новим і оригінальним. . . Маю на увазі звернення до освічених верств нашого народу —

«Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата»

в ім'я незалежної України. Адже сьогодні ми всі, для кого Україна — «заплакана мати», починаємо об'єднуватися, як і личить братам, незалежно від соціального та національного походження.

«В сім'ї вольній, новій» — яка називатиметься громадянами України, що

«Благословить дітей своїх
Твердими руками»

на щасливе і вільне життя в колі державних народів.

Не личить біля Пам'ятника Т. Г. Шевченку зізнаватися в любові до поета: він настільки великий і знаний людством, що йому наша любов чи нелюбов аж ні до чого.

Адже якщо ми, українці, й забудемо його, то нашого Кобзаря ніколи вже не забуде людство. Сьогодні ми Шевченкові непотрібні. Це нам він потрібний, бо без його батьківської руки ми загубилися в дорозі до Божого Раю, куди прямує все людство. Шевченка можна тільки любити або лише ненавидіти й боятися. . .

Один з видатних американських президентів, Двайт Ейзенгавер, виступаючи в 1964 році на відкритті Пам'ятника Т.Г. Шевченку у Вашингтоні, говорив про волелюбність як про вселенську тему вільної поезії Шевченка. . . Але за цю тему Шевченка полюбила людина, яка в Білому Домі стояла на варті всіх свобод американського народу. Борця за власну волю чи волю свого народу переслідують і карають лише поневолювачі чи загарбники. Того

року, коли Двайт Ейзенгавер зізнався в любові до Шевченка, я, відбуваючи солдатчину, почув од росіянки, що по війні оселилася у Львові, ось таке:

«З українським сепаратизмом та з телячою мовою буде покінчено, коли уряд постановить спалити не лише всі тиражі, але й всі автографи Шевченкових творів».

І це страшна істина. Адже, наприклад, у мене особисто не було шкільного вчителя з української мови. Українську мову я вчив за єдиним підручником — за «Кобзарем». І якби до мого народження московський уряд постановив спалити і спалив би всі твори Шевченка, то чи зберегла б у мені українця моя мати — проста селянка, що навчила мене, моїх братів і сестру читати «‘слобожанське видання’ Кобзаря» 1918 року, в передмові до якого Дмитро Багалій навів документальні факти заборони і знищення творів Шевченка першим советським урядом України. Але знищити чи заборонити написане Кобзарем нашим поневолювачам не вдалося. Не вдалося й перетворити Шевченка в помічника русифікаторів. І саме тому ми є. І лише завдяки цьому стою на подіум — у ніг Шевченка.

На панорамному терені нашої історії, серед багатьох вершин, що мають імена великих українців, є п'ять сяючих Єверестів. Це — Князь Володимир, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Тарас Шевченко, Митрополит Андрій граф Шептицький... Перший і останній — наші князі.

Князь Володимир мечем і хрестом здобув нашої Україні-Русі одне з гідних місць у колі великих держав. Богдан Хмельницький відновив утрачену за нащадків Данила Галицького державність. Нагадую, що вже в 1245 році Данило Галицький об'єднав усі сплюндровані татарами українські землі (ПСРЛ, т. I., М., 1962, стор. 481; БСЭ, т. 6., М., 1971, стор. 65).

Іван Мазепа здійснив відчайдушний подвиг, аби зберегти від загарбання Москвою Українську Державу. А коли наш народ втратив усе, що здобув під проводом Б. Хмельницького і заснував на периферії історії без надії на гідне життя, Тарас Шевченко розбудив його полум'яним словом, словом накреслив шлях до волі, і «на сторожі» розбудженого народу поставив своє

«Неначе срібло куте, бите
І семикрати перелите
Огнем в чорнилі»

Слово! І тоді знову на чолі народу став князь — Митрополит Андрій граф Шептицький! Хрестом і Словом він зробив усе, аби Західня Україна стала пляцдармом для відродження нашої держави

і духовности. Ось чому сьогодні найпотужніша сила нашого народу, УКЦ, в однаковій мірі шанує поета Тараса Шевченка і Митрополита Андрея Шептицького, котрі й по своїй фізичній смерті ведуть нас до заповітної волі.

Усі дослідники творчости Тараса Шевченка постійно вписують його ім'я в ряд, де бачимо багатьох великих поетів. Але там, звідки дивиться на нас Шевченко, стоять лише двоє — Тарас Шевченко і Гомер. . . «Кобзар» Т. Шевченка, як і поеми Гомера для давніх греків, — скарбниця мудрости українського народу. Про Т. Шевченка можна сказати те, що написав про Гомера грецький красномовець Діон Хрисостом: «він і перший, і середній, і останній, хто і дитині, і дорослій людині, і старому дає стільки, скільки кожний може взяти». Адже лише Гомер і Шевченко сказали все про свої народи — історію, мораль, побут, релігійний і науковий світогляд. Сьогодні всесвітньовідомий санскритолог Лев Силенко реконструював нашу дохристиянську релігію, що призвело до створення за кордоном громад Рідної Української Віри. Але наша прадавня релігія, щоправда в синтезі з християнством, оспівана Т. Шевченком у неперевершених баладах, описана в «Щоденнику». Інакше кажучи, «Кобзар» знав про свій народ усе. Знав про українців багато й Микола Гоголь. У героях М. Гоголя ми постійно впізнаємо себе, наших рідних, сусідів, взагалі українців. Але, на відміну од Т. Шевченка, Микола Гоголь не піднісся до усвідомлення того, що усвідомлювали ще древні: народ і мова — синоніми. І тільки через це М. Гоголь, будучи українським письменником, залишатиметься людиною, що носить чужоземний одяг, бо писав чужою мовою.

Як і Гомер, Т. Шевченко був людинолюбцем. Страждав, коли принижувалась гідність людини або людину поневолювали. Рідко хто з нас замислюється над тим, що святі слова

«Борітеся — поборете,
Вам Бог помагає!»

сказані поетом горцям Кавказу, які захищали свої саклі, землю і волю від московських загарбників і поневолювачів. І серед тих, чийми руками російські царі завойовували горців, були друзі Т. Шевченка — художник Яків де Бальмен і драматург Яків Кухаренко. Обидва загинули. Оплакуючи Якова де Бальмена, Кобзар не засуджував горців, бо вони вбивали, захищаючи волю. Грек Гомер теж не засуджує троянця Гектора за вбивство Потрокла, бо Гектор захищав батьківщину. У «Гайдамаках» Т. Шевченко таврує корчмаря Лейбу за приниження людської гідности Яреми. Але, як тільки конфедерати почали принижувати Лейбу, почав страждати Т. Шевченко, бо людяність і людське були для нього

над усе. І це саме ми спостерігаємо в «Іліяді», наприклад, в тій сцені, де описана зустріч старого Пріама з Ахіллом. «Казашка Катя», «Байгуші» і донька корчмаря Лейби, як і Гомерова сцена «Прощання Гектора з Андромахою», роблять Т. Шевченка поетом для всього людства, співцем не «артільного», марксистсько-ленінського інтернаціоналізму, що потопив дніпровські пороги, спричинив чорнобильську катастрофу, а співцем любови до людини і народів.

Є й фізична суттєва риса, що споріднює Т. Шевченка з великими греками. . . Максим Горький у нарисі «В. І. Ленін» написав неправду, порівнюючи Ленінове чоло з Сократовим. «Сократівське чоло Леніна» перестає бути таким, коли співставляєш голову В. Леніна з будь-яким описом чи скульптурним зображенням голови Сократа. . . Лише у єдиної великої людини, що приходила в світ після давньогрецького мудреця, побудова голови, у всіх подробицях, тотожня голові Сократа. . . У Тараса Шевченка! Якби я був буддистом і вірив у переселення душ, то, враховуючи ще й безмежну геніяльність Кобзаря, сказав би сьогодні, що 176 років тому на землю повернувся Сократ, аби повести українців на волю. Я не буддист, у переселення душ не вірю. І пишаюся приналежністю до народу і землі, які дали світові Т. Шевченка, що був поетом, художником, співаком, філософом, істориком, мовознавцем, а головне — повитухою нашого народу.

Там, де народжується любов до Т. Шевченка, народжується свідомий українець і любов до людини. Ми з повним правом кажемо, що, як тільки в 1840 році вийшов друком «Кобзар», українці почали усвідомлювати себе народом, якому не Варшава, не Москва, а Бог призначив місце і час на землі. І про це в 1917–1920 роках наші діди зі зброєю в руках сказали всьому людству, більшість владомощців якого стали на бік Варшави і Москви.

Там, де любов до Т. Шевченка стає загальною, народжується українська нація. А нація в сучасному розумінні цього слова — незалежна громадянська держава. Ми сьогодні — учасники швидкого формування української нації. Свідченням цьому є те, що тут, перед Образом Кобзаря, синьо-жовті прапори тримають не лише українці, а й українські євреї, українські росіяни, представники інших народів, для кого Україна — єдина Батьківщина, а ми, українці, — співвітчизники. І процес формування нашої нації Москва вже не здатна ні зупинити, ні пригальмувати. А це означає, що та велика, вільна й нова сім'я, створити яку заповідав нам Т. Шевченко, ось-ось заживе щасливим повнокровним життям, тобто незалежність уже на порозі нашої хати, де ікона і портрет Т. Шевченка постійно поряд. Сім і навіть одинадцять давньогрецьких міст сперечалися за право називатися містом-батьківщиною Гомера. Ми не сперечаємося, бо всі наші села, міста і

душі — Батьківщина поета, наші великі й малі Кирилівки. І для мене, особисто, моя рідна мазепинська, а потім петлюрівська Шибка — моя Кирилівка. У Шибці, з молоком матері, я увібрав у моє ество волелюбність як вселенську тему вільної поезії Т. Шевченка — і пішов туди, куди покликав нас усіх Кобзар — у вільну, незалежну Україну. Перебуваючи в капеесесівських концтаборах, мені вдалось написати вірша про мою Шевченкову Кирилівку, якою є моя позбавлена українських шкіл Шибка.

Ось він:

У кожного
Кирилівка своя,
Шевченко свій
У кожного
Йй-Богу:
В Кирилівці
Не був
Ніколи
Я —
Та
До Шевченка
Знав завжди дорогу:
Покійний брат,
Малим
Співав мені
Про думи,
Що блукають попідтинню,
Як сироти
Голодні і брудні,
Роздягнуті,
Від холоду
Аж сині. . .
У нас в селі

Багато
Тих сиріт. . .
Я теж
Не пам'ятаю
Мого тата —
Та ще в колиці
Вивчив «Заповіт»,
Хоча не знав
Читати і писати. . .
Село моє —
Кирилівка моя!
І
Мій Шевченко
Там живе,
Йй-Богу, —
Бож
У Кирилівці
Не був
Ніколи я,
А
До Шевченка
Знав завжди
Дорогу! . . .

17-го лютого 1858 року, чекаючи в Нижньому-Новгороді вирішення своєї подальшої долі, Т. Шевченко у листі до коменданта Ново-Петровського укріплення Іраклія Ускова написав, що, коли йому не буде дозволено проживання в Петербурзі чи Москві, то він хотів би оселитися і. . . в нашій Одесі. Для нього, як і для багатьох його сучасників, Одеса споконвіку була українським поселенням. Заснував її в кінці XIV століття Коцюба Якушинський. До появи турків наше містечко називалося Коцюбиевим. Завойовники перейменовували поселення в Качибей — Ходжибей, якого в 1794 році цариця Катерина II перейменувала в Одесу. Сьогодні шовіністи, аби заперечити наше право на південноукраїнські зе-

млі, вже готуються до святкування 200-річчя не перейменування, а заснування Одеси. Вкорочуючи на цілих триста років історію нашого міста, московські імперіялісти роблять усе, щоб Україна ніколи не стала самостійною, а відтак і демократичною державою, в якій житиме сім'я вільна й нова.

Як тільки я повернувся з концтаборів і вийшов на берег Чорного моря, на те саме місце, куди мене малюком вперше привела моя бабуся — корінна одеситка, плечима відчув, а очима побачив, що стою на самісінькому початку моєї Батьківщини. А там, де початок, там і кінець. І, коли відрубується початок, кінчається все. Вражений цим відкриттям, я одразу ж, на березі моря, склав заключного вірша для збірки «Між людством і самотністю. Поезії політв'язня». Для себе і для українців.

Ось
Берег мій —
Початок України. . .
На південь
Море,
За плечима
Степ. . .
Стають,
Здається,
Хвилі
На коліна
До
Ніг землі,
Де
Хліб святий
Росте. . .
Це
Берег мій —
Початок
Мого світу —
З
Давен забутих
Пращурів земля,
Бо
Тільки тут
Зі мною
Навіть вітер
Щодня
По-українськи

Розмовля!
Це
Берег мій —
І я
Помру
За нього. . .
Моє життя
До крапельки
Віддам,
Щоб
Скільки світу —
Українцям
Ноги
В обіймах теплих
Пестила вода. . .
Тут
Берег мій —
І
Кращого
Не треба. . .
Шумить над морем
Степова трава,
Та й
Милується степом
Синє небо —
Мій берег є,
Моя земля
Жива!

Так, це наш берег! Ми його ні в кого не відбирали. До татаро-

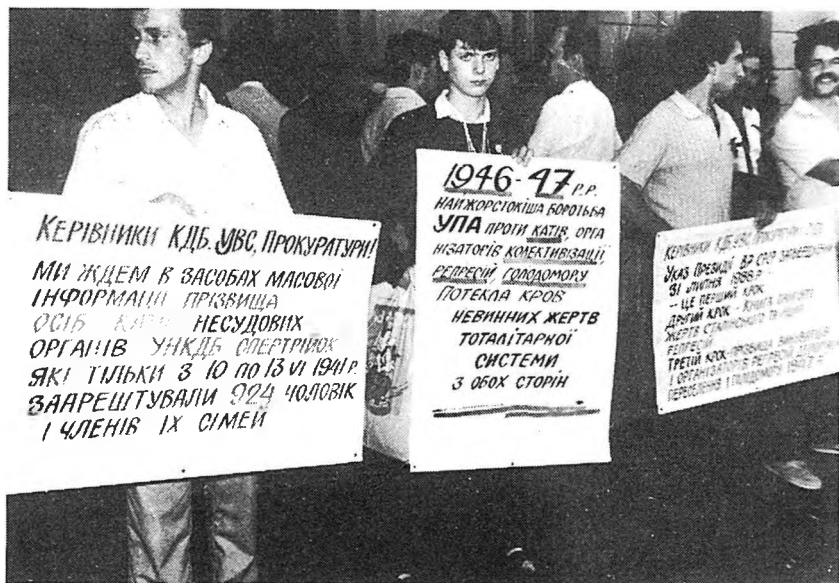
монгольської навали цей берег входив до складу Бирладського князівства — українсько-румунської держави. Населення цієї держави — бирладники разом з чорними клобуками було попередниками нашого козацтва. Чи ще потрібні якісь додаткові докази того, що це наша предковична земля?!

У 1920 році здійснилася мрія Т. Шевченка: на Думському майдані (зараз площа Комуни) було встановлено Пам'ятник Т. Г. Шевченку, що був знесений московськими поневолювачами на початку 30-х років.

У 1964 році в нашій Одесі знову з'явився Пам'ятник Т. Г. Шевченку, що засвідчувало про початок нового періоду визвольних змагань. Адже через рік в Україні розпочались переслідування й арешти тих, хто ставав на захист прав свого народу. Українські патріоти-дисиденти зробили все для того, аби ми сьогодні прийшли до Шевченка з синьо-жовтими прапорами й тризубами. І ми, навчаючись у Шевченка, зробимо все, щоб нікому не віддати наш берег, нашу Одесу і жити у вільній самостійній Україні.

09.03.1990 р.

Із журналу «Кафедра», ч. 11, 1990).

Чернівці, 28 червня 1990. Фрагмент публічної демонстрації

Юрій СЕМЕНКО

СПІВЦІ КАТІВСЬКОГО РЕМЕСЛА

Над пробудженою до національного життя Україною стояли кволі українці, часто опановані сторонніми, ворожими ідеями, та хитро замасковані глашателі всесвітніх, мовляв, ідеалів братерства, що їх підпорядковували собі чужинці. Але в цілому потяг української людини до свободи переміг. Лише в свободі можна ствердити людяність і затамувати інстинкти панування над собі подібними. Тому український народ не сприйняв Жовтневої революції і пішов власним шляхом творення своєї держави з демократичним устроєм — Української Народньої Республіки. Зміцнілі комуністи північного варвара за підтримкою місцевих знищили основу України — селянство. З такою ж жорстокістю вони винищували українських письменників, у переважній більшості вихідців із села. Майже одночасно з ліквідацією стану хліборобів, «знищення куркуля як кляси на базі суцільної колективізації», здійснено усупільнення працівників пера. 23.4.1932 р. ЦК ВКП(б) схвалив постанову про злиття різних діючих літературних угруповань, об'єднань і товариств у Спілці советських письменників — єдиному колгоспі творців письменства, цілком і повністю залежного та підпорядкованого керівництву компартії. В 1933 році КПІ знищила голодом майже половину — 7 мільйонів — українських селян і половину (250)¹ розстрілами, засланням, забороною друкуватися українських письменників і поетів. Інших приневолено засобами художнього слова поширювати ухвали, гасла, програми комуністичного проводу, вихвалювати висловлювання вождів, заримовано оспівувати дати їхньої історії.

Навіть модерністи, символісти, футуристи — всі творці інших літературних течій перед українською народньою революцією і в час національного відродження своїм словесним штукарством, дивацькими звукосполученнями, викрутасним зовнішнім виглядом віршів наближалися до рівня подібних західних напрямків, створювали підвалини для вдосконалення інших літературних творів, мали позитивний вплив на розвиток рідного письменства. Всебічна диктатура комуністичної системи створила непрохідне провалля між українською літературою і українським народом, чим завдала обом непоправної шкоди. Українці, які дивували в минулому своєю грамотністю, стали найменш начитаними в СРСР —

1. Б. Кравців «На багрянному коні революції», Нью Йорк, 1960.

друковану комуністичну макулятуру вони не беруть до рук, а варті уваги книги видають мізерно малим тиражем — один примірник на одну тисячу бібліотек. Це комуністи називають розквітом української культури! Твори сучасних авторів, видані в Українській ССР, за малим винятком, не можна називати українською, а лише советською, або радянською літературою, написаною по-українському. В книгах на теми української історії чи культури, життя і діяльність її творців подається як додаток до російського, що єдине надає, за їхнім тлумаченням, якесь значення, цінність українству. В таких творах українці, якщо вони не зачаровані величчю «старшого брата», або кровопивці (як, наприклад, Хоменко в повісті Л. Смілянського «Михайло Коцюбинський»), або кар'єристи-зрадники (Юрій Кучма в п'єсі «Червоні троянди» про Лесю Українку), або в кращому випадку — диваки (Б. Грінченко, як Родзянко в романі «Поетова молодість» того ж автора). Л. Смілянський змальовує М. Коцюбинського, цього великого українського письменника-імпресіоніста, знаного і шанованого також на Заході, в колі «визначних осіб» — В. Леніна, М. Горького, які виголошують патріотичні промови про Росію, про «наші Кавказькі гори» (Твори в двох томах, В-во «Дніпро», Київ, 1964, т. II, стор. 266). М. Коцюбинський також іноді сумує за рідним — без назви! (II, 267) краєм, який, як видно з подальшого тексту, є частиною великої спільної батьківщини.

Коли б, скажімо, Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка, М. Коцюбинський та інші творці української літератури були справді такими русолюбам, марксистам й неоформленими ще більшовиками, як їх виводять советські письменники і літературознавці, то в чому ж тоді відмінність названих і не названих тут та їхніх послідовників від справжніх (в КПСС) більшовиків українського роду, що не залишили й малого доброго сліду ні в Україні, ні в пам'яті свого народу? Невже велич Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського і багатьох їм подібних у їхньому «русофільстві» й «марксизмі», про які безпідставно твердять слуги Москви?

Роман «Поетова молодість» починається з опису побожного остовпіння Тараса Шевченка при погляді на О. Пушкіна в книгарні. . .

П'єса «Мужицький посол» тільки для того й написана, щоб І. Франко (II, стор. 41) міг сказати, що «у русинах живе любов до російського народу», щоб показати Л. Українку, яка в Криму «цілими днями не розлучається з 'Капіталом'» (II, 77) і, пишучи «Одержиму», творить гімн ненависти (II, 95). Вона щаслива, бо «ще побачить і оспіває червоний прапор російської революції!» (II, 116).

«Советська людина» — зачаток малороса

Після возз'єднання в 1939 році всіх українських земель в одній камері (УССР) советської тюрми народів (СССР) групи письменників були відправлені розповідати народові про цю історичну подію. В Дніпропетровському університеті виступала група чотирьох: літературознавець і критик П. Вільховий, Аркадій Любченко, Павло Тичина і Павло Усенко. Дивно було, що ніхто з викладачів філологічного факультету не прийшов послухати прибулих. Мене вразив П. Тичина. Не раз чувши його пискливий голос по радіо (замріяно-солодкувате: «І така ж вона прекрасна, як ніколи і ніде!»), я гадав, що він карликової породи. Насправді ж це була огрядна постать понад 180 сантиметрів висоти. А. Любченко зовнішністю нагадував крайнина Нестора Махна, за описом дядьків, які бачили його в нашому селі. П. Усенко в формі старшого лейтенанта советської армії походив на мішок, набитий соломкою. Після офіційної частини — розповіді та вірші про радість возз'єднання — студенти підходили до доповідачів і задавали їм запитання. Я підійшов до А. Любченка. Хотілося довідатися, як розуміти вихвалювану «братерську взаємолубов» Шевченка і Некрасова. Великий Кобзар говорив, що Некрасов не тільки не поет, а й «стихотворец аляповатий» (віршувальник неоковирний). Росіянин, навпаки, високо цинив автора «Кобзаря», що знайшло відображення також у його вірші «На смерть Т. Шевченка». А. Любченко спрямував свою руку в напрямку П. Вільхового, який побачив цей жест. Я підійшов до літературознавця і повторив запитання. «О, це широчезна, поважна і відповідальна тема. Стоячи її не вирішити!» — сказав туманно і вхопився пальцями за єдиний гудзик мого піджака. Два інші вже давно були відірвані в переповненому трамваї, де люди в тісноті терлися, штовхалися. Добре оселедцям у бочці: хоч тиснуть один на одного, але лежать спокійно!.. Літературознавець крутив гудзика своїм великим і вказівним пальцями і говорив загально, про все й узагалі, щоб нічого не сказати. В цю хвилину підійшов П. Тичина в якійсь справі до свого колеги, миттю схопив тему бесіди: «Такі питання — з царини Вільхового!». «Тому мене й відіслано до нього!» — випалив я. І мені стало неприємно за мою непоштиву, подразливу відповідь. П. Тичина, мабуть, це відчув. Його очі кинули вогники поблажливості і вибачливості. І він відійшов. Боячись за долю останнього гудзика («Хоча б не відірвав! — думалося. — Бо пришити нема чим. Ниток уже давно в крамниці не дістати!») і бачачи беззмістовність відповіді, я подякував П. Вільховому і пішов, розчарований, додому пішки. На самоті краще передумати почуте. І, йдучи пішки, не треба платити 20 копійок за трамвайний квиток — заощадження на бублик-кренделик.

Болісно відчув: усіх їх — і прибулих до нас письменників, і розісланих в інші місця й міста України — мучать подібні питання, схожі проблеми. Але навіть порушувати їх небезпечно. Робити правильні висновки — смертоносно. Тому граються словами, грають ними, спотворюють їх і свої думки, калічаючи себе, близьких. . . Вже перед недавньою сушилкою Дніпропетровської цегельні ч. 2, в якій зроблено кілька кімнат, по одній для родин із 3-5 осіб, ледве придатних для мешкання будівників комунізму на цьому підприємстві, мені здалося, що маю жаль до талановитих, розумних і вчених українських людей, перетворених на заляканих наймитів диктатури пролетаріату. А. Любченко в 1941 році, за першої можливості, залишив цю систему. І знайшов смерть у подібній — від нацистів.

Звичайно, їх треба критикувати, щоб у них були аргументи проти комуністів для самозахисту, — міркував я не раз. І на цю тему пропонував розпочати в «Українських вістях», де працював, дискусію. Але даремно. Що не подобалося видавцям «УВ»? Критика переконаних комуністів і комунізму?

В жовтні 1952 р. я написав статтю — під наголовком «Під омофором 19-го з'їзду ВКП(б)» (Вимушене плазування видатних українських поетів), в якій сказано²:

«Зажурене щоденними турботами, злиднями населення ССРСР 13 років не помічало, що не скликається черговий з'їзд ВКП(б), який за статутом має відбуватися кожного третього року. Мовчали, ніде й не писнувши, також комуністи, недобачаючи порушення статуту. Останнього часу советське радіо раптом почало переконувати світ, що числом 19-й партійний з'їзд — знаменна подія, відзначити яку прагне кожна істота в ССРСР: хто достроковим виконанням пляну, хто підвищенням продуктивності праці, а хто хоч викриком перед мікрофоном хвали на честь партії й її вождя. Навіть цілком німі істоти — тварини і ті відчувають важливість моменту і перевищують норми: корови завдяки *орденоносним* молочницям дають більше молока, свині завдяки *сталінським* свинаркам — просят, збільшуючи свинство велетенських, як і все в країні безкласового суспільства, масштабів. День-у-день московським радіом перекликаються міста Советського Союзу, сповіщаючи про успіхи, досягнені з нагоди з'їзду. Але всі байки про стихійне піднесення спростовує маленька характеристична деталь: включаючи, наприклад, Київ чи Менськ, диктор Москви (а не диктори тих міст!) оголошує прізвисько промовця, що, отже, вже давно записано в програмі московських радіопересилань, як також і зміст його славословного виступу, трафаретного, складеного за певним ('тематична єдність') пляном, продиктованим згори.

19-й партз'їзд став одним із засобів посиленого визиску всього в ССРСР, його населення — навіть поетів.

У неділю 5.10., в день відкриття з'їзду, було влаштовно радіопересилання 'Поети радянської України славлять партію Леніна-Сталіна', в про-

2. Дивись том I моїх споминів «Тички», Мюнхен, 1990, стор. 270-272.

грамі якого виступали сталінські лавреати П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, С. Олійник, П. Воронько.

І Белий, і Блок, і Єсенін, і Клюєв:
Росіє, Росіє, Росіє моя!
...Стоїть сторозтерзаний Київ
І двісті розіп'ятий я,

але, звичайно, 'двісті розіп'ятий' П. Тичина не міг повторити з 'сторозтерзаного Києва' цих слів, що він їх сказав у 'Золотому гомоні' 1920 року. Він мусів говорити затерто-плискаті похвали, славлячи проекти директив 19-го партійного з'їзду: 'В проекті, — сказав він, — відбито силу і міць комуністичної партії, мудрість вождя її тов. Сталіна', 'Партія організує, партія керує, партія веде', 'Проекти директиви партії з'їзду — дороговказ у нашому житті, в нашій творчості', — сказав на закінчення П. Тичина, в чому ми не маємо найменшого сумніву і про що підтверджує також виступ його за директивами перед мікрофоном. Він прочитав вірш, у якому рефреном повторювалося:

Партіє — душа свободи. . .
.....
...життя підвалина.
Слався, будь могутня,
Партія Леніна-Сталіна. . .

Перед тим, як виступ закінчити, він ще сказав, що 'партія, ти наша мати, захист, охорона', а з радіоприймача чулося 'похорони'.

М. Рильський відрекомендувався як науковий робітник і літератор. Щоб не відстати від Тичини, сказав: 'Я, як і всі мої товариші, всі сили віддам народові, ідеї служіння комунізмові'. 'В мене і в усіх моїх товаришів гордістю сповнюються серця за директиви комуністичної партії щодо розвитку Союзу РСР, на чолі якого великий Сталін'. 19-й з'їзд це 'з'їзд миру, з'їзд правди, з'їзд людського щастя'.

Найменше говорив В. Сосюра. Він прочитав свій новий вірш 'Під зорями Кремля', присвячений 19-му з'їздові комуністичної партії, де знову та ж сама, така ж одноманітна, тільки іншим голосом сказана, похвала:

Слово Сталіна життям величним стало
Трударям у величній красі. . .

повторюючи далі про 'славу Сталіна, що генієм чудесним осяла щастям, як сонце звисока', запевнивши: 'До серця тисну я партійний свій квиток'.

С. Олійник, мабуть переконуючи самого себе, сказав, що 'цвіте Україна з підтримкою руського старшого брата':

Зірки золоті нам осяляли груди,
Нас партія Сталіна вивела в люди.

П. Воронько свій вірш побудував на відмінюванні слів 'велика партія' і

‘хвала’: ‘Велика партіє, тобі я говорю як син... Велика партіє, хвала, хвала тобі, творець людського щастя, хвала вождеві партії, хвала...’.

Знаємо, що декого ‘партія Сталіна вивела в люди’, а мільйони людей ще далі — в ліси на північ Росії, в концтабори. Інакше про розквіт ‘України з підтримкою руського старшого брата’ там говорити не можна, бо, як сказав колись Вол. Самійленко:

Десь далеко є країна
Пишна, вільна, щастям горда,
Кожний там живе щасливо —
Держиморда, держиморда.
... Там усяк говорить правду
Непідкупними устами,
Там за правду щира дяка —
Батогами, батогами.
Там письменникам за працю
Сам уряд складає дяку
І з тріумфом їх провадить —
В Сибіряку, Сибіряку.
... Там живе племін усяких
Престрашенна мішанина,
І за те той край зоветься —
Русь єдина, Русь єдина.

Як водиться, під написаним мною, що не було виразом поглядів редакції, я подавав ініціали — Юс або юс. Іноді, коли мені здавалося, що написане удалося, — Юр. С-о або ім'я і прізвище. Скоро-ченням була підписана і моя стаття «В тіні 19-го з'їзду ВКПб». В.С. Ромашко був захоплений нею і буквально потирав руки, ніби витирав їх рушником після миття — свідчення про його добрий настрій. Він радів, що «маємо гідне відзначення партз'їздові». Мое «В тіні» головний редактор змінив на «Під омофором», «блазнівство» — на «плазування» і повністю написав під статтею мое прізвище. В лівому кутку вгорі подав, де та стаття «підє»: 2 сторінка, ч. 83.IX.52. Але стаття не з'явилася ні в цьому, ні в наступному числі. «Заперечують!» — розводив руками В.С., ніби вибачаючись. Я не заптував, хто і чому заперечують. Такої ж долі зазнали «Зустрічі і враження». Мій спогад «Пам'яті М. Пронченка» майже рік лежав у шухляді письмового столу І.П. Багряного. На початку 1953 року я відіслав його до журналу «Нові дні», де він і був надрукований, а згодом кілька разів передрукований у інших виданнях. Такого стану довго витримати я не був у змозі. І звернувся до Секретаріату ЦК УРДП.

(Закінчення буде)

Зіновій КРАСІВСЬКИЙ

«ПЕРЕКИДАЄМО ЖИВИЙ МІСТ»

Виступ на Установчому Зборі Об'єднання
«Державна Самостійність України» (ДСУ) 8.4.1990

Шановна громадо! Дорогі Друзі!

Сьогодні, безумовно, ми перекидаємо живий міст від національно-визвольної боротьби 40-их років до сьогоднішнього дня.

Як зазначив друг Іван, у якійсь мірі ми опізналися, ми повинні були зробити це рік тому або і раніше. Але якщо ми уважно вдумамося в ті обставини і події, які маємо нині, якщо ми простежимо, як розрослися інші течії і рухи, то повинні дуже серйозно задуматися над тим, наскільки ми вже сьогодні готові створити це об'єднання.

Ми сьогодні усвідомлюємо, що попередні роки були для нас анемічні, ми можемо звинувачувати правозахисний рух в недолугості, твердити, що його декларація була недостойна, що все що ми мали краще, більш відповідне, рішучіше і значиміше у минулих роках, але ворог випустив з нас надто багато крові. А ви знаєте, якщо випустити кров з організму, то не можна порухати ні рукою, ні ногою, ані думкою. Отака анемія і володіє сьогодні нами.

Я недавно повернувся з-за кордону і там мені треба було перед нашими друзями і братами-націоналістами схарактеризувати цей стан, що його маємо нині в Україні. І я по-новому подивився на всі ті об'єднання і рухи і зрозумів, що вище себе ми скочити не можемо. А якщо будемо справедливі і якщо бажаємо дати об'єктивну оцінку, мусимо признати, що УГС зробила величезну роботу. Так, вона зібрала в себе майже всіх тих свідомих і активних людей, які сиділи в тюрмах і таборах. Але ви можете собі уявити (та й не треба вам уявляти — ви всі це знаєте), наскільки глибоко ще сидить у нас і сталінське лихоліття, і брежневське безправ'я, і як ми сьогодні зіщулено дивимось на той офіційний світ, який нам нічого доброго не обіцяє, а навпаки: один закон за іншими, один указ за іншими продукує, та все гірше, та все гірше. І тільки через власну свідомість, через поклик власного сумління, через ту велику стурбованість, що ми лишимо своїм дітям, ми сходимось сьогодні на ось такі збори і хочемо щось зробити. Дай Боже, щоб у нас щось вийшло.

Я Вам скажу, у Львові стан може найкращий, але наші села у великому занепаді. В кожному селі є велика партійна організація, в кожному селі є не менше 8-15 сексотів, у кожному селі є люди,

які пристосувалися до тієї системи. Хтось має кращу роботу, хтось має можливість більш вкрати. Хтось учить дітей. Всі ми тисячами ниток пов'язані з тією системою і кажемо, що заманливо мати Українську Самостійну Соборну Державу.

... Але важливо не втратити й те, що маємо вже сьогодні. . . І з такою психологією люди живуть. І так ми вживаємося в ту політику, яка нині в нас в Україні є абсолютно незадовільна.

Нас вистачило на те, щоб розкопати могили, нас вистачило на те, щоб відроджувати свою Церкву, нас вистачило на внутрішню перебудову в наших сім'ях і на перебудову свого способу мислення, але нас ще не вистачає на послідовну політику в міжнародному пляні. Ми ще не показали своє обличчя світові, а світ цього чекає.

Я був у міністерстві закордонних справ Англії і розмовляв з поважними людьми в Німеччині, я був в Римі. Я на високому рівні спілкувався з провідниками ОУН, і всі вони надзвичайно стурбовані тим, що українське суспільство не видає конструктивної політики, яка б вписалася в міжнародний плян.

Ми себе не поважаємо, ми пасемо задніх. Ми демонструємо велику нашу недоумкуватість, і та недоумкуватість виразилася найбільше в тому, що ми — вже мільйонами — вступили в РУХ, в якому переважають елементи майже ворожій українській ідеї. Я не можу сказати, що РУХ однаковий. РУХ різноманітний і можливо, що це тепер якраз та єдина і нормальна форма для того, щоб у ширшому загалі ми якось могли відродитися, стати хоч трохи на ноги, відзискати своє обличчя і своє сумління. Але ми мусимо йти швидко, бо якщо ми затупіємо на місці, то організовані сили держави нас засмокчуть у свою систему, як у болото. Отже, я вважаю, що сьогодні найпершим завданням свідомої частини українського народу є кристалізація ідей.

Ми повинні відкинути все те, що кон'юнктурно нам підказують час і обставини. Ми повинні намітити велику ідею, ту, з якою йшли наші брати й батьки вмирати. Ми повинні утвердити ту ідею. А як ми будемо до неї йти — нам обставини підкажуть. Але доки ми не усвідомимо собі, що всі питання ми можемо вирішити тільки в Українській Самостійній Соборній Державі й доки та ідея не буде нами рухати — ми завжди кудись сповземо. Ми завжди будемо пристосовуватися в той час, коли ворог від нас сильніший, активніший і має професіоналів, які працюють на те, щоб нас роз'єднати, задурманити і лишити в такому стані, в якому ми є сьогодні.

Я хочу пояснити, що я розумію під висловом «національно-визвольна боротьба». Я не хотів би, щоб ви зрозуміли, нібито я кличу до рушниць. Я вважаю, що час нам підкаже, що ми маємо робити. Але ми повинні бути готові на все. Уряд, навіть в особі найпрогресивніших своїх діячів, нічого ще нам не пообіцяв, тому що ніхто з них (а їх є дуже багато, їх є 17 мільйонів, згуртованих в одну партію) не хоче втрачати своє. Це ті люди, які звикли крутити,

люди, які інакшого життя собі не уявляють. Вони не випустять нас зі своїх зубів. З тих зубів нам треба буде вирватися, і в яку форму вилетіть та національно-визвольна боротьба — покаже час. Але ми повинні бути готові до всього. Ми й повинні себе так настроювати і настроювати те оточення, в якому ми живемо. Я вважаю, що в тому пляні створення об'єднання за самостійність і державність України має своє значення.

Маю надію, що ми переступимо той поріг інертності і не будемо тут же заглядати — а що нам буде завтра за це? — а таки візьмемося за роботу. І коли ми будемо мати таку організацію, таке об'єднання, що, як ви самі бачите, діє як легальна опозиція існуючому ладові, то ми тоді будемо представляти силу на різних рівнях, ми будемо представляти силу і в УГС, і в Русі, і в УХДП. Всі ці об'єднання мають у собі дуже позитивний фактор, що полягає в тому, що вони є і вони будять. УНП дорікнули в тому, що вона не розрослася. Я вбачаю в цьому не недосконалість програмних документів, не якусь неактивність членів УНП, я вважаю, що наш народ не готовий до партійного об'єднання. Якщо би наш народ був готовий до того, ті партії були б набагато сильніші, УГС не мала б півтори тисячі членів за два роки, УНП не мала б 30 членів за майже рік, УХДП не мала б 10-15 тисяч членів, а багато більше. Але ми ще не готові до боротьби, навіть до партійної чи організаційної.

Отже, вважаю, що нині можуть бути дві сили у тому нашому тверезому політичному житті.

Одною силою є величезні тисячі всіх тих людей, які брали активну участь у національно-визвольній боротьбі 40 і 50 років. Тих людей є дуже багато. За підрахунками спеціалістів — з одної Львівської області сиділи 40 тисяч людей. Ви подумайте — в одній області 40 тисяч людей, які пройшли таку велику школу національно-визвольної боротьби. А якщо помножити ще на тих, які були вислані, у яких хтось постраждав, які могилами прив'язані до тої ідеї — то ми є велика сила. Але ця сила не пробуджена. І дав би Бог нам розуму, щоб ми всі дійшли до того пробудження, бо нема тих засобів, не маємо ми тої можливості, щоб прийти і стукнути кожному чоловікові в серце і сказати: чоловіче, вставай, пора настала. Всі ми занадто обросли маєтками, вросли в існуючу систему речей. Я не є великий оптиміст, але ми мусимо робити свою тяжку роботу, бо іншого нам не дано. А в нас ростуть діти — і ми мусимо щось їм лишити.

Отже, ця сила тіньова, яка пронизує всю Україну, не тільки Західню, а й Східню, вона є, але як її підняти на поверхню — мусимо думати всі.

А з іншого боку ініціатори ДСУ пропонують — давайте об'єднаймося і скажемо своє слово так, щоб на нас звернули увагу не тільки органи КГБ, а й міжнародна політика (УЦІС).

Станіслав ІЩЕНКО

«НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЧИ АВТОНОМІЯ?»

*Оцінка проекту програми «Партії за незалежну
і демократичну Україну»*

Вивчивши проект програми Партії за незалежну і демократичну Україну (УГС), я дійшов висновку, що назва партії не відповідає проектіві партійної програми. Та не забігатиму наперед і дам оцінку проекту загальною.

Насамперед відзначу як позитивну рису проекту його стислість (на відміну від деяких програм нових організацій, що ніби жечуться за обсягом демагогічної програми КПСС). Добре, що, наприклад, замість слова «перебудова», яке нічого не означає по суті, вжито поняття незалежності й демократії, ліквідації імперії. Лише дивує, що цю новітню — большевицьку імперію названо «сталінсько-брежневською», хоча слід починати від її організатора Леніна. Можна погодитися з положеннями проекту щодо позбавлення КПСС статусу правлячої партії, гарантування права власності, ліквідації КГБ і т. ін., скасування паспортної системи, створення незалежної структури профспілок, засобів масової інформації, європеїзації України, національно-культурної автономії та інше. Добре, що за важливі методи діяльності партії визначено теоретично-просвітні завдання (чого, до речі, нам і досі бракує). Безперечно, вірною є ставка на студентство, передбачення його важливої ролі в майбутньому. Добре також, що дано гарантії недоторканості рядовим обивателям. Та всіх цих позитивних рис недостатньо, аби визначити проект вдалим, адже він містить надто багато недоліків, на яких спинюся докладніше в надії на їхнє усунення в майбутньому остаточному варіанті, аби уникнути сумної долі партій, що існували на терені України, претендували на її репрезентацію, але, кінець-кінцем, під ударами большевизму опинилися за межами української структури, що виявилася відтак знекровленою, оголеною, а це посприяло трагедіям, які спіткали Україну.

Почну з простого зауваження: не варто копіювати ленінську демагогію, аби не опинитися в дурнях. Зокрема, замість висування положення про відхід у небуття правлячої кляси, слід сказати про необхідність боротьби з імперською ідеологією єдиної держави в будь-якому різновиді, кожний із яких народжує правлячі кляси февдально-деспотичного типу, що панують над народами з метою знищення останніх як таких і перетворення їх на масу виконавців

шовіністичної волі правителів. Не треба вживати ленінських слів про взаємне навчання партії й мас (вони вже доволі дискредитовані). Так само не можна повторювати тоталітаристських фраз про очолення партією боротьби — вони насторожують. Тим більше не слід говорити про партію нового типу (була вже така, що й донині збутися їй не можемо). І не потрібно сліпо відкидати попередні українські структури, навіть якщо партія не є прямим їхнім наступником — не личить українцям протиставляти себе традиціям свого народу, через що ми або нічого не завоюємо, не здійснимо, або розукраїнізуємо батьківщину остаточно. Треба лише відокремлювати українські традиції від антиукраїнських, що, між іншим, не завжди лежить на поверхні (наприклад, демократизм української традиції не означає, що нам не потрібна аристократія думки та духу або, що остання суперечить українській традиції).

В плані плутанини й підміни причини наслідком відзначу фразу проекту: «Партія робить висновок: наші найлютіші вороги — терпіння і сліпа віра». Нібито все вірно, але справа в тому, що причиною віри й терпіння є відсутність, по-перше, чіткої національної ідеї, як і її носіїв, що повинні становити мозок народу. А терпіння випливає з умов існування народу. Надто часто людям лишалося тільки тишком проклинати вдома таке безпросвітне життя й радіти з чергового покарання одних катів, яких незмінно заступають іншими (хоча не завжди й цієї кари дочекаєшся). Не відзначивши цього, ми можемо прирікти себе на боротьбу з вітряками. А треба подолати насамперед вакуум національного життя, пустити кисень для дихання народу — і побачимо, як терпець та сліпа віра впадуть самі по собі (хоча й не без інерційних процесів, про можливість яких теж слід пам'ятати). А для цього необхідно будь-що перекрити кисень імперії.

Втім, імперія нині задихається в своєму безсиллі, а ми допомагаємо їй стати (можливо, востаннє) на ноги й остаточно роздушити та поховати Україну, бо по суті не пропонуємо шляху для себе, переймаючи центральні гасла. Такими насичений і розглядуваний мною проект. Які такі «ліві сили» мусять «контролювати вільні вибори» та «допомагати Україні» — з проекту не видно. Це штовхає нас в обійми «общерусских демократов», що потрібні не нам, а імперії, й притому лише для маневру та привернення національних рухів у бік центральних ідей, які якраз і суперечать незалежності республік.

Є в проекті й ряд інших спірних моментів. Зокрема, викликає подив, що систему привілеїв пропонується скасувати лише на другому етапі. Дивують і фрази типу «українізація... для всіх пригноблених народів України», «об'єднання всього народу України як єдиного і неподільного цілого», які можуть сприйматися як вияв українського шовінізму (замість цього слід було б розвивати ідею відродження повноцінного українського національного жит-

тя і пов'язаного з ним національного життя представників інших народів, що живуть в Україні, єднання цих представників інших народів із українцями під гаслом: «Україна — для народу, що її населяє, незалежно від національної приналежності».

Та головне — не в цьому, а в тому, що така програма є програмою скоріше федералістів-автономістів, аніж партії демократів-незалежників. Чи можлива незалежність в рамках конфедерації (як пропонує за бажаний варіант проєкт) для периферії цієї «конфедерації», коли остання становить, до того ж, компактне ціле, а Україна, на відміну від Росії, практично не має свого золотого запасу. За таких умов вступ до «Спільного ринку» означатиме подвійну експлуатацію України як перекидної бази, буферу для взаємодії між Європою та Азією (що через економічну відсталість України спричиниться до зростання через неї міграції). А як розцінити «автономізм» на першому етапі (до чого може довести еклектизм і безпринципність, що з нього випливає!). За таких умов, та ще й у «союзи з лівими», дійдемо до того, що «пріоритетний» республіканський закон тишком складатиметься «лівими демократами» в Москві та прийматиметься їхніми союзниками на Україні. А враховуючи відсутність чіткої позиції щодо національної армії як одного з важливих гарантів національної незалежності (сказано лише про «децентралізацію» й подальші «скорочення» та професіоналізацію армії, що в проміжку лише призведе до громадянської війни та цілковитої незахищеності України), відсутність чіткої вказівки на побудову національної економіки (натомість нечітко сказано про створення карбованця, але не сказано про його відмінність від рубля), ігнорування національних моментів відбудови культурницької сфери, можна сказати, що програма *не пропонує шляху до незалежності*. Замість цього упор зроблено на безпринципне залякування центру опудалом «незалежності», аби той пішов на конфедерацію (п. 1 другого етапу). Мовляв, вибирайте: або втрата України, або конфедерація. Подібні ігри небезпечні для України, бо в дурнях лишається як нарід, так і його захисники.

І взагалі подібне етапування викликає великі сумніви. Вибір же може бути далеко не той — під керівництвом «лівих сил» ми будемо, не виключено, обирати між бонапартизмом та царизмом (нам уже підсують думку про «демократичну монархію», а поступово, з елементами диктатури, буде «запропоновано» варіант бонапартизму, можливо, без скомпрометованої партії комуністів, але з наявністю створеної нею прогресивної структури). Тоді програма «незалежників-демократів» (а, по суті, федералістів) перетвориться на функцію остаточного й буде похована як непотрібна вже для нового режиму. І народ, не підготовлений до боротьби за незалежність (навіть до ідеї такої незалежності), буде приречений.

А що ж потрібно справжній партії незалежників-демократів?

Насамперед, справжня програма, що відповідатиме назві партії. Принципи я бачу такими:

1. Партія проголошує ідею цілковитої національної незалежності як основну мету, що включає такі складники:

1. Воля для людини як основа суспільства, пріоритет індивідуального перед колективістським як вияв українського народного характеру, реальна захищеність особи.

2. Свобода громадянського і економічного життя.

3. Демократизм усіх структур життя.

4. Поєднання традицій і перспектив, духовності і наукового прогресу.

5. Вірність символам України та їхньому традиційному змістові.

6. Відбудова повноцінних державних структур, відповідних демократичним традиціям України з урахуванням світового демократичного досвіду, з відкиданням антиукраїнських за духом елементів.

7. Єднання всіх українців світу з українською державною ідеєю та майбутньою українською державою.

8. Створення українського війська, що гарантуватиме безпеку державі.

II. На шляху до незалежності, на першому етапі слід почати відтворювати середовище існування майбутньої держави. Основні цілі:

1. Захист української економіки: духовної й матеріальної, створення для неї пріоритету як важливих умов самозбереження народу.

2. Добиватися повної свободи людини, яка може бути в демократичному суспільстві.

3. Добиватися демократії на Україні шляхом сприяння створенню структур великого громадянського суспільства.

4. Сприяти відродженню національного духу, традицій з одночасною боротьбою проти антиукраїнських явищ у цій царині.

5. Добиватися захищеності людей від будь-якого свавілля, як основи подолання страху, апатії та їхніх супутників — терпіння й сліпої віри.

6. В боротьбі проти колоніалізму спиратися на українську діаспору та колоніальні народи совєтської імперії.

7. Добиватися як усунення від влади КПСС, так і скасування деспотичних структур, що нею народжені (відокремлення КПСС від держави). При цьому не допускати створення будь-яких нових центральних структур, а тому обережно йти на підтримку акцій загальних демократів.

8. Розробляти й намагатися впроваджувати концепцію вільної української економіки з опорою на науку, свободу власності й екологічну безпеку.

9. Розробляти, пропагувати й пропонувати суспільству концепцію майбутньої державності.

Яке важливе завдання в боротьбі за незалежність проти шовіністичних сил, ким би ті не репрезентувалися, необхідна нейтралізація впливу на обивателів та національні меншини цих шовіністичних сил та їхніх антиукраїнських ідей. Необхідно добитися усвідомлення людьми іншомовного середовища на Україні корінного співпадиння їхніх інтересів із українськими. В новій, незалежній, повноцінній Українській Державі додержуватимуться принципи свободи й для меншин та регіонів:

1. Національно-культурна автономія меншин.

2. Свобода територій і максимальне урахування їхніх традицій у культурній та економічній галузі.

III. Другий етап, після повного пробудження України і сприйняття нею ідей незалежності, полягає в досягненні цієї незалежності.

Чимало позитивних моментів проекту, що я його тут оцінюю (тих, що мною відзначені вище), можна, як на мене, перенести до остаточного варіанту. Щодо конфедерації чи федерації, то, як личить справжній партії незалежників-демократів, слід відмежуватись від ігор у федералізм чи конфедералізм, водночас зауваживши, що, оскільки всі угоди України з Москвою (як Переяславські угоди, так і союзний договір 1922 року) завжди порушувалися останньою, а нині Москва відмовляється від укладення нового демократичного союзного договору, пропонуючи замість нього федерацію з сильним центром, партія заявляє, що відтак віру в Москву остаточно й безповоротно втрачено й у разі необхідності можна укласти без участі Москви союзний договір неросійських республік терміном на 10 років, аби, ефективно протистоячи імперським домаганням Москви, республіки могли економічно й політично приготуватися до безпечного незалежного існування по завершенні терміну дії договору.

І насамкінець відзначу ще, що слова про те, що нібито шлях до волі з росіянами в нас один, є невірними. Треба пам'ятати, що такі *шляхи у нас різні*. І зумовлене це відмінностями стану національного життя за умов імперії у цих народів. І програмний тут «один шлях» веде знову до імперії та нищення України (що не виключає елементів взаємної моральної підтримки, але тільки на різних шляхах). Тільки незалежність може бути українською метою. Незалежність і демократія (а не автономія і демократія), а не автономія, федерація чи конфедерація, що їх, по суті, пропонує щойно мною розглянутий проект програми Партії за незалежну і демократичну Україну (УЦІС).

Одеса

ВІДЗНАЧЕННЯ АКТУ 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ В УКРАЇНІ

В суботу 30 червня 1990 року в різних містах і селах України українці масовими маніфестаціями і зібраннями відзначили 49 річницю відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року.

Найбільше величаво відбулося це чергове державне свято у Львові на площі Ринок, перед будинком, у якому 30 червня 1941 року Національні Збори проголосили Акт відновлення Української Держави і покликали Українське Державне Правління на чолі з Ярославом Стецьком для керування відновленою державою. У маніфестаційному мітингу, що його організував місцевий РУХ, взяли участь понад 20 тисяч львів'ян. Між національною символікою видніли портрети Степана Бандери, Ярослава Стецька, Романа Шухевича. Молодечий хор відспівав націоналістичний гімн «Зродились ми великої години» і повстанські пісні, а на закінчення всі зібрані «Ще не вмерла Україна». З відповідними промовами виступили представники різних політичних партій і громадських організацій: від об'єднання Державна Самостійність України (Іван Кандиба і Петро Дужий), Української Республіканської Партії (Юрій Нікольський), Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції (Михайло Осадчий), РУХу, СНУМ і ін., разом ок. 15 промовців.

У прийнятих резолюціях запропоновано відзначувати кожного року 30 червня як національне свято, вмурувати пропам'ятну таблицю на будинку, де було проголошено Акт, а теж домагатися анулювання недавніх виборів до т. зв. Верховної Ради УССР як незаконних і ін.

Цього самого дня у Києві відбувся прилюдний мітинг на площі біля Головної пошти, організований СНУМ, в якому взяли участь кілька тисяч людей, переважно молодь. На тлі синьо-жовтих і червоно-чорних прапорів видніли гасла «Хай живе незалежна Україна», «Свободу Україні», «Слава Степанові Бандері» і ін. На зібранні відчитано основні документи — Акт проголошення відновлення Української Держави, Послання митрополита Андрея і єпископа Полікарпа, Звернення Українського Державного Правління. Доповідь про значення Акту виголосив секретар СНУМ в Києві Юрій Калиниченко. У святочному зібранні взяли участь представники РУХу й інших організацій.

* Всі матеріали цього розділу одержано від УЦІС в Лондоні.

Відзначення цієї історичної дати відбулося теж в інших містах України — Івано-Франківську, Стрию, Дрогобичі, Тернополі, Харкові і других.

РЕЗОЛЮЦІЯ ВІЧА ГРОМАДИ ЛЬВОВА ТА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТИ від 30 червня 1990 року

Ми, учасники віча громади Львова та Львівської області, присвяченого відновленню Української Державности 30 червня 1941 року приймаємо цей Акт, як волевияв українського народу, як результат його постійних багатовікових стремлень до повної незалежності та національного життя в окремій Самостійній Українській Державі.

Схиляємо голови перед пам'яттю героїв, які поклали своє життя в боротьбі з коричневою і червоною чумою в змаганнях за визволення України.

Віче ухвалило:

Починаючи від 1990 року — кожного року вшановувати День 30 червня як національне свято українського народу.

Віче вважає, що сьогодні боротьба України за незалежність — є продовженням боротьби за незалежність усіх поколінь найкращих синів і дочок України.

Віче вважає за необхідне: звернутися до Всеукраїнського Народного Руху України, аби він підніс клопотання про перенесення останків великого національного героя, гетьмана України Івана Мазепи для перезахоронення в Україні.

Віче звертається до Львівської міської та обласної Рад з пропозицією: вулицям і майданам Львова та інших міст області надавати імена героїв національно-визвольних змагань українського народу.

Віче підтримує пропозицію групи учасників мітингу висловити політичне недовір'я голові Верховної Ради УРСР і очолюваній ним консервативній більшості, а також голові Ради Міністрів УРСР Масолу — і буде домагатися, аби розпустити український парламент і обрати його новий склад, аби він справді став національним, українським.

Віче підтримує представника ДСУ — групи Державної Самостійности України — створити окремий рахунок у банку, — і в ньому зібрати кошти на спорудження меморіальної дошки на будинку колишньої «Просвіти», де 30 червня 1941 року була проголошена державна самостійність України.

Іван КАНДИБА

«ДЛЯ УКРАЇНИ ВИПАЛА НЕЛЕГКА ДОЛЯ»

ВИСТУП НА МІТИНГУ
30 червня 1990 р. у Львові

Шановні Львів'яни!
Дорогі Друзі!

Для України випала нелегка доля — вона, коли й вільна, то перебуває в крайньо складних умовах, або в неволі.

Свою волю, свою долю їй доводиться виборювати в дуже важких умовах.

Якщо виходити з нашого століття, то проголосивши 22 січня 1918 р. на розвалинах російської імперії свою державну незалежність, а внаслідок об'єднання 22 січня 1919 року з Західно-Українською Народною Республікою в Самостійну Соборну Українську Державу, український народ нарешті добився повної незалежності.

Та недовго він тішився своєю волею, бо внаслідок навали в 1921 році московсько-більшевицьких орд, очолених кровожадними розбишаками Антоновим-Овсієнко і полковником Муравйовим від імені свого надхненника, великодержавного російського шовініста Леніна, український народ знов потрапив при сприянні коляборантів Ю. Коцюбинського, Петровського, Затонського, Скрипника та інших у ще більш важку від усіх попередніх — трагічну неволю, в якій, на великий жаль, перебуває і досі.

За весь той сімдесятилітній період небаченої в історії людства неволі московсько-комуністичної кривавої деспотії Україна пережила не одну трагедію.

Одною з них є штучно створений в 1932-33 роках голод, що привів до виморення комуністично-деспотичним режимом понад сім мільйонів наших селян, більшість з яких — це діти, жінки, старики.

Друга трагедія — це кривавий терор, унаслідок якого фізично винищено десятки тисяч наших кращих синів і дочок із творчої інтелігенції — майже весь інтелектуальний скарб нашого народу.

До подібних слід віднести і червневі злочини 1941 року зі сторони червоних катів-людоджерів, які із застосуванням середньовічних засобів винищили в західних областях України багато десятків тисяч політв'язнів, а в східних областях — десятки тисяч жертв у Биківні, Вінниці, Харкові та інших місцевостях.

На той час не було політичної сили в Україні, яка могла б про-

тидіяти комуністично-кагебівській деспотії, крім ОУН, що утворилася в 1929 році.

Ще в травні 1941 року Провід ОУН виробив у документі «Політичні вказівки» чітко визначену свою державницьку політику, в якій зокрема було сказано, що ОУН використала війну Німеччини з ССРСР для розгортання боротьби за Суверенну Соборну Українську Державу.

А в своїй відозві «До Українців» від 14 червня 1941 року, яку підписали 116 політичних, військових і громадських діячів, ОУН ставить питання визволення українського народу і відновлення Української Суверенної, ні від кого Незалежної Держави.

Наступило 30 червня 1941 року.

Найактивніші самостійники-державники — українські націоналісти з ініціативи ОУН, Степана Бандери в особі Ярослава Стецька проголосили Акт про віднову Української Державности і очолили Державне Правління, яке було підтримано всіма політичними державними об'єднаннями, митрополитом Андрієм Шептицьким і єпископом Полікарпом Луцьким, одним з найголовніших ідеологів українського націоналізму — Дмитром Донцовим та найширшими колами громадськості.

Цей Акт — декларативна заява перед усім світом, що Україна повинна належати не імперіялістам-загарбникам Москви чи Берліну, а що єдиним законним господарем українських земель є український народ і будь-яке посягання на це священне право — важкий і непростимий злочин.

Акт 30 червня — перемога головної ідеї українського народу, здійснення його заповітних прагнень, — це доказ політичного прозріння та національної свідомості.

До Акту 30 червня німецькі окупанти поставилися вороже. Вони зажадали відкликати його, та Степан Бандера і Ярослав Стецько відмовились це зробити.

Така відмова породила директиву, згідно якої українських націоналістів почали вважати ворогами третього райху. Степана Бандеру і Ярослава Стецька було запроторено в концтабір Саксенгаузен, а тисячі українських націоналістичних діячів посадили в тюрми і до концтабору Освенцім, у яких замордовано двох рідних братів Степана Бандери — Олександра і Василя. Було замордовано членів Головного Проводу ОУН — Дмитра Мирона-Орлика, Івана Габрусевича, Івана Климова-Легенду та тисячі інших.

Усім цим гітлерівці засвідчили, що вони такі ж закляті вороги нашої державної самостійности, як і кремлівські тирани.

Раз і назавжди провалилася політика орієнтації на чужі сили, погасло рабське вірування в те, що чужинці допоможуть нам

вирватися з неволі, зазнала остаточної поразки так звана герма-нофільська концепція.

У відповідь на гітлерівський терор націоналісти почали організувати власні збройні сили — Українську Повстанську Армію (УПА). При переважаючих силах окупантів УПА вела завзяту боротьбу майже десять років, чим внесла золоту сторінку в історію України.

Хоч національно-визвольна боротьба й була потоплена в крові, та нашим ворогам не вдалося задушити духу і прагнень підрастаючих поколінь до Державної Самостійности. А заслуга в цьому, в основному, ОУН і УПА, Національно-Визвольного Руху 40-50 років, в тому числі і Акту 30 червня 1941 року. З програмами самостійности Української Держави виникли на початку шестидесятих років група Л. Лук'яненка та І. Кандиби, Романа Гурного і Грицини та Коваля, Зіновія Красівського та Михайла Дяка, а в кінці шестидесятих — на початку семидесятих — багато різних груп правозахисного характеру аж до створення Гельсінської Групи, а згодом і Гельсінської Співки, а все це разом породило найширший рух — Народний Рух України.

Усі згадані громадські і політичні течії привели до важкої кризи комуністичної ідеології, яка завжди була антигуманною, аморальною, а практично — злочинною. Усе це в свою чергу послабило політичний вплив комуністичної деспотії та заставило її до чергової авантюри — так званої перестройки, яка нічого доброго народам імперії не дала і не дасть, вона остаточно збанкрутіла. Кривава імперія вступила в свою останню стадію — в стадію агонії, і найближчим часом мусить загинути.

Таким чином, звірище-потвора перебуває в агонії, а раз так, то воно дуже небезпечне. В першу чергу воно старається любим способом зберегти владу, владу і владу. Жадоба влади, насильства, брехні, маніпуляцій, безділля уже перейшли в її гени. Найчорніші сили — КГБ і його агентура — перебувають у надзвичайному стані, збирають на кожного інакодумця матеріяли, заводять досі і очікують слушної нагоди, щоб захопити владу і встановити «старі добрі» порядки. Такого можна сподіватися з дня на день. Хай, нам боятися такого нічого. Не знищили нас за 70 років, не встигнуть знищити нас за 70 днів. А покищо владу стараються захопити «демократичним» способом і це їм в більшості випадків вдається. Шляхом реакційних указів про мітинги, вибори мають можливість назначити, «вибрати» собі потрібних «депутатів» і так формують собі так звані парламенти сталінсько-брежнєвської агресивної більшості. Так у Москві, так і в Києві. Сімдесят років робили все, щоб загнати в людей страх, боязнь, від чого більшість, особливо в східних районах, ще не відійшла, або довели їх до байдужості. І таким чином ще добиваються більшості, або при допо-

мозі солдатів, як цього добився найліпший друг одного з головних катів України Щербицького — Івашко. Таким способом він і його браття Гіренки, Масоли приходять до влади, щоб добити все те живе, що ще не вбито, довести до повної катастрофи. Отже, замість того, щоб злочинну КПСС і її вічно вірну опору КГБ визнати поза законом і переслідувати в кримінальному порядку, вони тримають в своїх руках повноту влади.

В таких-то умовах і народилися нові політичні організації — Українська Християнсько-Демократична Партія, Українська Республіканська Партія, Українська Народно-Демократична Ліга, а також Всеукраїнське національне об'єднання «Державна Самостійність України», яке маю честь очолювати.

Про мету ДСУ говорить сама назва.

За своїм ідейним спрямуванням програма ДСУ мало чим відрізняється від програми ОУН. Діячі ОУН та УПА для нас — це кращі сини України, а національно-визвольний рух 40-50 років оцінюємо як одну із найсвітліших сторінок нашої історії.

Будемо співпрацювати з усіма тими організаціями в Україні і поза її межами, в тому числі і в діаспорі, які вважають, що в сучасній Україні панує ворожа нам окупаційна влада і які вважають, як це здавна-давен розуміється, що коли окупант не залишає окупованої ним території, то він повинен загинути або стати рабом того народу, якого окупував. А наш окупант надто довго затримався і покищо ми являємося його рабом. Він має повноту влади, заволодів найліпшими житлами, а наші мусять вистоювати в чергах за мізерним житлом десятки років, а до цього жити в підвалах чи в півпідвалах або віддавати всю зарплату за найменше житло. Таке становище і з працею, надалі існує заборона на професії, повсюдні пільги, в тому числі і на пенсії — союзного та іншого значення. Окупант позбавив нас нашої мови, культури, зфальсифікував нашу історію і т.п., покалічив наших дітей, знівечив нашу духовість, вбиває, калічить наших синів, братів заради своїх імперіялістичних інтересів і т. п., знищив нашу природу, довів до катастрофічного стану екологію.

Отже, головна мета нашого об'єднання: найскоріша побудова Державної Самостійності України. «Не пора, не пора, не пора москалеві, ляхові служити... Нам найвища пора для України жити!»

Відмічаючи 49 роковини Акту відновлення Української Держави, закликаю патріотів України заявити Москві: геть з України — ми самі хочемо будувати своє життя!

Вічна ганьба катам України та їхнім покровителям!

Визнати злочинну КПСС та її вічну опору — КГБ поза законом та переслідувати їх в кримінальному порядку.

Хай живе ідея 22 січня 1918, 1919 років і 30 червня 1941 року!
Вічна пам'ять і слава всім, хто загинув у боротьбі за УССД!
Бути Українській Самостійній Соборній Державі!
СЛАВА УКРАЇНІ! Дякую за увагу!

Михайло ОСАДЧИЙ

CONTRA SPERM SPERO!

Подія, котра збирила нас до гурту сьогодні, коротка і нетривка була в історії, але ця подія розтягнулася на десятиліття і ще простягнеться впродовж століть. Ця подія давно стала історичною, а її динамічна сила буде збільшуватися з перебігом наступних десятиліть і століть.

В чому сила і потужна інерційна перспектива Акту проголошення української Державности 30 червня 1941 року у Львові?

Хіба група організаторів цієї акції не відала, що Україна на час проголошення її державности 30 червня 1941 року розшматована, безсило борсається під тугим чоботом двох наддержав?..

Може це була групка політичних маньяків, для котрих особисті амбіції важили непомірно більше історичних реалій?

Говорити так — значить нічого не тямити в психології та волевиявленні історично скривдженої української нації, не розуміти її одвічного прагнення до незалежності. Прагнення до тієї волі, яке з ураганим натиском відчуваємо сьогодні.

Хіба навечно не залишився в історії українського народу, а для України — динамічно-запальною дією — вчинок Мазепи і мазепинців? Їх також була група, і сам гетьман Мазепа не сподівався, не покладав особливих надій на шведського короля, і Мазепа також зазнав поразки, але ім'я Мазепи і вчинок Мазепи ось уже близько 300 років палає не просто маяком в океані державних блукань України, а гучним закличним дзвоном б'є на сполох і кличе українців на святе діло здобуття своєї держави!

Ось уже 300 років Москва лякає українців мазепинством, не імени, а духу Мазепи налякався Хрущов у Стокгольмі, адже сам Мазепа був давно переможений і навіть його останки досі не на рідній землі. . .

Мусимо визнати, що дуже часто переможені, розп'яті, знищені в якийсь тяжкий момент — з гнівною вибуховою силою повстають в душах нащадків, аби вщент зруйнувати світ Пилатів та іже з ним світи Сталіних-Брежневих, — аби звершити великий заповіт справедливості, — аби передати благовісну естафету свого націо-

нального вогню грядущим, відродженням на духові поколінням свого народу.

Саме в цьому історичне значення Акту 30 червня 1941 року у Львові: хоча цей Акт проіснував без року день, завершився миттєвою невдачею — це була його фізична страта і водночас його духове вознесіння.

Чітке і виразне, без словоблудства схолястичного інтерпретування — проголошення державности України — давайте сьогодні зробимо наголос — не федерації, не нової чи оновленої федерації, не конфедерації, не суверенности, але без виходу зі складу Німеччини чи Росії, а тверда воля йти проти всіх заради України — це воля українських лицарів без страху і вагання — ось що запалювало душі українців у їхніх національно-визвольних змаганнях 40-50 років нашого століття.

Їх було мало, вороги були непосильні, не бракувало й своїх маловірів та інтелектуального базікання, що дорікало: невчасно, треба навпаки, уласкавлювати ворога, треба йти на компроміси, треба пролізати у парламенти, чи як їх тоді прозивали — губерна-торства чи дистрикти, і там по-волячому поволеньки (тоді ще не було телевізорів) протягувати нитку діла України.

Актом 30 червня 1941 року, як заблукана дитина двом зустрічним варягам, Україна заявила: я хочу бути не Вашою, а Своею. Я хочу бути дитиною своїх батьків, своєї землі.

І це були слова, що ошпарювали вогнем.

Всупереч надії — сподіваюсь!

Contra spem spero!

Ця динамічна сила ідеї української Держави, що живе в душах українців століттями і житиме до її втілення, — ось у чому глибокий, стратегічний урок для історії України малого як сам по собі і великого Духом Акту 30 червня 1941 року у Львові.

Та неоднаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окрадену, збудять...

Сьогодні Україна після 70-річного сну з невеликими проміжками безсонниці пробуджується знову.

Давайте ж спільно будити її, Україну, окрадену і нащиповану мільйонами лукавих фарисеїв та яничарів.

Слава Україні!

24 червня 1990 року.

Петро ДУЖИЙ

«... НАЙМЕНШИЙ НАРОД МАЄ ПРАВО...»
ВИСТУП НА БАГАТОТИСЯЧНОМУ МІТИНГУ У ЛЬВОВІ
НА ПЛОЩІ РИНОК, 30 ЧЕРВНЯ 1990 РОКУ, ПРИСВЯЧЕНОМУ
АКТОВІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Високоповажані Громадяни міста Львова!

Сорок дев'ять років тому — 30 червня 1941 року о восьмій годині вечора у Львові в будинку Товариства «Просвіта», що під десятим номером на площі Ринок, — відбулися Народні Збори, на яких Ярослав Стецько — перший заступник Провідника Організації Українських Націоналістів Степана Бандери проголосив Акт відновлення Української Держави.

Дозвольте, Шановні Громадяни, мені — як свідкові подій того часу і активному учасникові антигітлерівської й антисталінської національно-визвольної боротьби в 40-их роках — поділитися з Вами короткою інформацією про 30-те червня, про ту славетну дату, яка разом з іншими знаменними датами українського народу, такими, як 22 січня, 1 листопада й 15 березня, увійшла в нашу історію та за своєю важливістю стала епохальною.

Відновлення української державности було повсюди одобрено найширшими верствами нашого суспільства з безмежною радістю та сприймалось як всенародне торжество.

Вже наступного дня митрополит Української Греко-Католицької Церкви Андрей Шептицький, звертаючись у пастирському листі до народу, наголосив: «Український народ мусить у цій історичній хвилі показати, що має досить авторитету й життєвої сили, щоб заслужити на таке положення серед народів Європи, в яким міг би розвинути Богом дані сили...» і далі: «Установлений владі віддаємо належний послух. Узнаємо Головою Державного Правління пана Ярослава Стецька».

Кілька днів пізніше митрополит Української Автокефальної Православної Церкви Полікарп Сікорський у пастирському листі писав: «Сповнилась наша відвічна мрія... проголошено Самостійну Українську Державу. Разом з українським народом радіє і наша многостраждальна Церква. Любити Бога, любити батьківщину — це найбільша чеснота. Служити батьківщині — найбільший обов'язок».

Акт відновлення Української Держави оповіщав: «Суверенна українська влада запевнить Українському Народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння його потреб...»

Таке по-справжньому державницьке трактування справи, не

втрачаючи правомірности й актуальности, і сьогодні відподіває прагненням українського народу. Його схвалює кожний чесний і розумний громадянин, який поділяє думку, що всякий, хочби найменший, народ має право жити своїм окремим державним життям.

Гляньмо на інші країни: Франція належить французам, Італія — італійцям, Бельгія — бельгійцям і так далі. Акт 30 червня всьому світові об'явив: Україна належить українському народові! (овації, довготривалі оплески). Червона Москва і коричневий Берлін — найлютіші вороги українського народу — виступили проти відновлення державної самостійности в Україні, осудили, а Москва та її послужливі агентурні вислужники ще й сьогодні осуджують Акт Справедливости.

Щоб належним чином з'ясувати незаперечну значимість Акту 30 червня слід згадати серпень 1939 року, коли побраталися два найбільші кати XX сторіччя: кровожадний комуніст Сталін і не менш кровожадний фашист Гітлер.

Братання комуністів з фашистами є клясичним прикладом того, що на певному етапі вони знаходять спільну мову й співпрацю, оскільки — захищаючи свої шкурницькі інтереси — і перші, і другі ніколи не відстоювали народних інтересів. Злигавшись, вони окупували чужі країни, ділили Європу між собою. Апетити хижацьких імперіялістів-побратимів посилювались: Гітлер поширював свій lebensraum, Сталін, за згодою Гітлера, окупував прибалтійські держави і винощував пляни окупувати всі землі в ім'я примарного комуністичного раю на землі.

Українські політичні діячі, а в першу чергу найактивніші з-поміж них — українські націоналісти пильно слідкували за зазіханням ворогів — імперіялістів. Коли ж Гітлер і Сталін розпутали смертельну битву між собою, волею Українського Народу проголошено 30 червня Акт відновлення Української Держави. Підкреслюю ще раз: цим славетним Актом заманіфестовано перед цілим світом: на українських етнографічних землях бути лише Українській Самостійній Соборній Державі, незалежній ні від Берліну, ні від Москви. Це була і є найголовніша ідея Українського Народу, який за самостійну українську державність боровся, бореться і буде боротися, поки не звільниться з-під московсько-комуністичної окупації! (буря оплесків).

Нові окупанти крайньо вороже поставились до відновлення Української Держави: Гітлер, розраховуючи на те, що після кривавих дій сталінських окупантів на Україні знайде прихильність українців, зазнав повної політичної поразки. Акт 30 червня змусив його відкрити загарбницькі пляни щодо України. Український народ зрозумів, що місце московського окупанта замінив берлінський окупант.

В перших днях липня 1941 року гітлерівці, на велику радість Москви, арештували Провідника ОУН Степана Бандеру, а також голову Державного Правління Ярослава Стецька і багатьох чільних політичних діячів — самостійників-державників. В хід пішли вмовляння, залякування та погрози. Та, незважаючи на ув'язнення, всі арештовані мужньо вистояли на позиціях державної самостійності, захищаючи Ідею і Честь Української Нації.

Акт 30 червня змусив гітлерівців скинути з себе маску визволителів, а також великою мірою вплинув на політичне прозріння мас і на дальший ріст національної свідомости.

Невимовно боляче сприймається нашою громадськістю ще такий факт, що горстка українців, вірячи у справедливість, але до смерті залякана комуністичним терором на західних землях України, побоялась відверто протиставитися новим окупантам. І сьогодні, на превеликий жаль, ще дехто, крім комуністів — московських запродавців, змушує себе вірити, що під зверхністю червоної Москви та ще й після укладення з нею нового договору, якось проживеться. Вільного життя під московською окупацією не було і не буде! Єдиний порятунок для поневолених Москвою народів — це повний розвал імперії і побудова на її розвалинах по-справжньому вільних, самостійних, демократичних держав.

Для Українського Народу повна гарантія буття, розвитку та процвітання — звільнена від московської окупації Українська Самостійна Соборна Держава! Ідея боротьби за державну самостійність незнищенна та невмируща!

Слава Україні!

30 ЧЕРВНЯ ПО УКРАЇНІ

30 червня в місті Івано-Франківську відбулася конференція, присвячена 49 річниці Акту відновлення Української державности, проголошеному у Львові 30 червня 1941 року. Конференція проведена за ініціативою об'єднання Державна Самостійність України. В ній прийняли участь і інші політичні угруповання Івано-Франківщини. По темі було прочитано 7 рефератів. Головувала Дарія Сесик (демократична партія), сам Акт був зачитаний М. Зеленчуком. Виступили 2 депутати обласної ради — Орест Смитнюк та Олег Озарко. Від СНУМу мав виступ Чаполеч Віталій, який говорив про питання Української державности на нинішньому етапі, розглянувши Деклярацію про суверенітет України, котра розглядається у Києві на сесії Верховної Ради.

В міському парку в цей день представники УРП проводили зібрання, де був зачитаний реферат і проведено конкурс української патріотичної пісні.

Слід додати, що заходи провадились при повній згоді міської

влади, а конференція в Будинку культури ч. 1. В перерві виступали тріо бандуристок та гурт аматорів-співаків Студентського братства, котрі з великим успіхом виконали ряд повстанських пісень, зокрема «Гей, готуйтеся партизани», «Із гір Карпат несеться гомін волі», «Гей га — таке то в нас життя», «Родились ми великої години», а також про Карпатську Україну 1939 року. Присутні дуже тепло сприймали кожний виступ.

30 червня у Львові на площі Ринок біля будинку колишньої «Просвіти» відбувся 15-тисячний мітинг, присвячений проголошенню Акту Державности 30 червня 1941 року. Мітинг розпочався гимном «Боже Великий Єдиний» у виконанні хору. З коротким історичним оглядом подій того часу та їхнього значення для України виступив член УРП Микольський. Про свою боротьбу зі сталінським та фашистським режимами розповів член Проводу ОУН Дужий, який відзначив, що боротьба ОУН-УПА була визвольною боротьбою і висловив впевненість в досягненні Україною незалежності. Після них виступили: Осадчий — член президії Крайової Ради Руху, Святко — депутат міської ради, Ревть — Рух, Николич — учасник національно-визвольної боротьби, Гайова — фонд відродження ім. А. Шептицького, Павлишин — голова секретаріату Львівської організації УРП, Вітович — голова націоналістичного крила СНУМ, Кандиба — голова об'єднання «Державна Самостійність України», Ясенюк — СНУМ (Стрий), Джанда — Рух (Закарпаття), Деркач — депутат УССР і член УРП.

На мітингу прийнято резолюцію, яка містить пункти про перенесення праху Івана Мазепи на Україну, встановлення на будинку колишньої «Просвіти» на площі Ринок меморіальної дошки до Акту проголошення Державности, вулиці у Львові називати іменами героїв національно-визвольної боротьби. Закінчився мітинг гимном «Ще не вмерла Україна» та гимном на слова І. Франка «Не пора, не пора, не пора».

Львівська обл. 30 червня група ентузіастів на чолі з членом УРП Богданом Станішевським в честь 49 річниці проголошення Акту Державности України в 1941 році на площі Ринок у Львові підняла на найвищій точці Львівської області — горі Пікуль — національний синьо-жовтий прапор.

30 червня в Самборі відбувся мітинг, присвячений проголошенню Української Державности в 1941 році на площі Ринок у Львові. З історичною довідкою виступив член Ради РУХу Петрушак. Багатолюдний мітинг підтримав надіслання телеграми на ім'я Верховної Ради УССР, в якій висловлюється недовір'я голові Верховної Ради Івашкові та голові уряду Масолові. На мітингу зібрано 1482 крб. на пам'ятник В. Стусові і Ю. Литвинові. Ще 1000 крб. на пам'ятник помертвувала греко-католицька громада Самбора.

Ярослав ГАЙВАС

ДО ПОРТРЕТУ КОМАНДИРА

(Продовження, 2)

Зовсім інший характер має «Заява Головного Командування Української Повстанської Армії». Ця заява відбиває вирізок історичного моменту, події і погляди, поширювані противниками УПА і взагалі визвольної боротьби українського народу протягом перших післявоєнних років, і ставлення до тих необґрунтованих поглядів Головного Командування УПА. Погляди ті, як побачимо з тексту заяви, висували два непов'язані з собою моменти, але обидва були націлені на підривання довір'я до УПА. Перший погляд заперечував право УГВР на репрезентаційний характер в українському політичному житті, другий намагався заперечувати роль ОУН і взагалі українського націоналізму в визвольній боротьбі народу. Командування УПА було докладно поінформоване про ті різні закиди і погляди під його адресою, як також знало оцінки та ідеї противизвольного табору:

«Як нам на українських землях стало відомо, деякі українські політичні групи на еміграції піддають під сумнів право Української Головної Визвольної Ради (УГВР) репрезентувати Українську Повстанчу Армію (УПА), заперечуючи право УГВР виступати як найвище політичне представництво і керівництво українського визвольного самостійницького руху.

Ці ж самі емігрантські кола, використовуючи понадпартійність УПА, пробують заперечувати ту велику організовуючу роль, яку відіграла ОУН, керована Степаном Бандерою, в процесі утворення та зростання УПА й яку (ролю) ця організація далі відіграє сьогодні».

(Літопис, том 9, стор. 375)

Сьогодні, маючи за собою події з останніх трьох-чотирьох десятиріч, такі погляди противизвольного табору виглядають суцільним анахронізмом, чим вони на ділі і є. Бо ж кожній людині доброї волі і з раціональним підходом до першого питання, тобто до створення і виконування функцій УГВРадю, мусіло бути ясным та очевидним, що з якого боку не підходити до створення тієї політичної надрядної національної інституції, то її слід оцінювати позитивно. Навіть коли в когось з тих чи інших міркувань є небажання підтримувати ту формацію, але її потреби й корисності за-

перечити не можна. Хоч ті негативні погляди можна було вже тоді трактувати ефемеридними, але з огляду на важливість справ, порушуваних ними, Головне Командування вважало доцільним відповісти на них і, висвітливши їхню необґрунтованість, усунути підстави з-під їхнього поширювання:

«Українська Повстанча Армія постала з бойових груп ОУН (керуваної С. Бандерою) 1942 р. в умовах завзятої боротьби українського народу проти гітлерівських загарбників. На протязі 1942-43 рр. в УПА включилися українські народні маси. УПА стала виразно всенародною збройною силою. Вона стала найповнішим і загальним виявом самостійницької боротьби всього українського народу. З уваги на ці обставини виникла потреба утворити всенародне політичне керівництво визвольно-революційної боротьби українського народу. Ініціативу створення такого керівництва взяла на себе УПА. Як найважливіший пункт платформи для створення всенародного політичного керівництва визвольної боротьби українського народу УПА висунула вимогу визнання потреби й доцільності активної революційної боротьби проти окупантів. На цій основі в липні 1944 р. (з конспіративних причин у всіх дотеперішніх публікаціях був подаваний червень 1944 р.) на підпільнім з'їзді політичних діячів, які станули на висунуту через УПА платформу і які в той час були на українських землях, утворилася Українська Головна Визвольна Рада».

(Літопис, том 9, стор. 375-376)

Після ствердження часової доцільності, а навіть конечности створити таку інституцію, та ствердження її революційної легальности Головний Командир УПА переходить до дальших точок, пов'язаних з тією проблемою. Нам у даному разі не йдеться про виправдування перед тими, що ставилися негативно, нам ідеться про представлення точки зору Командира УПА. Він бо керував цілою визвольною боротьбою: як Головний Командир УПА — її збройним раменем, як Голова Генерального Секретаріату УГВР — її політичним ексекутивним тілом, а як Голова Проводу ОУН в краю — головною організованою революційною силою, отже, він мав вирішний вплив на перебіг, політику, стратегію та тактику тієї боротьби. Все йшло через нього, і власне він був не лише ініціатором плянів та акцій, але також творцем загальніших ідей та концепцій. Отже, не запізнавшись всебічно з його думками, а навіть характером, способом життя та життєвими оцінками, важко було б відтворити собі повнотний образ тієї доби. В своїй заяві Командир далі вияснює:

«Від моменту утворення УГВР Українська Повстанча Армія підпорядковується лише УГВР і визнає УГВР за єдине своє представ-

ництво й керівництво. Від липня 1944 р. УГВР безпосередньо на українських землях фактично керує УПА і в політичній, і в організаційно-персональній площинах.

Українську Головну Визвольну Раду визнає і підтримує український народ на землях. За закликом УГВР український народ суцільно бойкотував, не зважаючи на найдикий терор ворога, "вибори" в т. зв. верховну раду СРСР 10-го лютого 1946 р. За закликом УГВР він так само бойкотував 9-го лютого 1947 р. "вибори" в т. зв. верховну раду УРСР. Російсько-більшовицькі окупанти не могли зібрати навіть 10% добровільних голосів.

Українська Повстанча Армія понадпартійна. В ній борються всі, кому дорога справа Самостійної Української Держави, без різниці поглядів, політичних переконань і партійної приналежності. Але рівночасно з цим УПА цілком визнає той велетенський вклад, що його внесла ОУН, керована Степаном Бандерою, в справу утворення, зміцнення й розвитку УПА. ОУН поклала основи під УПА, вона скріпила її своїми високоідейними кадрами (члени ОУН становлять понад 50% усього складу УПА), вона відстояла її політично від нападок як з боку опортуністичного табору, так і з боку національних ворогів України, вона доклала найбільших зусиль для успішного розвитку УПА і докладає їх сьогодні в рамках УГВР».

(Літопис, том 9, стор. 376-377)

На кінець тієї заяви Головний Командир УПА висловив надію і віру, що після прочитання оцієї заяви «як давня, так і нова еміграція потрапить стати понад вузькопартійні суперечки», та це не сталося. І за рік чи два визвольним силам у краю у розгарі найважчої боротьби прийшлося братися ще раз до тієї проблеми, ще раз її обмірковувати і покласти на папір, щоб передати у вільний світ, як Кивот Воюючої України те своє Звернення, що про нього вже була мова. Минуть роки і десятиріччя, пройнуть часи і придуть онуки, а оця Заява, передвісник майбутнього звернення перед всенароднім виступом і вирішним історичним зламом, а в першу чергу саме «Звернення Воюючої України» буде і надалі Кивотом, але не тільки ним, але й напрямою для практичної дії.

* * *

Перше питання представника Бюра Інформації УГВР в «Інтерв'ю з Головним Командиром УПА і Головою Генерального Секретаріату УГВР» на зустрічі в липні 1948 року торкалося вже обговореної в цій праці справи безпідставних коментарів, фальшивих інтерпретацій, а навіть звичайних вигадок щодо великого рейду відділів УПА на Захід. До тієї теми вже немає потреби по-

вертатися, а ще тільки можна доповнити деякими додатковими ствердженнями. Це відноситься в першу чергу до скріплення доказів цілеспрямованого давнього планування команди УПА стосовно тих рейдів, а коли прийшов слушний час — їхнього виконання. Голова Генерального Секретаріату УГВР і Головний Командир УПА Лозовський-Чупринка стверджує, що не лише частина відділів УПА Закерзоння пляново вийшла в рейд на Захід, але значно більша їхня частина згідно з наказом перейшла на схід, на українські землі УССР.

«Треба підкреслити, що основна частина відділів УПА та революційних кадрів із-за т.зв. лінії Керзона літом 1947 р. перейшла до так зв. Української РСР, щоб тут продовжувати свою визвольно-революційну боротьбу за визволення України з-під панування окупантів. У зв'язку з усім сказаним вище, перехід деяких відділів УПА та груп революціонерів у західнонімецькі окупаційні зони треба розглядати тільки як чергове бойово-політичне завдання цих відділів і груп. . .»

(Літопис, том 9, стор. 384)

Друге питання торкалося поширюваної большевицькою пропагандою вістки, начебто на українських землях, окупованих Червоною армією, оперували «власівці» — залишки Російської Освободительної Армії (РОА), що її заложив і нею командував колишній советський генерал Андрей Власов. Генерала Власова, як загально відомо, зразу після закінчення війни американські чинники, яким він здався у полон, передали Советському Союзові разом з групою інших генералів та старшин. Москва недовго після того відбула суд над ними, всіх їх засуджено на кару смерті й повішено публічно на різницьких гаках у Москві. Але і того, як звичайно, було замало большевикам. Вони робили всі можливі заходи, щоб, з одного боку, до кінця знеславити тих людей, а з другого — ще й у інший спосіб використати вояків тієї формації. А знаючи наскрізь негативну поставу українського населення проти усіх російських імперіалістичних єдиноділімців (генерал Власов таким був, і він та його співробітники таку політику послідовно переводили в життя), советська урядова машина, а насамперед партійна пропаганда, розповсюджували вістки, що це не українська УПА, а «власівці» ведуть на українських землях збройну боротьбу проти СССР. Командир УПА відповів на це:

«На українських землях підпільно діє тільки український визвольно-революційний рух. Організованої підпільної боротьби 'власівці' на українських землях ніколи не вели, ні не ведуть. 'Власів-

цям' — російській агентурі Гітлера на українських землях місця немає. Всі чутки про протибільшовицьку боротьбу 'власівців' в Україні, як також, правдоподібно, і в усьому Радянському Союзі, треба вважати за свідому, підступну емведівську видумку».

(Літопис, том 9, стор. 385)

Тут треба додати, що саме в тому часі в підпільних колах та в УПА на землях відбувалася жива дискусія на тему ставлення до росіян і російського народу взагалі, а в першу чергу — до російського імперіялізму, який визнавали, як і визнають тепер, майже всі російські політичні діячі, починаючи більшовиками, а кінчаючи найбільш ярими, антисоветсько наставленими дисидентами. Тому взагалі те питання було Командирові поставлене, і він на нього виразно відповів.

В черговому питанні представник Бюра Інформації УГВР запитав Командира про приблизну кількість жертв вивозу українського населення на Сибір, особливо в останньому вивозі 19-21 жовтня 1947 року. При цій нагоді виявилось, що УПА й підпілля пильно слідкували за тими справами й вели записи та обрахунки, скільки й коли вивезено. Командир сказав про це:

«За неповними підрахунками із Західної України, тобто з Львівської, Станиславівської, Тернопільської, Дрогобицької, Чернівецької, Рівенської й Волинської областей, під час останнього вивозу, вивезено коло 150 тисяч українців, в тому числі найбільше жінок, дітей і стариків. Над вивожуваними емведисти по-нелюдськи знущалися. На багатьох ешелюнах більшовицькі злочинці уміщували цинічні написи: 'Евакуйовані з-під бандерівського терору'...

Багато вивожуваних, особливо малих дітей та стариків, померло відразу вже під час дороги — померло з голоду, з тісноти в задротованих вагонах, з холоду, з побоїв. Багато з вивезених померло зараз же в перші місяці на каторжних роботах. Умовини життя і праці вивезених українських чоловіків і жінок — страхітливі. Ні в кого не може бути найменшого сумніву щодо того, що більшовицькі злочинці застосовують вивіз українського населення у 'віддалені області Радянського Союзу' як засіб масового фізичного винищування українського народу. Цей засіб вони широко застосовують уже впродовж 30 років! Історія людства не знає подібних прикладів фізичного винищування поневолених народів навіть з боку найжорстокіших поневолювачів. Московсько-більшовицькі вороги народу перевищують усе, що найганебніше було дотепер в історії»

(Літопис, том 9, стор. 385-386)

Для нас особливо цікаві цифри вивозів, бо знаємо, що в пляні Москви і Сталіна було вивезти якнайбільше українського насе-

лення, коли не можна всього. Ми знаємо з большевицької практики 1940-1941 рр., тобто з часу першої їхньої окупації західніх земель України, що вони були насправду експерти в тому злочинному й нелюдському ділі. Вони вже тоді без особливих труднощів вивозили понад 200,000 (двісті тисяч) людей в одній, кількадемній фазі вивозу. Тепер, незважаючи на виграну війну, ще більше розбудовану та зміцнену адміністрацію, зміцнений транспорт, вони далеко не змогли досягнути попередніх цифр. Сталося це завдяки активності відділів УПА та підпілля, що зривали советські пляни вивозу, а в випадках особливих жорстокостей давали збройний бій большевицьким частинам, які переводили та охороняли вивози. До того постава українського населення була така, що в скрайніх випадках, коли б прийшов заклик від відповідних українських чинників, дійшло б до протибольшевицьких акцій на велику скалю і Москві важко було б опанувати ситуацію.

При нагоді відповіді на питання в справі вивозів Голова Генерального Секретаріату УГВР з наголосом указав на злощасний цинізм західніх урядових кіл з приводу вивозів, хоч їм з українського боку доставлено точні інформації та ілюстрації тих акцій і тисованих у них метод:

«За кордонами СРСР знають у загальному про цей факт. Ми віримо, — говорив голова Генерального Секретаріату, — що кожна чесна й поінформована людина за кордоном протестує проти такої злочинної політики большевицьких гнобителів в Україні, осуджує її. Та разом з цим, — говорив далі голова Генерального Секретаріату, — український народ не може не обурюватися, коли бачить, що з боку офіційних політичних кіл з приводу цього чергового масового злочину над українським народом, як і з приводу незчисленної кількості інших злочинців, що мають місце на українських землях під московсько-більшовицькою окупацією, не піднісся майже ні один голос протесту у відповідних міжнародних інституціях, коли бачить, що всі високі принципи, що їх декларовано в цілому ряді міжнародних документів і покладено в основу цілого ряду міжнародних інституцій, не мають ніякої дійової сили на території большевицького СРСР щодо народів Радянського Союзу».

(Літопис, том 9, стор. 386)

На маргінесі тих слів Командира УПА треба сказати, що з того часу постава західніх урядів, незважаючи на різні декларації і багатий досвід, небагато змінилася. Політичні контрданси з Москвою, відвідини з великими парадми советських достойників на чолі з Горбачовим в західніх країнах, протизаконне видання большевикам українського моряка Медведя — це тільки поодинокі ланки довжелезного ланцюга. Що советська влада пописується

своїм холоднокривним цинізмом — нічого особливого ані нового. Вже тоді, як сказав Командир, Москва докраю використовувала наївність, а також цинічну поставу Заходу:

«Український народ з найбільшим обуренням сприйняв той факт, що представників Радянського Союзу — представників найбільш гнобительської, найзлочиннішої державної системи, системи, що в ній не тільки не існують ніякі людські ні громадські права, але й що в ній знищуються цілі народи, — що представників цієї держави допускається до таких міжнародних установ, як Організація Об'єднаних Націй, до таких органів цієї Організації, як, напр., Комісія у питаннях про права людини, де вони з безприкладним цинізмом, будучи цілі, від стіп до голови, сплямовані кров'ю мільйонів невинно замучених жертв, виголошують довжезні промови про... права людини, де вони, маючи на своєму сумлінні сотні тисяч знищених українських патріотів, мільйони замученого і в сибірських тайгах, і в середньоазійських степах, і в самій Україні українського населення, знищення всього народу кримських татар, інгушів, — виступають як нібито найпослідовніші, найрішучіші противники... геноциду (знищування національних та расових груп)...».

(Літопис, том 9, стор. 386-387)

Дуже цікаво, що в наступному питанні представник Бюра Інформації звернув увагу на поставу деяких українських громадян зі східних областей України, що скептично приймають проголошувані визвольним рухом демократичні принципи. Командир зареагував на це виразно і рішуче:

«Гарантією справжньої демократичности майбутнього ладу в українській державі є, в першу чергу, широконародний характер українського визвольно-революційного руху, його безприкладна ідейність. Український визвольно-революційний рух з надр українського народу зродився, в ім'я інтересів українського народу діє, воля і щастя українського народу — його найвища мета. Українські революціонери — сини українського народу, вихідці з найширших українських народних мас, які сьогодні масово гинуть за волю й щастя українського народу, — проти інтересів українського народу, проти інтересів українських народних мас ніколи не підуть. Влада українського народу на українській землі — ось мета змагань українського визвольно-революційного руху».

(Літопис, том 9, стор. 387)

Наприкінці він до цього додав:

«Для мене особисто, — сказав далі голова Генерального Секретаріату, — цілком зрозуміле, чому деякі українці зі східних областей

трохи скептично ставляться до декларації демократичних принципів. Глибоко антидемократична практика більшовиків, які формально стоять нібито за якнайширшу демократію, не могла не наставити підрадянських людей скептично до всяких декларацій. Я сподіваюся, що УГВР своєю практикою зуміє переконати навіть найбільших скептиків у тому, що український визвольно-революційний рух є фактично за демократію, що він за фактичні широкі демократичні права народних мас».

(Літопис, том 9, стор. 388-389)

Одначе мабуть найвагомішою була відповідь Голови Генерального Секретаріату на питання в справі колективізації і взагалі колгоспної системи:

«УГВР є за повне знищення більшовицької колгоспної системи в Україні, за повне визволення українського селянства з колгоспного ярма. У Плятформі УГВР, прийнятій I-им Великим Збором УГВР, говориться, що УГВР є 'за забезпечення вільної форми трудового землекористування з визначенням мінімальних і максимальних розмірів для індивідуального землекористування' (пункт 4. буква 3). Таку настанову УГВР має і сьогодні. УГВР закликає українське селянство до боротьби з колгоспами як у вже давно сколективізованих східньо-українських областях, так і в ще не цілком сколективізованих західніх областях.

Український визвольно-революційний рух бореться проти більшовицької колгоспної системи, поперше тому, що вона є знаряддям варварської економічної й фізичної експлуатації українського селянства з боку більшовицьких гнобителів, знаряддям їх жахливого соціального гноблення, і, подруге, тому, що ця система є також засобом політичного підкорення українських селянських мас більшовицькій імперіалістичній кліці.

.....
Свою боротьбу проти колгоспної системи в Україні український визвольно-революційний рух веде під гаслом: 'Геть колгоспи! Земля селянам!'.».

(Літопис, том 9, стор. 398-390)

Треба пам'ятати, що ця відповідь Голови Генерального Секретаріату була вже після опублікування підпільною друкарнею статті П. Полтави, про яку вже була мова. Офіційна заява Голови Секретаріату і Командира УПА була і залишається додатковим, найформальнішим та найпереконливішим доказом, що вислови Полтави в тій статті про те, начебто визвольний рух акцептував деякі соціо-економічні аспекти, зокрема відібрання землі у селян і передання державі, а вслід за тим створення колгоспної системи, були звичайні особисті міркування Полтави. Одночасно опубліку-

вання тієї статті свідчить, що визвольний рух толерував повний плюралізм думок і сугестій, і що відмінні погляди члена визвольного руху не були перешкодою до його заангажування навіть на вищих щаблях революційного керівництва.

Останній запит до Голови стосувався «перспективи визвольно-революційної боротьби українського народу». Не забуваймо, що було це в липні 1948 року, отже, більше як три роки після російсько-советської мілітарної перемоги і концентрації всіх сил імперіялістичної Москви на протиукраїнському відтинку. Відповідь була:

Український визвольно-революційний рух діє далі організовано. Велика частина українських земель покрита організаційною підпільною мережею. Український визвольно-революційний рух не звузився, коли йдеться про територію його дій, навпаки, на деяких теренах він значно поширив свої впливи. На багатьох ділянках боротьби він веде успішний наступ. Революційні повстанські кадри в своїй сьогоднішній боротьбі спираються на величезний бойовий, конспіративний, організаційний і політичний досвід, що його вони здобули впродовж чотирьох років своєї боротьби в умовах більшовицького режиму, а зокрема на досвід боротьби з МВД і МГБ. Витримавши переможно більшовицький наступ упродовж останніх чотирьох років, український народ зуміє переможно боротися й далі. Сподіваюся також, що сприятливим для справи нашого визволення буде й розвиток міжнародних подій».

(Літопис, том 9, стор. 390)

Хоч з того часу минає ось сорок років, хоч сьогодні не можна говорити про організовану дію українських самостійницьких сил в Україні, але всі факти, навіть з боку московського уряду, вказують, що такі сили є і діють, хоч у зовсім змінених умовах зміненими методами. Як і тоді, коли це говорив командир УПА, так і тепер український народ «витримав переможно большевицький наступ» і, хоч з великими втратами, живе та росте.

(Закінчення буде)

Поезія*Дмитро ГРИНЬКІВ*

м. Коломия

ФРЕСКИ РОКУ

Збірка верлібрових поезій,
написаних за 1978-80 рр.

ОСІННІ ДИВА

1. Смерека

Ти esi на сторожі
Зеленого барвистку
Вже на що Пані Осінь
Багрянцем дужа
Та на всі буки
Та на розлогоскроєні
Дуби-дебелуни
Та на жилові
Граби-гудзи
А на тебе зась

На твоїх шпилинах
Ночами спочивають
Українські зорі
З Чумацького неба *
А барвисті роси
Злітають з неба ранками
Стоголоссям кольорів
М'яко на душі
Коло тебе Зелена Гуцулко
До єдності Роду
Навертаєш міцностоянням

Мені б Твою
Зелену барвистість Духу
У затятім гуцульськiм
Протистоянні
Подобу вберегти нашу
Серед розмаїтости
Допоможи
Моя дивовижна

* Рядок можна читати інакше: «Чумацькі зорі з Українського неба» (автор).

2. Вирій мого дитинства

Знову доноситься курликання
Осіньного неба
Смуток серце обіруч стис
Марківським** потоком
Поплигло в зеленому капелюсі
Мое голубе дитинство
Хочу у вирій
До мого дитинства
Де зорі великі
Як тарелі на стіні неба
Вміють моргати
Де місяць баньканий
Лущить парубоцькі жолуді
На сільських вечорницях
Мого дитинства
Де мама
Ще така молода
Українить мене
Своїм сміхом
Своїм смутком
Жіночої долі

Іду в Осінь уже
А дитинство сумно
Курличе з зеленого капелюха
Кличе знов у Марківку
Тільки я вже
Не маю того капелюха
Не зможу потоком
Пустити свою босоногу
Дитинячу мрію

Повернись на мить
Я знімусь до тебе
Дужими крильми
Казкового птаха
Мого дитинства
І полечу у вирій
За тобою

** від села Марківки, де народився автор.

3. Туман на святі Осени

Присівся до левади туман
Як нетля до світла
Крислаті верби
Повсідалися на ньому
Гейби на лаві
Тай предут з бабиного літа
Кушлаті верети
На мішки Пані Осені

Поначіплявся на Хміль
Понад потоки
Тай заводить п'яної
Про Калину
Що у лузі стояла
Та про козаченька
Що сватати буде
А все туман яром
Туман долиною

На верхів'ї
Ушкварив собі аркан
Празникує горами
Ниньки на Говерлі
Завтра на Чорногорі
Коцюрбить листочки
Обволожує памороззю
Вигопцьовує зарослеками
Найбільший Пан Пані Осени
Не зловиться вражина
То хто тут газда
У моїх горах
Зайдею-тумане
Кілько тобі Пані Осінь платить
Га-га-га
Ти вже не той легенький
Що влітку
Ледве ногами дригаєш
Осінь споїла ті

Спотикається
Відсапується прислами
Аж мрячить з носа
А полонинами Пані Осінь
Випасає отари туману
Сивенького
Файний гість в Осени
Ломакою не виженеш
З гір
Штопаю си
В густі клубки
Туману П'яновича
Геть тумановиння
Так густо його
Що зорі не годні
Впасти на землю
Посідали на його голову
Світельцем підкоронували
Заздрю йому
Запраглося на голові
Поносити зоринку-файничку
Никаю в тумановидлі
Злюкою злим
Здибати хочу
На велетенським
Святі Осени
Свою Зорю
Та чи дасть
Це мені зробити туман
Іду на ви

4. Осінній ранок

Ще позіхало
Сонце у тумані
Прокліпувався
Сонним оком ліс
Гриви туману
Мерзлякувато стовбурчилися
У полумиску левади

Бриніла мряка
Сріберним намистом
На великих сітниках

5. Осінній етюд

Сонце патлатило
Дрімотний ліс
Довгими червоними руками

Осінь волочила
Сільськими городами
Ліниве бабине літо

Зелене листя в саду
Поморщилося
Від червоних сліз

Здавлено курликав
І падав долілиць
Яблуневий листок

Від золотих талярів
Великих яблук
Жмурилося сонце

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —
ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,
ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН
І ФОНД АБН!

Церкви і релігія

ВІДКРИТТЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СОБОРУ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Київ, 5 червня 1990 року. Сьогодні, на третій день Святої Трійці, біля собору св. Софії о год. дев'ятій тридцять розпочалася урочиста Літургія на честь відкриття Всеукраїнського Собору Української Автокефальної Православної Церкви. Сяйво блакитно-жовтих прапорів, святих хоругв освітло одухотворені обличчя священослужителів і віруючих. Освітило це святе місце, яке ось майже шістдесят років не чуло Слова Божого. Відкриття Собору благословив Першоієрарх Української Автокефальної Православної Церкви Владика Іоан. Після Богослуження відбувся Хресний Хід по вул. Володимирській, Червоноармійській до вул. Саксаганського, де знаходиться «Будинок кіно», у якому й проходитиме Собор. Під час Хресного Ходу відбулося вшанування пам'яті Великого Кобзаря у парку його імені і покладення квітів Владикою Васи́лієм до підніжжя пам'ятника*.

Після реєстрації делегатів та запрошених з вітальною промовою виступив голова Народного Руху України Іван Драч, народний депутат УССР. Він сказав, що віра Христова в Україні — то історія нашого народу, його минуле, сьогодення і мабутнє, закликав кожного свідомого українця прихилитися душою до нашої рідної Матері — Української Автокефальної Православної Церкви. Відродження Церкви, яке відбувається сьогодні, — це воля українського народу, його надія.

У Президії Собору сім Єпископів. Собор веде Першоієрарх УАПЦ Владика Іоан. Він запропонував обрати Митрополита УАПЦ, а також надати Катедральному собору св. Петра і Павла у Львові статусу митрополії.

З пропозиціями відносно кандидатури Митрополита Львівського та Галицького виступили члени Президії: Єпископ Тернопільський і Бучацький Василь, Єпископ Івано-Франківський і Коломийський Андрій, Єпископ Чернівецький, Хотинський і всієї Буковини Данило, Єпископ Ужгородський і Хустський Володимир, Єпископ Рівенський і Луцький Миколай, Єпископ Чернігівський і

* Всі матеріали цього розділу одержано від УЦІС в Лондоні.

Сумський Роман. Всі вони запропонували кандидатуру Владики Іоана. Цю думку підтримав отець протопресвітер Володимир Ярема та отець митрофорний протоіерей Сас-Жураківський, який закликав Собор засудити неканонічні рішення Московського Синоду про відлучення Владики Іоана від Церкви та позбавлення чернецтва.

Відбулось голосування. Одноголосно рішення Московського Синоду було визнане недійсним.

За пропозицією Президії було проведено голосування щодо обрання Митрополита. Митрополитом Львівським і Галицьким одноголосно обрано Першоієрарха УАПЦ Владику ІОАНА.

Митрополит Львівський і Галицький Іоан подякував за високе довір'я. Далі він виголосив програмну промову, в якій схарактеризував минуле та сьогодення відроджуваної УАПЦ, проблеми, які стоять на тернистому шляху відродження. На закінчення виступу Владика Іоан оголосив вітальні телеграми від Петро-Павлівського братства зі Львова, від з'їзду кінематографістів у Москві, Святовознесенської парафії Львова, Ініціативної групи створення Братства УАПЦ Харкова та інші. Владика також оголосив телеграму Митрополита Київського і всієї України Мстислава з США, який не мав змоги бути присутнім на Соборі, бо міністерство закордонних справ не дало йому візи для в'їзду в ССРСР, та Митрополита УПЦ в Канаді — Василя.

ПРЕСОВЕ ЗВІДОМЛЕННЯ

Слава Ісусу Христу!

Консисторія Української Православної Церкви в США має шану повідомити Вас, що з ласки Господа нашого Ісуса Христа Всеукраїнський Собор Української Автокефальної Православної Церкви, який відбувся в Києві 5 і 6 червня ц.р., обрав і проголосив Блаженнішого Митрополита Патріархом всієї Української Автокефальної Православної Церкви з престолом у Києві.

В згаданому Соборі мала взяти участь делегація УАПЦеркви в діаспорі на чолі з Блаженнішим Митрополитом Мстиславом, але Міністерство Закордонних Справ ССРСР відмовило останньому у дозволі на в'їзд в Україну. Тепер, однак, вже є відомості про те, що МЗС ССРСР застановляється над відкликанням свого попереднього рішення і є підстави надіятися, що згадана делегація, до

якої входять Високопреосвященний Архієпископ Константин та Високопреподобний о. архимандрит Андрій (Партикевич), відвідає Україну з нагоди передбаченої Собором на місяць червень б.р. інтронізації Святішого Патріярха Мстислава.

Всім священослужителям Української Автокефальної Православної Церкви в Сполучених Штатах Америки та поза її межами доручено від слідуючої неділі поминати ієрархію святої УАП-Церкви в такому порядку:

Святішого Мстислава, Патріярха святої Української Автокефальної Православної Церкви; Блаженнішого Іоана, Митрополита Галицького і Волинського; Високопреосвященних Архієпископів Константина, Анатолія, Василя і Андрія; та Преосвященних Єпископів Антонія, Паїсія, Даниїла, Володимира, Миколая, Нестора і Романа.

Бажаючи згаданим вище ієрархам на чолі з Святішим Патріярхом Мстиславом повноти сил для їхнього архипастирського служіння, молимо Всевишнього, щоб Він зберіг їх на многії літа!

7 червня

З любов'ю у Христі,
протопресв. Тарас Чубенко
з Консисторією

РІШЕННЯ
ПЕРШОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
СВЯТОГО СОБОРУ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ,
що відбувся 5-6 червня 1990 року в м. КИЄВІ

СОВОР ПОСТАНОВИВ:

1. Для ведення Собору обрати Митрополита, оскільки Блаженніший Митрополит Мстислав не прибув.
2. Митрополитом обрано Архієпископа ІОАНА (Боднарчука) з присвоєнням йому титулу «Митрополит Львівський і Галицький».
3. Запропонований Проект Уставу УАПЦ прийняти в цілому з доповненням.
4. Утворити Український Патріярхат. Патріярхом України обра-

ти Блаженнішого Митрополита МСТИСЛАВА (Скрипника) з титулом: «ПАТРІАРХ КИЇВСЬКИЙ ТА ВСІЄЇ УКРАЇНИ».

5. На час відсутности Святішого Патріярха уповноважити Митрополита Львівського і Галицького Іоана керувати всіма справами церковного життя Української Патріярхії, надаючи йому титул: «Намісник Святого Київського Патріяршого Престолу».
6. Створити Львівсько-Галицьку митрополію при Соборі свв. апп. Петра і Павла у м. Львові.
7. Утворити дві Архиепархії:
 - а) Тернопільську, з титулом — Архиепископ Івано-Франківський і Бучацький;
 - б) Івано-Франківську, з титулом — Архиепископ Івано-Франківський, Коломийський і Косівський.
8. Всеукраїнський Собор повертається до свого правового Статусу, який мав перед незаконним приєднанням до Московської Патріярхії.
9. Безправне приєднання Київської Митрополії до Московської Патріярхії в 1686 році вважати неканонічним.
10. Постанову Другого Всеукраїнського Собору УАПЦ, що відбувся в 1925 році, про самоліквідацію УАПЦ вважати недійсною.
11. Направити делегацію до Константинопольського Патріярха. Уряд УССР просити прискорення оформлення віз.
12. Повернути УАПЦ всі церкви, заборані в період 30-40 років, особливо святого Софійського Собору у м. Києві, як резиденції Патріярха.
13. Відновити діяльність монастирів. Звернутись до Уряду УССР з вимогою передати УАПЦ частину Києво-Печерської Лаври, Почаївську Лавру, Манявський Скит, Кременецький жіночий монастир, козацький монастир у Новомосковську, Унівський монастир у Львові та інші.
14. Повернути всі церковні цінності, заборані в УАПЦ, в її власність.
15. Відкрити духовні семінарії у м. Києві, Львові, Івано-Франківську, а також регентсько-дяківську школу у Львові. Опрацювати питання про відкриття Української Духовної Академії в м. Києві.
16. Утворити при Патріярхії УАПЦ такі відділи:
 - а) закордонний,
 - б) видавничий,

- в) господарський,
- г) пенсійного забезпечення.

17. Сприяти розвитку братств і сестрицтв.

18. При кожному храмі утворити релігійні школи для роботи з дітьми та молоддю.

Голова Собору УАПЦ:

† ІОАН, Митрополит Львівський і Галицький

Члени Президії Собору:

† ВАСИЛІЙ, Архiepіскоп Тернопільський і Бучацький

† АНДРІЙ, Архiepіскоп Івано-Франківський, Коломийський і Косівський

† ДАНИЛО, Єпископ Чернівецький і Хотинський

† ВОЛОДИМИР, Єпископ Ужгородський і Хустський

† МИКОЛАЙ, Єпископ Рівенський і Луцький

† РОМАН, Єпископ Чернігівський і Сумський.

Голові Президії Верховної Ради УССР

Івашкові В. А.

ЗВЕРНЕННЯ ВІД СОБОРУ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Ми, учасники Всеукраїнського Православного Собору Української Автокефальної Православної Церкви, сповіщаємо Вас, що в днях 5-6 червня 1990 року в столиці України м. Києві відбувся організаційний Собор, який проголосив відновлення Української Автокефальної Православної Церкви, що незаконно була ліквідована в 1930 році під час чергового спалаху сталінського терору (т. зв. процесу СВУ).

Предстоятелем Української Автокефальної Православної Церкви Собор обрав Блаженнішого Митрополита Мстислава, надаючи йому титул Патріярха.

Високошановний Володимире Антоновичу! Просимо Вас посприяти повній реабілітації репресованих священників УАПЦеркви, а також поверненню Українській Автокефальній Православній Церкві всіх храмів, будівель, монастирів, майна, що відібрано сталінським режимом від Української Автокефальної Православної Церкви.

Від імени Собору запевняємо Вас, що віруючі Української Автокефальної Православної Церкви працюватимуть для морального і культурного відродження країни, для піднесення економічного, життєвого рівня народу.

Голова Всеукраїнського Православного Собору УАПЦ

† ІОАН

Митрополит Львівський і Галицький

Місцеблюститель Патріяршого Престолу.

Члени Президії Собору:

† ВАСИЛІЙ, Архієпископ Тернопільський і Бучацький

† АНДРІЙ, Архієпископ Івано-Франківський, Коломийський і Косівський

† ДАНИЛО, Єпископ Чернівецький і Хотинський

† ВОЛОДИМИР, Єпископ Ужгородський і Хустський

† МИКОЛАЙ, Єпископ Рівенський і Луцький

† РОМАН, Єпископ Чернігівський і Сумський.

* * *

Такого ж змісту телеграму Президія Собору вислала Президенту СРСР М. С. Горбачову.

ЗВЕРНЕННЯ СОБОРУ ДО ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ-СЕСТЕР

Україна має давні традиції віротерпимости. Українське Православ'я пошанує ці традиції і визнає, що всі люди, які живуть на нашій землі, рівні перед Богом і вільні в своєму сумлінні. Дух Господній лише де Він сам хоче і ніхто не має права неподільно претендувати на істину Христову, що належить усім. Тому УАП-Церква звертається до кожної із своїх сестер, Християнських Церков, що існують в Україні, з апостольським привітанням: «Мир Вам!»

Ми віддаємо належне за всяке добро всім братнім християнським Церквам, які працювали для духовного будування нашого народу.

Віддаємо належне Українській Греко-Католицькій Церкві за її духовну, патріотичну і культурницьку роботу.

Ми розрізняємо політику Священного Синоду та суто християнське служіння Руської Православної Церкви, де, попри всі історичні гріхи її ієрархії, православні українці жили Християнськими Таїнствами.

Ми віддаємо належне Протестантським Церквам, що в найваж-

чих умовах трудилися на ниві поширення Слова Божого і багато зробили для збереження моральних засад нашого народу.

Ми впевнені, що кожна з цих Святих Церков вільна нести Христове Благовістя в усіх куточках нашої Батьківщини; кожна має право на свої храми, школи, друкарні, тощо. Ніяка світська, як і церковна влада не може втручатися у внутрішнє життя будь-якої іншої Церкви, а мусить пильнувати свого.

УАПЦерква соборно проголошує незмінно толерантне ставлення до всіх віровизнань, християнських конфесій та автокефальних Церков і закликає до злагоди і любови.

ЗВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ У ДІЯСПОРІ

Відроджена Українська Автокефальна Православна Церква вважає дуже важливим для нашої нормальної життєдіяльності структурне з'єднання до одного тіла всіх трьох Митрополій Української Автокефальної Православної Церкви — США, Канаді, Австралії та в Європейських і Південно-американських країнах поселення. Хоча молитовне поєднання підтверджує єдність Українського Православ'я, тільки повне структурне з'єднання всіх Українських Православних Церков в діяспорі може повною мірою сприяти відновленню Української Автокефальної Православної Церкви в Україні.

Також закликаємо усі інші православні юрисдикції і усіх українських православних віруючих Заходу до з'єднання в одно тіло УАПЦеркви.

ЗВЕРНЕННЯ СОБОРУ УАПЦ ДО ВСЕЛЕНСЬКОГО ПАТРІЯРХА ДИМИТРІЯ І

ЙОГО СВЯТОСТІ
ВСЕЛЕНСЬКОМУ ПАТРІЯРХОВІ КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОМУ
КИР ДИМИТРІЮ І

До Вашої Святости, до святого Вселенського Престолу, як до Матірної Церкви, звертається відновлена Українська Автокефальна Православна Церква, очолена новоствореним Патріярхом Київським і всієї України Мстиславом, зібрана на Всеукраїнському Помісному Соборі в місті Києві у днях 5-6 червня 1990 року.

Наскільки донесла нам історія нашого народу, наша Церква ще

у 860 році отримала благословення від святого святителя Фотія, тодішнього патріярха Константинопольського. Наша Церква й пізніше отримувала благословення святої Катедри Константинопольської ще до офіційного Хрещення Руси у 988 році Володимиром святим. Були добрі відносини нашої Церкви з Матірною Вселенською Церквою також в часах митрополита Петра Могили в 1633-1647 роках. Західні українські єпархії — Галицька, Львівська та інші — також мали свою опору в Царгороді, звідки отримало благословення Львівське Ставропігійське Братство, монастир «Манявський Скит».

Неканонічними дорогами першенство Києва одібрала Московська Церква. Симонією та політичною силою (1686 р.) була підпорядкована Київська Митрополія Москві, що було визнано Святим Вселенським Престолом 1924 р. при наданні автокефалії Православній Церкві, яка опинилась під окупацією Польщі. Після приходу советських військ у 1939 році Московський Патріярхат скасував автокефалію.

Після Другої світової війни Україна (УСРСР) має своє окреме представництво в ООН. Однак Московський Патріярхат не хоче визнавати суверенности Української Республіки і далі своєвільно розпоряджається церквами в Україні і насаджує єпископів та священників неукраїнців, які діють як ємісари Росії в Україні. Такого становища нашої Церкви і упокорення її перед атеїстичною державою не могли довше терпіти православні віруючі України.

Волею народу України, який вимагає нині суверенности, відновлюється нині Українська Автокефальна Православна Церква. Зібравшись на Всеукраїнський Помісний Собор в м. Києві, ми проголосили Блаженнішого Митрополита Мстислава своїм Патріярхом з осідком у Києві і благоговійно просимо Вашої Святости благословити іменем Найвищого Небесного Заступника відродження нашої Церкви і повернення її до благочестя, яке наші предки отримали від Святого Вселенського Престолу в 988 році.

Ми пережили епоху руїни святинь, епоху мучеництва священослужителів, епоху переслідувань за віру Христову. Зараз наш народ знову підійняв в молитві до неба свої руки. І в цей радісний історичний момент відродження Україна чекає благословлення Вашої Святости.

Просимо прийняти наш народ і нашу Церкву в лоно Святої Вселенсько-Апостольської Церкви — на славу Божу і на спасіння краю, який благословив на Київських горах апостол Андрій Первозваний.

Президія Собору УАПЦ

ЗВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКИХ БРАТНІХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

В днях 5-6 червня 1990 року відбувся в м. Києві Всеукраїнський Православний Собор УАПЦеркви, який відродив Українську Автокефальну Православну Церкву.

Патріярхом Київським і всієї України соборно обраний Блаженніший Митрополит Мстислав, Намісником Патріяршого Престолу — Митрополит Львівський і Галицький Іоан.

Відроджена Українська Автокефальна Православна Церква на Україні вітає своїх православних братів у Польщі, Чехо-Словаччині, Румунії, Югославії та прагне співпраці з ними на ниві поглиблення християнізації народу, в ім'я збереження української православної традиції.

Ми з почуттям вдячності відзначаємо, що Румунська Православна Церква сприяла збереженню структури і відродженню Української Автокефальної Православної Церкви в Румунії.

Маємо в Бозі надію, що співпраця і духовна єдність наших Церков сприятиме національно-культурному і духовному відродженню українського народу.

† ІОАН, Голова Всеукраїнського Православного Собору УАПЦ,
Митрополит Львівський і Галицький, Намісник
Патріяршого Престолу;

Члени Президії Собору:

† ВАСИЛІЙ, Архієпископ Тернопільський і Буцацький
† АНДРІЙ, Архієпископ Івано-Франківський, Коломийський
і Косівський
† ДАНИЛО, Єпископ Чернівецький і Хотинський
† ВОЛОДИМИР, Єпископ Ужгородський і Хустський
† МИКОЛАЙ, Єпископ Рівенський і Луцький
† РОМАН, Єпископ Чернігівський і Сумський.

СЛОВО НА ХІРОТОНІЇ 29 КВІТНЯ 1990 РОКУ

Ваше Високопреосвященство,
Преосвященні Отці святителі Божі!

Оце, стою перед Вами «...у немочі, і в страсі і у великім тремтінні» (1 Кор.: 23), бо усвідомлюю собі, яку велику відповідальність беру на себе в цей надзвичайно важливий час для нашої Церкви і всього українського народу, котрий прагне волі і незалежності. Та, крім цього, знаю, що не знаходжу в собі усіх тих високих благородних якостей, котрі особливо потрібні для цього високого апостольського служіння у Церкві Господа нашого Ісуса Христа, котру здобув Він кров'ю Своєю (Дії: 20, 28).

Знаю і те, що стоїть переді мною великий сонм мучеників землі української, що загинули за нашу Українську Апостольську Автокефальну Православну Церкву — національну Церкву українського народу. Отож потрібно мені бути гідним послідовником їхньої великої ідеї, котру вони не змогли довести до кінця, бо знищили їх криваві ночі сталінського терору. . .

Ми не знаємо, де лежить священний прах Митрополита Василя Липківського, та всіх його сподвижників, але ми твердо знаємо, чого вони хотіли і за що боролися. Тому, приймаючи тягар і обов'язки архиєрея української незалежної православної Церкви, прошу Вас, святителі Божі, не забувайте мене у своїх молитвах, щоб я гідно зберігав у своєму серці священну пам'ять усіх наших мучеників минулих поколінь, що віддали життя своє за нашу Церкву і самостійну українську державу.

Відповідальність архиєрея української Церкви ще особлива і тим, що він присягає не чужим престолом і чужим володарям.

Ми присягаємо Золотоверхому Києву, серцю України — столиці Великої Володимирської держави — Матері городів руських і всьому українському народові!

Адже саме тут, на священних Київських горах, стояли ноги апостола Андрія Первозванного, очі його бачили Україну і уста благословили. Тут св. Володимир Великий хрестив наших прадідів у синіх водах Дніпра. Звідси, славні сини України понесли євангельське благовістя на безмежні простори від Карпат до Тихого океану. Це вони, загартовані в постах і молитвах, проводячи безсонні ночі в печерах і келіях Києво-Печерської Лаври, та невтомно вивчаючи книжну мудрість у Києво-Могилянській Академії, належно виконували заповіт Христа: «Ідіть і навчайте всі народи. . .» (Мат. 28, 19).

Духовість і містика Києва є фундаментом української незалежної Церкви і української національної ідеології. Без Києва і Дніпра нема України, і тому усі наші дороги, помисли і надії повинні вести до Києва!

Ми віримо і знаємо, що близький вже час як здійсниться завітання мрія наших батьків і в Києві буде воздвигнуто престіл Всеукраїнських Київських Патріархів і Київ знову стане стольним градом Незалежної Соборної Української Держави, за що невтомно молилися усі мученики нашої Церкви.

Ми віримо, що кожний народ є вибраний Богом для виконання своєї місії на землі. І віримо також, що кожна нація має свій духовний Єрусалим, а таким Єрусалимом у нас є Київ. І як мені нині перед Вами, святителі Божі, не сказати словами псалмопівця Давида: «Якщо я забуду за тебе, о Києве, хай забуде за мене правниця моя! Нехай мій язик до мого піднебіння прилипне, якщо я не буду тебе пам'ятати, якщо не поставлю я Києва над радість найвищу свою» (Пс. 136:56). Амінь.

† Єпископ Володимир Романюк

ЗУСТРІЧ ОБ'ЄДНАНОЇ ІЄРАРХІЇ УКЦ В РИМІ

24-27 червня в Римі, в Апостольській Столиці й в осідку Синоду УКЦ на вулиці Мадонна дей Монті, відбулася історична зустріч — вперше за останні 44 роки українська ієрархія з рідних земель (10 владик) і з діаспори (18 єпископів) мали змогу зустрітися, особисто познайомитися, провести спільні наради і, під керівництвом глави УКЦ Блаженнішого Патріярха кардинала М. І. Любачівського, відбутися канонічно приписану візиту «до Апостольських порогів» (ад ліміна апостолорум) з метою позвітувати Святішому Отцеві про стан справ цілої і єдиної Помісної УКЦ. Це була без сумніву історична зустріч, і від часу закінчення Берестейської унії майже 400 років тому, Рим не бачив такого численного й авторитетного представництва українського, з'єдиненого з Престолом наслідника св. Петра, єпископату. Ця зустріч стала можливою завдяки встановленню 15 березня ц.р. дипломатичних зв'язків між урядом СРСР і Ватиканом. Апостольським нунцієм Святої Столиці в Москві призначено архієпископа Франческо Колласуоно, який досі вже встиг побувати у Львові і вивчити проблеми УКЦ на місці.

Зустріч повного складу єпископату УКЦ проходила в Римі за таким порядком. В неділю, 24 червня — соборна архиєрейська Служба Божа в прокатедральному соборі св. Софії, в крипті якої спочивають мощі великого мученика, ісповідника віри і поборника патріярхальної ідеї Бл. Патріярха Йосифа Сліпого. Святу Літургію очолили спільно глава УКЦ Бл. Патріярх М. І. Любачівський й архієпископ Львова й місцеблюститель митрополичого престолу кир Володимир Стернюк. Їм співслужили 17 єпископів з діаспори й 9 владик з України: два єпархіяльні владики — єпарх Івано-Франківський Софрон Дмитерко й єпарх Ужгородський і Мукачівський Іван Семеді; далі до делегації з України належали єпископи-помічники: Филімон Курчаба, Михайло Сабрига й Юліян Вороновський — всі зі Львова; Павло Василик і Іриней Білик — з Івано-Франківської єпархії та двох єпископів-помічників із Закарпаття — Іван Маргітич та Іван Головач.

Під час недільної Служби Божої у соборі св. Софії, на якій були присутні ватиканські прелати, в тому числі Апостольський Нунцій в Москві архієп. Франческо Колласуоно, представники українських установ в Римі, посланці католицького мирянського руху в діаспорі, численні працівники засобів масової інформації, одним із значних моментів був прилюдний виступ архієпископа й місцеблюстителя митрополичого престолу у Львові кир Володи-

мира Стернюка. Не зважаючи на свої 83 роки, владика Володимир Стернюк владним голосом зробив кілька офіційних заяв, які визначають, так би мовити, стартову позицію ієрархів УКЦ з рідних земель напередодні зустрічі з Папою Римським і офіційними особами Курії. Суть першого виступу кир Володимира Стернюка зводиться до трьох основних пунктів.

По-перше. «Ми прийшли, — заявив митр. В. Стернюк, — на поклик Святішого Отця, щоб йому скласти наш поклін, показати нашу любов, нашу підлеглість і послух супроти нього. Ось тому я виступив сьогодні з цією заявою, бо ми не шукаємо тут нічого іншого, як Царства Божого». Посилаючись на четверту Божу заповідь «Шануй своїх батьків», кир В. Стернюк підкреслив, що немає правдивої любови й пошани до Наступника апостола Петра в Христовій Церкві без послуху Святішому Отцеві.

Далі владика Володимир Стернюк заявив: «Це ми прийшли на те, щоб доказати вам, а через вас усім людям на світі, що ми існуємо. Ще півтора року тому, або й менше, казали, що нас нема на світі, що ми стоїмо на перешкоді до з'єднання Христової Церкви з тими всіма конфесіями, які існують на світі, а головню з Російською Православною Церквою. Але ж як нас, мовляв, нема, то як же ж ми могли стати на перешкоді до з'єднання? — спитав митр. В. Стернюк і продовжив далі: «Ми тепер є, і ми були, і ми ніколи не стояли на перешкоді. Коли ви пам'ятаєте добре, наш бл. пам. Слуга Божий Андрей Шептицький перший зачав в Католицькій Церкві екуменізм, який пізніше II Собор Ватиканський розвинув і поширив у Церкві по всьому світі».

По-друге. На думку митр. В. Стернюка в УКЦ, як в усіх Східніх Церквах, і згідно з II Ватиканським Собором, повинен бути патріарх, який керував би Церквою як батько й отець. І це ми хочемо також заявити: «ми прийшли з тою думкою і з тими самими почуттями, які віддзеркалюють бажання і прагнення цілого українського народу», при чому владика Володимир Стернюк висловив погляд, щоб була створена одна Українська Києво-Галицька Церква, яка давніше існувала й яка повинна сьогодні існувати. «Ми цього хочемо, ми цього бажаємо, бо це є нашим правом після II Ватиканського Собору».

По-третє. 24 червня Блаженніший Патріарх відзначав 76 років з дня свого народження. З тієї нагоди кир Володимир заявив йому, як главі УКЦ, послух і любов, а також висловив бажання, щоб він якнайскоріше прибув до Львова і засів на престолі, на що в нього є законне право.

Після ранкової св. Літургії всі єпископи провели спільний обід в приміщеннях УКУ св. Климента Папи. По обіді відбувся обмін подарунками між двома вітками єдиної ієрархії УКЦ.

Властива ділова зустріч українських єпископів з Папою Римським відбулася протягом двох днів, 25 і 26 червня у Ватикані. Перший день зустрічі на найвищому церковному рівні був присвячений познайомленню Папи з кожним єпископом з рідних земель окремо, відтак відбулася жвава дискусія Папи з делегацією єпископів з України на чолі з Блаж. кардиналом М. І. Любачівським, а після того мала місце спільна аудієнція всього об'єднаного єпископату УКЦ з Святішим Отцем, членами Курії. На зустрічі були присутні фоторепортери й телевізійні знімальні групи. О першій годині відбулася пресова конференція, на якій було подано детальну інформацію про перебіг першої сесії зустрічі.

Ділова частина зустрічі 25.6. проходила за таким порядком: промова Папи Івана-Павла II, відповідь Блаж. кард. М. І. Любачівського, доповідь архиеп. М. Марусина, секретаря Східної Конгрегації, на тему «Еклезіологія УКЦ східного обряду у світлі постанов II Ватиканського Собору», звіт секретаря Ватикану для зв'язків з державами еп. Анджело Содано п.н. «Заходи Святого Престолу на підтримку УКЦ східного обряду». Після того зібрані мали змогу заслухати звіти всіх єпархіяльних єпископів: Львівського владики В. Стернюка, Івано-Франківського єпарха С. Дмитерка, Ужгородського ординарія І. Семеді, митрополита Вінніпегу М. Германюка й митрополита Філядельфійського С. Сулика. Для обговорення заслуханих доповідей та звітів і підведення відповідних висновків був відведений цілий день 26 червня.

Наступного дня, 27 червня о 11 годині у Ватикані мала місце заключна пресова конференція з участю представників української ієрархії; відтак відправлено спільну благодарну св. Літургію в Колегії св. Йосафата, а ввечорі того самого дня Блаженніший Патріарх влаштував з нагоди зустрічі з ієрархами з України прийняття в готелі «Колюмбус».

Найважливішим результатом зустрічі 24-27 червня в Римі, як слушно підкреслив Блаженніший Патріарх Мирослав Іван кардинал Любачівський, слід вважати той факт, що Святіший Отець поблагословив і утвердив канонічну та церковну єдність єдиної Помісної УКЦ на батьківщині й в діаспорі, яка перетривала роки переслідування в любовній єдності.

Перед зміцненим проводом УКЦ відкриваються нові перспективи росту й благословенного процвітання. Відновлення єдності ієрархії УКЦ де факто ставить важливий крок до досягнення повного національного суверенітету українського народу (А.К.).

ПРОМОВА ВЛАДИКИ ВОЛОДИМИРА СТЕРНЮКА В СОБОРІ СВ. СОФІЇ 24 ЧЕРВНЯ 1990 Р.Б.

В ім'я Отця і Сина і Святого Духа, Амінь.

Ваші Емінінції,

Блаженніший наш Патріярше Кардинале Любачівський,
Високопреосвященні Владики, Ви Отці,
і всі вірні Брати і Сестри наші

Дозвольте мені сказати сьогодні кілька слів з такого великого нашого торжества. Мої слова будуть ті самі, що Ви їх чули в часі читання Святого Євангелія: «Шукайте перше Царства Божого, а все інше вам додасться». І ось ми прийшли сьогодні з далеких сторін — з України, щоб засвідчити перед нашим Святішим Отцем Іваном Павлом II, що ми є вірні сини Христової Католицької Церкви. Щоправда, ми маємо наші труднощі, але ті труднощі, коли ми будемо ступати законами Христовими, правдою Божою, то легко зможемо їх перебороти. Христос сказав: «Коли любите мене, захуйте мої заповіді». В тому, що ми будемо повинуватися нашому Святішому Отцеві, виражаючи нашу любов і наш послух, в тім і шлях до розв'язання всіх наших труднощів. Немає правдивої любови, коли немає правдивого послуху. Ви знаєте, що четверта заповідь Божа каже шанувати своїх батьків. Нашими батьками в Христовій Церкві є в першу чергу той, кого Христос наставив провадити і кермувати своєю Церквою. А кермувати і провадити Христовою Церквою наставив Святого Петра і його наслідників. І ось, коли ми будемо виражати нашу любов до батька нашого, намісника Петрового, я вірю, що ця любов буде тоді тільки правдива, коли буде послух зглядом до Нього, і цей послух вкаже на нашу правдиву любов і пошану до Святішого Отця. І ось тому то ми прийшли сьогодні на Його поклик зложити Святішому Отцеві наш поклін, показати нашу любов, нашу підлеглість, наш послух щодо Нього. Я виступаю сьогодні цією заявою, бо ми шукаємо тут не чого іншого, але Царства Божого. Ви чули сьогодні «шукайте перше Царства Божого, а все інше вам додасться». І дійсно, коли ми будемо належати до тієї великої Христової Церкви, будемо шанувати не тільки послух сповнення правд Божих, за якими Святіший Отець є непомильний, але й довіряючи Йому, підемо дорогою, якою повинні ступати, як маємо поводитися у нашій Церкві, як ми маємо захувуватися, щоб любов панувала і між Ним, і між нами.

Друге, що я хотів би вам сьогодні заявити, що відкликнувшись на заклик Папи, ми прийшли, щоб сказати Вам, а через Вас усім людям на світі, що ми існуємо. Наша Греко-Католицька Церква дійсно існує і сьогодні дає те свідоцтво перед Вами усіма. Ще тому

півтора року, а може й того нема, говорячи про нас казали, що нас нема на світі. Пізніше — кажуть, що ми стоїмо на перешкоді до з'єднання Христової Церкви з тими всіми іншими конфесіями, які існують на світі, а головню з Російською Православною Церквою. Ні, мої дорогі, ми не стоїмо на перешкоді нікому єднатися з Церквою Христовою, а йдемо тими дорогами, якими йшов Слуга Божий Андрей Шептицький і якими його наслідник нас провадив — наш Патріярх Кардинал Сліпий. І якими провадить нас сьогодні його наслідник Блаженніший Любачівський. Колись свідчили про нас недруги, що нас немає, то в скорому часі почали перечити самим собі. Бо чи може стати на перешкоді до єкуменізму та Церква, за словами котрих вона неіснуюча? Ми тепер є, і ми були, і ми нікому не стояли на перешкоді. І, коли ви пам'ятаєте добре, наш блаженної пам'яті Слуга Божий Андрей Шептицький перший зачав у Католицькій Церкві єкуменізм, який пізніше Другий Ватиканський Собор розвинув і поширив у своїй Церкві і в цілому світі. Ми того переконання, що ми хотіли б, щоб всі народи на світі були з'єднані в одній Христовій Церкві, бо коли б ми тому противилися, ми б противилися самому Ісусові Христові. Христос каже, що Він хоче, щоби всі народи належали до Нього, що Він має вівці, які є не тільки в Його стаді, але й інші вівці, які не належать до Його стада і яких треба Йому привести до Свого стада. Ми є тої самої думки — щоби всі народи створили одне стадо. В цій єдності є один Пастир, одна любов, одна правда, і всі народи будуть славити Бога серцем і однією душею.

Дозволю собі підчеркнути одну особливість структури нашої Церкви. За рішенням Другого Ватиканського Собору, на чолі Східних Помісних Церков стоять їхні Патріярхи. Того потребуємо і ми, щоб на чолі нашої Церкви був Патріярх, який буде нами кермувати як Отець і Батько. Тут хочемо Вам також заявити, що ми прийшли і виявляємо думку і почування, які віддзеркалюють бажання і стремління цілого нашого українського народу. Ми були дотепер незнані, то правда. Про нас тільки гадали. Не з причини нашої, з чужої, наших сусідів, які не хотіли нас визнавати, а радше знищити, як сказав один поет: «І добрий сусід нашу добру славу собі вкрав». Наші сусіди забрали собі ту добру славу нашу, а ми сиділи і мовчали, але прийшла хвилина, коли ми можемо тепер виявити ті наші думки, ті наші бажання серця, то наше стремління, щоб була створена Українська Київсько-Галицька Церква, яка існувала давніше, і яка повинна сьогодні також існувати. Ми цього хочемо, ми цього бажаємо, бо це є нашим правом по Другому Ватиканському Соборі. І коли перед тим можна було заперечити це, то сьогодні не вдасться цього зробити, тому що такі світові особи, Папи, які були на чолі того Ватиканського Собору, і Отці, присутні на цьому, — всі вони підписали, щоби в

східних Католицьких Церквах, до яких ми належимо, були патріархи на чолі своїх Церков. І от ми й тому прийшли, щоб Вам це заявити і повідомити, що ми шукаємо не своєї слави, чи якоїсь ще іншої, ми шукаємо Царства Божого. Царства, котре буде нас об'єднувати в одній Українській Києво-Галицькій Церкві, яка є частиною Католицької Церкви і до якої ми належимо. І тим самим буде в нас та єдність між нашими вірними, між нашими священиками, і між нашими єпископами.

І ще одна моя точка. Це буде зовсім інше. Ви знаєте, що сьогодні ми обходимо 76-ті роковини народження Блаженнішого Патріярха Мирослава Івана. З тієї нагоди хочу сказати: ми дуже раді, що ми Його маємо. Він прекрасно працює як вчений, працює для того, щоб в нашій Церкві піти слідами своїх попередників: слуги Божого Блаженного Андрея Шептицького, нашого Патріярха Йосифа, який вказав нам дорогу до світлості нашої Церкви. І ми сьогодні з тієї нагоди, що Він є той правдивий послідовник тих наших попередників, хочемо Йому виявити і наш послух, і нашу любов. Ми виражаємо Йому своє бажання, щоб Він прийшов до нас на Україну і якнайскоріше засів на тому престолі, який Йому законно належить. Щоб Він став виразником єднання, сили Христової любови: і Христової правди та справедливості. І на тому ґрунті об'єднав цілу нашу Церкву в одне серце і в одну душу, якими будемо славити Бога в цілому світі. Через те бажаю Йому, щоб Він в якнайскорішому часі міг дістатися до Львова та засісти на тому престолі, який Йому належить, і щоб ми могли Його величати в нашій Церкві, співаючи єдиними устами, єдиним серцем «Многая літа». Цим закінчую сьогодні мою коротку промову і бажаю нашому Блаженнішому многих і благих літ життя.

ПРОМОВА ЙОГО СЯТОСТИ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II НА ПОЧАТОК ЗУСТРІЧІ УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ЄПИСКОПІВ

1. «По милості Господа ми не загинули» (Плач Єр. 3,22).

Дозвольте мені, Дорогі Брати тут зібрані, звернути мої слова до милосердного Божого Провидіння. Завдячуємо самому Богові цю зустріч, яка сьогодні починається в домі Наступника Петра. Ось, вперше, після майже пів сторіччя всі Єпископи католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду, яка майже від 400 років виконує свою місію між Божим людом давньої Руси, тобто, згідно з сучасною термінологією, на Україні: в Галичині (землі Галича) і на землях Закарпаття, зустрічаються тут разом з Єпис-

ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОЇ СТОЛИЦІ НА КОРИСТЬ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНСЬКОГО ОБРЯДУ

Як тільки почала шаліти буря переслідування проти Католицької Церкви Українського обряду, Свята Столиця розпочала постійну й систематичну діяльність на користь цієї спільноти, виявляючи солідарність з її терпіннями, підтверджуючи її право на існування та рішуче закликаючи до пошани.

1. Пригадую насамперед *безпосередні виступи бл. пам. Папи Пія XII*, починаючи від 1945 року в офіційних документах, як от:

а) *Енцикліка «Всі Східні Церкви»* з 23 грудня 1945 року, якою Папа Пій XII з приводу «350 річниця щасливого з'єднання руської Церкви з Апостольською Столицею», між іншим, пригадує різні етапи страждання українського народу, аж до того часу;

б) *Енцикліка «Східні Церкви»* з 15 грудня 1952 року, в якій Пій XII ще раз пригадує терпіння католицької Церкви східного обряду, яка переслідувана «в багатьох місцях» «в східних країнах», з особливим підкресленням також і в цьому випадку того, що діялось в Україні;

в) *Апостольський Лист «Знаємо вас»* з 20 січня 1956 року на підтримку українців, що проживали на вигнанні, який вважався в СРСР втручанням у внутрішні справи.

2. Після визволення Кардинала Йосифа Сліпого, що відбулось у лютому 1963 року завдяки турботам бл. пам. Папи Івана XXIII, діяльність Святої Столиці на користь католицької Церкви українського обряду велась, в основному, за трьома напрямними лініями:

а) виступи й безпосередні почини прилюдного характеру з боку Вселенських Архієреїв;

б) декларації та розмови в сфері міжнародних організацій;

в) безпосередні стосунки.

3. *Виступи та безпосередні почини Вселенських Архієреїв*. Не входячи в деталі діяльності Святої Столиці на захист людських прав та релігійної свободи, яка, особливо починаючи від II Ватиканського Собору, становить одну із визначних тем учительського уряду Вселенських Архієреїв та міжнародної діяльності Святої Столиці, варто тут згадати наступні виступи:

а) *Листи*, що їх Вселенські Архієреї Павло VI та Іван Павло II з різних нагод та приводів направляли спочатку до Кардинала Сліпого, а потім до Кардинала Мирослава Івана Любачівського;

б) *Різні заходи*, як піднесення Львівського Митрополита для українців до гідності Верховного Архієпископа в 1963 році та особливе й надзвичайне право надане 5 лютого 1980 року Папою Іваном Павлом II для Верховного Архієпископа, щоб скликати, за дозволом Вселенського Архієрея, всіх українських єпископів діаспори на синодальні наради;

в) *Промови Його Святості Івана Павла II до Синодів Єпископів Української Католицької Церкви* (1980, 1983, 1985, 1987, 1989), у двох із яких, а саме в 1985 та, понад усе, в 1989 році, з особливою стійкістю підтверджене право на законне визнання та повну релігійну свободу Української Церкви на батьківщині.

г) *Проповіді та промови Вселенських Архидієєв*, серед яких слід пригадати Проповідь з приводу свячення Філадельфійського Митрополита, Високопреосвященнішого Владика М. І. Любачівського, що відбулось у Сикстинській каплиці 12 листопада 1979 року, та Промови, звернені до українських громад під час апостольських подорожей Папи Івана Павла II: у Філадельфії (4 жовтня 1979), в Куритибі (6 липня 1980), у Вінніпезі (16 вересня 1984), у Буенос-Айресі (10 квітня 1987);

д) *Приготування та відзначення Тисячоріччя Хрещення Руси*, починаючи від листа до кардинала Сліпого з приводу оголошення Тисячоріччя християнства в Україні з 19 березня 1979 року, до Апостольського листа «Ідіть по всьому світу» з 25 січня 1988 року, продовженого Посланням «Великий Дар Хрещення» — до українців католиків з 14 лютого 1988 року, та проповідь з нагоди відзначень Тисячоріччя в Римі 10 липня 1988 року;

е) *Лист Його Святости Івана Павла II до покійного Патріярха Пімена*, 30 жовтня 1989 року, про який буде згадано пізніше.

4. У цьому довгому ряді документів великого значення вирізняються чотири мотиви, наполегливо повторювані, які становлять *напрявні лінії* обання Апостольської Столиці про Українську Католицьку Церкву:

а) почуття великої пошани до Католицької Церкви Українського обряду та почуття особливої вдячності за її вірність Наступникам Петра, яка виявлена із стійкістю та шляхетністю духа в терпіннях та мучеництві, які часто відзначали 400 років її історії;

б) наполегливе проголошення права на існування Української Католицької Церкви на батьківщині, супроводжене побажанням змогти побачити признаним, пошанованим та захищеним це право;

в) ясне й недвозначне ствердження, що здоровий та справжній екуменізм вимагає пошани до Української Католицької Церкви;

г) ще інші, так само ясні ствердження вимоги вірності та єдності між Апостольським Престолом та Католицькою Церквою Українського обряду.

5. *Заяви та розмови в сфері Міжнародних Організацій*. Починаючи від 1963 року, в якому були відкриті Папські представництва при ООН в Нью-Йорку та Женеві, Свята Столиця, через своїх представників при цих організаціях, щороку підносила свій голос на захист права на релігійну свободу та викривала перед представниками держав усього світу її порушення. У цих виступах завжди було посереднє чи безпосереднє посилення на становище вашої Церкви в Україні.

Особливого відзначення з цього приводу заслуговує участь Святої Столиці в Гельсінській Конференції з Питань Безпеки та Співпраці в Європі та в інших наступних зустрічах у Београді, Мадриді, Оттаві, Будапешті та Відні. Присутність на цих Конференціях дала нагоду до складних та не легких переговорів між представниками Святої Столиці та делегатами СРСР, щоб досягнути включення принципів релігійної свободи до Заключного Гельсінського Акту (1975) та дальшого його розвитку в заключному Документі Зустрічі в Мадриді (1983), аж до зформулювання, досягнутого у Відні (1989), в якому були повністю прийняті точки, запропоновані Апостольською Столицею.

Наука, дослід*Володимир ЯНІВ***АНАЛІЗА ШЕВЧЕНКОВОГО «КОБЗАРЯ» З ПОГЛЯДУ
СОЦІАЛЬНИХ ПРЯМУВАНЬ ПОСЛУХУ Й СПРОТИВУ
В УКРАЇНЦІВ**
(Продовження, 6)

Ще різкіше змінилося ставлення Шевченка до Маркевича, який мав великі заслуги в усвідомлюванні української інтелігенції і якого Шевченко назвав 1840 р. своїм «великим приятелем». Отож, присвячена йому поезія (друкована вперше 1843 р.) мала з'явитися в «Кобзарі» з 1860 р., але в останній хвилині Шевченко вилучив її, дізнавшись про донос Маркевича на українського студента Масальського⁷⁵.

Звичайно, зміна у ставленні Шевченка до земляків мала своє менше чи більше виправдання (зокрема у випадку М. Маркевича), проте вона не менше характеристична для з'ясовуваної проблеми. Нормально, про авторитет людини рішає не її абсолютна беззастережна вартість (бо довершених людей нема), але позитивна сторінка її заслуг для загалу, якщо вона не зганьбила себе нечесним вчинком, як це було у випадку Маркевича. Шевченко не знає півтонів: людина має бути ідеалом, і тільки тоді може вона бути справжнім авторитетом, а якщо такої ідеальної людини нема, тоді й нема авторитетів. . .

Наведені приклади дуже однозначні, і вони потверджують здогад, що в нас, українців, мало нахилу до визнавання авторитетів, і з цього погляду нова констатація є прямо продовженням попередньої щодо слабо розвиненого соціального прямування до підпорядкування. Констатація стоїть також у повній згоді із попередніми дослідями питання⁷⁶.

З недостатньо розвинутим відчуттям авторитету в Україні стоїть ще — так дуже типова — сцена вибору гетьмана у Шевченка, коли то громада іде виразно перед одиницею, навіть тоді, коли ця одиниця вже є настільки гідна довір'я й заслужена, що її обирають на відповідальне місце. Вправді, в тому місці нема відомої з традиції картини сипання сміття на голову обраного, але все таки це не громада йому, а він громаді покланяється після вибору:

«Гетьман старий ридає,
До Бога руки здіймає,
Три поклони покладає
Великій громаді⁷⁷»

Все ж, серед історичних поем Шевченка є деякі, які вказують на своєрідні авторитети: коли гетьман чи постаті на велику історичну мірку авторитету не мають, тоді з великою любов'ю змальовані менші історичні постаті, здебільша такі, що їх можна б назвати ватажками: це Підкова, Гамалія, Трясило, Залізняк, Гонта, Швачка тощо.

У виясненні явища можна б вказати, що саме такий підхід іде по лінії нашої почуттєвої вдачі: один вчинок, один успіх, один зрив викликає більше захоплення, ніж твір цілого життя, на який складаються поруч із успіхами й невдачі, але який вимагає тому для належної оцінки не тільки чуттєвого підходу, але й розумової аналізу.

Крім цього, звертається увагу (зокрема робить це у своїх студіях і доповідях О. Кульчицький), що українець — це людина «малих гуртів»; він найкраще почувається і найкраще розуміє «малу спільноту», а тому йому найбільше відповідає провідник такої малої спільноти, який своєю безпосередньою близькістю більше пов'язаний, як віддалений і недоступний гетьман.

Такі принагідні герої звичайно виступають на історичну сцену без минулого (тобто того минулого ніхто не знає), і тому не відомі їхні хиби, їхні слабкі сторінки; в них захоплює сам зрив, а тому, що поза тим про них нічого невідомо, вони можуть блистити.

Врешті, всі вичислені постаті — це не так індивідуальності, як яскраві виразники загального ідеалу, чи загальних бажань. Вони є радше персоніфікацією маси, ніж зарисованими персональними авторитетами. До цього ж в силу історичних умов вони були рушіями нищення, бунту, заперечення, і тому йшли по лінії виображеної вдачі з її схильністю до анархізму. Тому вони радше підтверджують загальну констатацію про недостатнє визнання авторитетів у нашій спільноті з усіма наслідками того невизнання, м.ін. із послідовним степенуванням внутрішнього браку дисципліни: де нема визнаного авторитету, там не може бути справжнього підпорядкування.

5. Традиціоналізм в Україні

Питання авторитету завжди тісно зв'язане із питанням традицій. Справді, авторитетна персональність великого формату, що переходить в історію, стається сливе автоматично часткою тради-

ції. Але є й поважні розбіжності: про авторитет говоримо звичайно у віднесенні до якоїсь конкретної особи (рідше говориться про авторитет інституції, але про авторитет інституції рішають радше живі одиниці, що її репрезентують). В традиції, навпаки, затрачується персоналізм авторитету, а на перший план вибивається ідея, закон, звичай. Традиція, хоч і творена індивідуальностями (які, здебільша, є більшими чи меншими авторитетами), є zdeперсоналізована, анонімна. З погляду соціальних прямувань виникання авторитетів радше зумовлене бажанням підпорядкування й послуху, коли то пересічна одиниця відчуває потребу знайти опору в комусь сильнішому, хоч, незаперечно, справжній авторитет змушує докільця до наслідування (визволяє природний гін до наслідування) і хоч автоматичне наслідування проворнішої одиниці призводить до визнання її як авторитету. Навпаки, в традиції рішальним є радше чинник певної конечности наслідування, а повторне наслідування веде до постановня звичаю, дисциплінує, змушує до послуху. Коротко: при багатьох перехрещеннях між прямуванням до визнання авторитету й між виниканням традиції, які ведуть до взаємного скріплювання (чи, навпаки, послаблювання), є й виразні різниці. Тим то й вияснюється, що в нас при слабо розвиненім прямуванні до визнання авторитету (зродженім із певної анархічности вдачі) не можна говорити рівночасно про брак традиції, заснованої на підсвідомім бажанні елементарного наслідування, що призводить до більше усвідомленого наслідування витворених у століттях норм. Можливо, що український традиціоналізм слабкий, і це вияснюється послаблюючим впливом типової негати авторитету, але не можна твердити про його відсутність. Цей факт може відіграти певну дисциплінуючу функцію в нашій спільноті (і при відповіднім усвідомленні призвести навіть до скріплення авторитетів).

Вступні зауваження зроблені в рівній мірі на підставі попередніх студій про соціальні прямування українців, що й на підставі лектури «Кобзаря». Детальна аналіза поетичної спадщини поета тільки поглиблює переконання про традиціоналізм українського народу, при чому розуміння самого Шевченка для традиції багато більше, ніж у його сучасників. Саме його захоплення минулим України і його поетичні візії того минулого були рішальні для його виняткового значення і його функції в націотворчім процесі.

Є чимало чисто історичних поезій Шевченка, які свідчать про те його замилювання до історії, до минулого й традиції (як зобов'язання минулого для сучасного й майбутнього). Саме Шевченко і в значній мірі історичними поемами зумів спинити загрозливий денационалізаційний процес в Україні XIX-го століття, а це вже може чимало свідчити про відгомін цих поезій в оточенні, — отже про відзвучність того оточення на традицію. Ця відзвучність, це

сприймання історичних поезій є того роду, що навіть створюється певне сугестивне враження, що тих поезій далеко більше, ніж в дійсності⁷⁸. Проте, рішальним не є скількість історичних поем, і навіть не їх висока мистецька вартість та ідейне насичення. Річ у тому, що взагалі тон *цілого* «Кобзаря» насичений історичністю. І так, у нього є ціла низка поем, які не можна назвати історичними у повному значенні того слова, але поем, які тісно пов'язані з історичною тематикою: від сюжетних поем зачинаючи, по через критику сучасності й політичну сатиру, до зазивів, маніфестів, посланій, завершенням яких є певні історіософічні поетичні синтези⁷⁹.

У стилі глибокого традиціоналізму Шевченка один з його улюблених мотивів, — зрештою, дуже згідний із духом романтичної доби, у якій він жив та творив: *могили* — як «свідок слави, дідівщини». Вони «високії» і «чорніють, мов гори», вони «про волю нишком в полі з вітрами говорять», і коли внук-хлібороб забуває славу дідів-лицарів, то вони йому наспівують пісню, яку врешті-решт і він починає «за ними співати»⁸⁰. Бож могили — це доказ, що щось діялося, і як життя завмерло, тоді само насувається питання (яке так наспівують могили):

«Де наші панують?
Де панують, бенкетують?
Де ви забарились?»^{80а}

Доказ колишньої дії — це рівночасно доказ існування певного рушія, що вимагав не тільки активності, але й жертви, якої в першу чергу могили є символом. Як могили розсипуються, тоді родиться інший запит:

«За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списками
Московські ребра? . . . Засівали
І рудою поливали,
І шаблями скородили?»^{80б}

Проте всяка жертва, всяка смерть, всяка кров зобов'язують, і тому Шевченко розуміє, що творчі індивідуальності, які мають великий вплив на спільноту, ходять набиратися сили на могили і там знаходять інспірацію до творчості^{80в}; тому він і сам про могили співає^{80г}, і других письменників до того самого заохочує^{80г}. В цьому він вбачає підставу до відродження народу, це є підставою його віри, що він на місце «сукроватої» крові налле у жили земляків «чистої, святої, козацької тії крові»^{80д}. Це бажання іноді

підсуває картини могутньої сили, як от могили, в якій спочив загін козаків, а між ними мощі старого козака, що положив голову враз із трьома своїми синами. Це не даром з такої гекатомби жертви родиться віра, що це в могилах «воля спить». З тих картин-візій висновок:

«А як ми бились, умирали!
За що ми голови складали
В оці могили? Будеш жить —
То може й знатимеш, небоже!
Бо слава здорово кричить
За наші голови. . . А може
І про могили, і про нас
З старцями Божими по селах
Правдива дума, невесела
Між людьми ходить. . .»^{80e}

А в іншому місці не менше «слава здорово кричить», коли говориться про те, як то в одній могилі «нас тут *триста*, як скло, товариства лягло!»^{80e}

«Воля спить» у могилах в подвійному розумінні: це ж у могилах ті, що волю життям боронили чи її життям добували. Якщо вони лягли, як їх не стало, то й волі не було кому боронити — тому вона із лицарями в могилах. Але воля спить у могилах і в другому значенні: з могил вийде відродження. І ось це друге силою свого містичного *значення* жертви крові перейшло у повір'я, у символ із силою певного архетипічного значення. І коли хтось могили розкопує, то значить, що він хоче заховану волю вкрати, — то значить, що розкопуванням могил нищиться спогад про минуле, нищиться традицію. Тому розкопування могил — це злочин. І саме те повір'я, яке витворилося у зв'язку із незрозумілими для простолюддя археологічними розкопками москалів, Шевченко в свою чергу використовує у своїй поетичній творчості. Москва, що випалила Україну, що Дніпро спустила в сине море, — та сама Москва «розкопала високі могили — нашу славу»^{80e}. Про «начетверо розкопану-розриту могилу» говориться із ненавистю до москалів в іншому місці, при чому запит:

«Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки? Ех, якби то,
Якби то найшли те, що там схоронили. . .
Не плакали б діти, мати не журилась». . .

Та сама ідея розкопування могили в пошукуванні за схоронени-

ми скарбами й волею є і в містерії «Великий Лях» (якого Москва ще не розкопала), і в «Суботіві», що кінчиться віщуванням, мовляв, вправді москалі не знайдуть в могилах й домовинах того «несвогого», яке вони даремне з таким завзяттям шукають, але проте

«Церква-домовина
Розвалиться! . . . І з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти».

Цей елемент могил так тісно сплетений з традицією, що могил не мають лише народи без історії, без минулого, як от в уральських «рудих, рудих, аж червоних степах Оренбуржчини»:

«І хоч би на сміх де могила
О давнім давні говорила. . .
Неначе люди не жили. . .»

Тому могили, які стають складовою частиною українського краєвиду, є одночасно утотоженням краси: коли українські «голубії» степи гарні, то тому, що вони й різні у тоні (голубії-зеленії), але й помережані «нивами, ланами, *високими могилами*, темними лугами».

Якщо зважити, що мотив закопаної в могилі волі перенятий із народного повір'я, тоді наведені цитати мають ширше етнопсихологічне значення, а Шевченко є в данім випадку тільки виразником певного настрою глибокого прив'язання до традиції. Коли ж знову зважити, як той мотив відповідав настроєві доби, тоді можна уявити, наскільки він в свою чергу у Шевченковій поезії спричинився до поглиблення культу могили, а тим самим традиції. Це ж для настрою доби дуже характеристичне, що навіть один із Шевченкових сучасників — Амвросій Метлинський — як літературний псевдонім вибрав собі саме символ «Могила».

Другим, поруч із могилами, улюбленим Шевченковим мотивом (зрештою, також глибоко закоріненим у народі і також типовим для романтичної доби), який свідчить про традиціоналізм поета й цілої спільноти, є мотив *кобзаря*. Не зважаючи на загальнішу поширеність мотиву, треба підкреслити спеціальну пов'язаність саме Шевченка із ним, якщо зважити, що свою книгу (яка згодом стала синонімом його життєвого твору!) назвав він «Кобзарем», і сьогодні обидва поняття — Шевченка й Кобзаря — злучені нерозривно із собою.

Мотив кобзаря пов'язаний з мотивом могили. Як уже згадано вгорі, Перебендя ходив на могили шукати надхнення, а козак, що загинув разом із трьома синами, вірив, що про славу козацьку, заховану в могилах, співатимуть Божі старці, тобто кобзарі. В програмовім «Заспіві» до Чигиринського «Кобзаря» знову кажесться про те, як то «гарцювала козацькая воля», як вона «засівала трупом поле», аж:

*«Виросла могила,
А над нею орел чорний
Сторожем літає,
І про неї добрим людям
Кобзарі співають».*

Яка роль кобзарів у ширенні традиції — завжди на підставі інтерпретації Шевченкової поезії — про те найкраще свідчать теми, порушувані тими сліпими «Божими людьми». В «Перебенді», між іншими темами, кобзар порушує питання «як Січ руйнували». В «Тарасовій Ночі» репертуар кобзаря виключно історичний:

*«Грає Кобзар, виспівує,
Вимовля словами,
Як москалі, орда, ляхи
Бились з козаками;
Як збиралась громадонька
В неділеньку вранці;
Як ховала козаченька
В зеленім байраці.
Грає кобзар, виспівує,
Аж лихо сміється».*

Зовсім подібно в «Іржавці» кобзарі розказують

*«Про війни і чвари,
Про тяжкеє лихоліття,
Про лютії кари,
Що ляхи нам завдавали,
Про все розказали. . .»*

В іншому аспекті історичний момент порушений у поемі «Сліпий», коли то «ще молодий кобзар» оспівував, стоячи «на улиці, під тином», свою власну долю: але ж поскільки його доля була тісно пов'язана із козацькими походами, то він звертав увагу на героїзм лицарів, — до речі, у час, коли в проміжку зруйновано Січ. Знову ж у «Гайдамаках» кобзар веде слухачів у майбутнє, заохочуючи їх піснею до героїчної дії⁸¹.

Наскільки кобзарі свідомі своєї ролі у ширенні історичної традиції, про те гарно кажеться у «Тарасовій ночі», коли то кобзар насамперед доцільно достосовується до настрою оточення і співає різні пісні, відповідно до уподобання, проте з виразною метою, щоб врешті-решт дійти до того, що його найбільше інтересує, що йому найдорожче, що істотне. Коли він дівчатам на вигоні співає «Гриця та веснянку», парубкам у шинку «Сербина, Шинкарку», жонатим на бенкеті про лиху долю у «Тополі», покупцям на базарі «про Лазаря», — тоді він постійно вертається до свого улюбленого мотиву:

«Тяжко-важко заспіває
Як *Січ руйнували*.
Отакий то Перебендя
Старий та химерний:
Заспіває, засміється,
А на *сльози зверне*».

В свідомості своєї функції лучать вони (що є, зрештою, істотним у всякій історичній традиції) минуле із сучасним, і тому їх розповідь переходить у патетичний заклик, — малюнок минулого у проповідь, яка має заохотити до дії. Тому, наприклад, є повна аналогія між піснею кобзаря із «Тарасової ночі» а проповіддю благочинного перед освяченням ножів⁸².

При аналізі мотиву кобзаря у Шевченка можна б ще запитати: який був відзвук їхньої дії серед оточення? Отож, ми бачимо, що їх постійно окружає громада цікавих, охочих слухати. У «Гайдамаках» багатолюдна громада повстанців оточує кобзаря і заохочує його до співу, незважаючи на заборону старшини, щоб не зчиняти гамору перед початком акції (щоб передчасно не зрадитися перед поляками). Але й сама старшина дискретно прилучується до захопленої громади слухачів.

А в «Перебенді» так і кажеться, що, мовляв, «хто грає, того *знають і дякують люди*». В «Тарасовій Ночі» кругом кобзаря «хлопці та дівчата, — як мак процвітає». А в «Мар'яні-Черниці» дівчата кидають розваги й розмову з хлопцями, як тільки побачать кобзаря. Прохаючи заграги, вони обіцяють то шага, то черешень, то приміщення в хаті, щоб міг спочити після дороги. . .

Висновок однозначний: з пошани до кобзарів можна констатувати поширеність традиціоналізму в Україні.

Прямим продовженням кобзарів є письменники. Коли Шевченко те символічно відзначає, називаючи свою книгу «Кобзарем», то одночасно він аналогічно до завдання кобзарів визначає і свою функцію у зберіганні традиції. Говорячи про свого улюбленого діда й змальовуючи в епілозі до «Гайдамаків» його захоплення бувальщиною, коли то його «столітні очі, як зорі сіяли, а слово за

словом сміялось, лилось», — Шевченко ставить собі таке завдання:

«Спасибі, дідусю, що ти заховав
В голові столітній ту славу козачу:
Я її онукам тепер розказав!»

Ставлячи сам собі ті завдання, Шевченко зовсім аналогічно вимагає цього ж самого від своїх сучасників, як це найвиразніше видно із послання до Основ'яненка:

«Співай же їм, мій голубе,
Про Січ, про могили,
Коли яку насипали,
Кого положили;
Про старину, про те диво,
Що було, минуло...
Утни, батьку, щоб нехотя
На весь світ почули,
Що діялось в Україні,
За що погибала,
За що слава козацькая
На всім світі стала!»

Більше виразного місця їй бути навіть не може, — просто ціла програма викладу історії.

Кобзарем таки називає Шевченко Котляревського, коли говорить про його безсмертність — безсмертність, яку він завдячує тому, що воскресив «всю славу козацьку». «Бандуристом» є й український історик та етнограф Н. Маркевич, якому Шевченко присвячує малу лірику, наче заохочуючи і його не забувати про могили, що в степу з вітром розмовляють.

Без спеціального названня кобзарем чи бандуристом Гоголя, Шевченко і йому визначає, як завдання, ширити свідомість про минуле України⁸³, ділячи навіть функції поміж нього й себе: Гоголь мав би шмагати сумління земляків жалом сатири, тоді як Шевченко промовляв би до почуттів. І знову ж, ця функція письменників ще тільки підкреслює значення традиції, зокрема ж якщо зважити, що Шевченко утотожнював поетів із пророками; пророки ж йшли перед володарями, як це відомо із цитованої вже поезії «Пророк», в якій зокрема підкреслене значення слова: воно в серце падає глибоко, то знову пече огнем холодні душі, так що люди під його впливом плачуть та перероджуються. В іншому місці слово проривається, як вода, і стає тим, чим вода стає в дебрі-пустині⁸⁴. Слово має взагалі значення споконвічного Логосу зі св. Письма^{84a}. Тому Марка Вовчка, якого Шевченко уважав

своїм переємником, («Моя ти доне!»), називає він просто пророком! («Пророче наш!»)^{84б}.

Можливо, що любов до традиції впливала із важкого сучасного, і тому протиставленн неволі колишній свободі найрізкіше виходить в історичних картинах.

*«Недолю співаю козацького краю!
Слухайте ж, щоб дітям потім розказать,
Щоб і діти знали, внукам розказали. . .»*

каже Шевченко сам про себе⁸⁵, виразно протиставляючи сучасне минулому. «Нема Січі» — кажеться в оді до Основ'яненка, при чому Січ — це синонім славної минувшини, якій протиставиться сучасну Україну, яка «обідрана, сиротою понад Дніпром плаче».

*«Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю;
Минулося — осталися
Могили на полі!» —*

ось знову той самий мотив протиставлення волі й неволі з «Івана Підкови». І знову ж у пісні кобзаря із поеми «Тарасова Ніч»:

*«Була колись — Гетьманщина,
Та вже не вернеться;
Було колись — панували,
Та більше не будем. . .
Тії слави козацької
Повік не забудем.
Україно, Україно!
Серце мое, ненько!
Як згадаю твою долю,
Заплаче серденько!
Де поділось козацество,
Червоні жупани? . . .»*

І коли сьогодні «над дітьми козацькими поганці панують», тоді мимоволі хочеться линути спогадом у далекі дні.

Коли традиція виступає у Шевченка (а любов до традиції взагалі в українського народу) на тлі протиставлення неволі славі, тоді підкреслено також бажання будувати щоденне життя згідно із

вдачею, формованою звичаєм. При накиненому ладі свій власний лад, що відповідає цілій психосоціальній поставі середовища чи національному характерові, мусить мати дуже приманливу силу, і до картин того ладу з персеверативною силою вертається поет. З магічною силою змальовані з історії України «вольності козацькі», як вони широко і з любов'ю пригадані у Шевченка у плястичних картинах «Чернця». Це ж «*братерська наша воля*» розвертається, весела, «без холопа і без пана», у своїй степовій розмашності й розтратності, коли то шляхи застеляються оксамитами й едвабами, коли то вино розливається цебром-відром, коли то на порозі між життям і смертю курява встає від метелиці танку...

Туга за традицією «вольностей» у життєрадісній картині із «Чернця», але ж ця сама туга за тими самими вольностями у по-нурій картині помордованих козаків у братській могилі, де «*пана немає*».

*«Усі ми однако на волі жили!
Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і встанем!»⁸⁶*

Коли традиція набирає плястичности у протиставленнях (сучасности — минулому, недолі — волі та славі, чужого ладу — своїй правді), тоді Шевченко старається, крім цього, зацепити любов до певних традиційних ідей. До них, напр., належить рятування віри⁸⁷, при чому іноді з'ясовано ще й точніше, що саме треба робити, щоб віра в традиційній чистоті була збережена^{87a}. В псалмі СХХХУІ — на біблійній картині жидів у Вавилоні — представлено значення вірності своїй національності тоді, як вона спеціально загрожена.

*«І коли тебе забуду,
Ієрусалиме, —
Забвен буду, покинутий,
Рабом на чужині.
І язик мій оніміє,
Висохне, лукавий,
Як забуду пом'янути
Тебе, наша славо!»*

Коротко пригадані ще початкові ідеї, за які ми боролися в історії, в потрясаючій картині старого козака, що висилає всіх синів своїх «за край, за церков божую, за люди»⁸⁸.

В «Хустині» («Чи то на те Божа воля?») підкреслене прив'язання до військових традицій. Також у «Сліпім» традиція обов'язкового відбуття служби на Січі переходить із батька на сина.

Література

75. Пор. «Посланіє до М. Маркевича» П. Зайцева у т. II, стор. 313-315.
76. Пор. розділ «Проблема авторитету» в цитованій вже в нотці ч. 52 студії.
77. «У неділеньку святую», т. IV, стор. 140, pp. 47-50.
78. Ось список історичних поем Шевченка: дві ранні (вміщені в «Чигиринським Кобзарі»): 1. «Іван Підкова» і 2. «Тарасова Ніч». Найбільша Шеченкова поема 3. «Гайдамаки». 4. «Гамалія». (Ці чотири поеми вміщені в II-му томі «Повного видання» Українського Наукового Інституту у Варшаві). У IV-му томі є далші історичні поеми: 5. «Іржавець», 6. «Чернець», 7. «Швачка», 8. «У неділеньку, у святую» (Вибір гетьмана), 9. «Заступила чорна хмара» («Гетьман Дорошенко»). Історичний елемент переважає у сюжетнім оповіданні 10. «Буває, в неволі іноді згадаю». Історичний підклад у ліриці 11. «Ой, чого ти почорніло?» та 12. в поемі «Сичі» («На ниву в жито уночі»), хоч поема і не стосується історії України. З погляду історії України це поема радше історіософічна, ніж чисто історична.
79. Вправді, в 1. «Хустині» («Чи то на те Божя воля?») чи в 2. «Сліпим» нема змальованих історичних подій чи історичних постатей, а доля пересічних людей (і з цього погляду ці поеми не є історичні), проте індивідуальна доля людей вставлена в історичне тло; до цього ж цілий настрій, побут, ментальність — наскрізь історичні. Коли в першому 3. «Сні» («У всякого своя доля») гостра сатира на сучасне є тісно пов'язана з картинами минулого (Полуботок, Петро I, Катерина II), тоді історичні ремінісценції є у протесті 4. «Кавказу» й у зверненнях до земляків із 5. «Посланія...», якого, зрештою, прямим продовженням і логічним завершенням є виразно історично-історіософічний 6. «Холодний Яр». Цей історично-історіософічний момент виразний також у поемах: 7. «Розрита могила», 8. «Чигирин», 9. «Стоїть в селі Суботові», 10. в другому «Сні» («Гори мої високі»), де в дуже оригінальний і пластичний спосіб лучаться історичний момент з географічним, даючи поле до висловлення актуальних поглядів). 11. «Великий Лях» — це історична містерія, в якій в алегоричній формі висловлені певні історіософічні синтези, з рівночасною характеристикою наших історичних хиб, що випливали із нашої вдачі. Навіть звернення до іншого письменника (лист, послання чи ода) 12. «До Основ'яненка» повністю вставлене в історичне тло і насичене історичними міркуваннями.
80. Елемент могил м. і. у поемах: а) «Івана Підкова» (т. II, стор. 25, pp. 7-20);
- 80а. «До Основ'яненка» (т. II, стор. 22, pp. 13-19 і потім знову: стор. 24, pp. 83-87);
- 80б. «Чигирин» (т. III, стор. 12, pp. 9-10, 16-22 і потім: стор. 13-14, pp. 55-70);
- 80в. «Перебендя» (т. II, стор. 12-13, pp. 56, 84);
- 80г. «Гайдамаки» (т. II, стор. 56, pp. 111-116);
- 80г. «Буває, в неволі іноді згадаю» (т. IV, стор. 225-228, зокрема pp. 124-133);
- 80д. «За байраком байрак» (т. III, стор. 181);
- 80е. «Сон» (т. III, стор. 83-98, pp. 457-461);
- 80ж. «Розрита могила», т. III, стор. 10-11;
- 80з. т. III, стор. 38, pp. 457-461;
- 80и. «Стоїть в селі Суботові» (т. III, стор. 99-100, зокрема pp. 42-48);
- 80і. «А. О. Козачковському» (т. IV, стор. 45-46, pp. 70-72, потім — pp.

64-69. Крім тих 12 місць, із згадками про могили пор. ще «Тарасова Ніч») т. II, стор. 28, рр. 32-34. Також «Думи мої» (т. II, стор. 30, рр. 58-63). Пор. також присвяту М. Марковичу. т. II, стор. 149, рр. 24-28):

Там могили з буйним вітром
В степу розмовляють,
Розмовляють сумуючи, —
Отака їх мова:
«Було колись, минулося,
Не вернеться знову».

Знову ж у «Гайдамаках» (т. II, стор. 88, рр. 1258-1268) докір «унукам» за те, що могили забувають.

Звичайно ту наведені лише ті місця, що стосуються могил в точно визначеному сенсі (їх значення для утримання традиції), але про могили згадок багато, як, напр., про місце, на яке виходиться, щоб побачити якнайдалше («сиротина» із «Хустини» виходить виглядати свого «сірому» із походу на могилу) (т. IV, стор. 42, рр. 43-44). Взагалі могила набирає певного містичного значення, напр., вона стає певним прибіжищем нещасних, засмучених (пор. «Чого ти ходеш на могилу», т. III, стор. 186-187. Ходить на неї молода дівчина, що дожидає даремно милого і в своїй тузі на могилі саджає калину).

81. В тексті ми звернули увагу на місця про кобзарів в поемах: «Заспів» («Думи мої»), «Перебендя», «Буває в неволі», «Тарасова Ніч», «Іржавець», «Сліпий», «Гайдамаки», і то завжди у зв'язку із ширенням ними історичної традиції; тут ще раз коротко вичислюємо наголоси для певного «статистичного» доказу, щоб вказати, наскільки момент кобзаря для Шевченка типовий. У поемі «Мар'яна-черниця» приходить мотив кобзаря знову, але без історичного тла.

82. Для порівняння варто рівнобіжно зацитувати обидва тексти: Кобзар з «Тарасової Ночі»:

«Зажурилась Україна, —
Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина.
Ніхто її не рятує. . .
Козачество гине;
Гине слава, батьківщина;
Немає де дітись. . .
Виростають нехрищені
Козацькі діти,
Кохаються невінчані;
Без попа ховають;
Запродана жидам віра,
В церкву не пускають! . .
Як та галич поле криє,
Ляхи, уніяти
Налітають, — нема кому
Порадоньки дати».
«А ви Україну ховайте,
Не дайте матері, не дайте
В руках у ката пропадять!
Од Конашевича і досі
Пожар не гасне, люди мруть,

Конають в тюрмах, голі, босі, . . .
Діти нехрищені ростуть,
Козацькі діти; а дівчата,
Землі козацької краса,
У ляха в'яне, як перш — мати,
І непокрита коса
Стидом січеться. . . Карі очі
В неволі гаснуть; розкувать
Козак сестру не хоче,
Сам не соромиться конать
В ярмі у ляха. . . Горе, горе!
Молітесь, діти! Страшний суд
Ляхи в Україну несуть —
І заривають чорні гори. . . »

Як бачимо, зміст і тон є дослівно той самий, при чому деякі картини тотожні, а іноді навіть вислови ті ж самі.

83. «За думою дума», т. III, стор. 47.

84. Пор. Ісаія, гл. 35;

84а. Пор. «А на сторожі коло їх поставлю слово» з «Подражання ІІ псалму»;

84б. «Марку Вовчку». Всі ті три поеми цитовані з вид. Рильського.

85. «Гайдамаки», т. II, стор. 88, рр. 1247-1249. В тому місці видне не тільки протиставлення сучасної неволі минулій славі, але й відзначаючий вже стільки разів зміст поставання історії й традиції (від Шевченка як суб'єкта, як «я» по через цілу спільноту сучасних — по через «ми» — до майбутніх, до дітей, а по через дітей до унуків.

86. «Буває, в неволі іноді згадаю». (т. IV, стор. IV, рр. 32-35).

87. Вислів, «віру рятувати», як — зрештою — одно із часто уживаних гасел в минулому, приходить дослівно у поемі «Тарасова Ніч», (т. II, стор. 29, р. 70);

87а. В чому загрожена віра, видно із наведених в нотці 82 двох паралельних місць із «Тарасової Ночі» та «Гайдамаків».

88. «Буває, в неволі іноді згадаю», т. IV, стор. 227, рр. 77-78.

(Продовження буде)

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

І. І. КРУПНИК

кандидат історичних наук

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: НАУКА І ПРАКТИКА ВЕСНОЮ 1989 РОКУ

Якщо спробувати окреслити найважливіші теми 1989 року в етнографії, етносоціології й суміжних суспільних дисциплінах, то першими серед них, очевидно, стануть два поняття: «міжнаціональні конфлікти» і «національна політика». Перша тема увійшла в наше життя взимку 1988 року, з початком конфлікту в Нагірному Карабасі. Та для науки вона стала по-справжньому «відкритою» тільки в 1989 році, причому спочатку в жанрі суспільних дискусій і публіцистики й лише потім у формі професійної аналізи. Друга тема, навпаки, в нашому суспільствознавстві наявна дуже давно: згадаємо сакральні заголовки сотень, якщо не тисяч публікацій на взірць «Національна політика Радянської держави в...» або «Національна політика КППС і...», що заповнювали наші бібліографії і каталоги. Та за один-два роки національна політика із сфери чисто офіційної і навіть відверто офіціозної стала предметом професійного наукового дослідження і відкритого, гострого критичного обговорення.

Раптове зацікавлення етнографією й соціологією обома темами відбиває не тільки хвилюючий перебіг подій у різних частинах багатонаціональної країни. У значній частині населення на очах зростає «національне прозріння», пробуджуються етнічні почуття. На хвилі небувалої суспільної активності колишні ідеологічні схеми непохитності національно-державного устрою СССР піддаються швидкій ерозії. Суспільна свідомість з жадобою вбирає нові (або давно забуті) теми і лозунги: «незалежність» і «самоуправління», «конфедерація» і «національно-культурна автономія», «державна мова» й «суверенітет нації» та багато іншого. Те, що вчора розглядалося як націоналістична антисоветська агітація, сьогодні вільно обговорюється на телебаченні та засіданнях Верховної Ради.

«Національне питання» знову стало істотним фактором для існування держави. Перед нами очевидна потреба, коли однаково необхідно *знати, пояснити і передбачити* стан національних відносин на різних рівнях і різних регіонах шостої частини нашої планети. Ніколи ще етнографія не була в такому фокусі суспільної уваги (три професійні етнографи: Г. В. Старовойтова, Е. А.

Гаєр і В. М. Шаміладзе — обрані зараз народними депутатами), але й ніколи раніше ми не пробували дати відповіді при такому дефіциті часу і доступної інформації, при такому напруженні всіх політичних емоцій.

У вересні 1989 р. в рамках Советської Соціологічної Асоціації АН СРСР була створена нова міждисциплінарна секція соціології національно-політичних відносин. Тоді така назва багатьом видалася дивною і занадто політизованою. З самого початку ми поставили собі за мету стимулювання «інформаційного буму», розгортання відкритих професійних обговорень міжнаціональних проблем в СРСР і, насамперед, тих, що роками і десятиліттями були недоступні для наукової громадськості. Одним з елементів оголошеної програми було проведення спеціальної конференції з різних аспектів сучасної національної політики і національних відносин в СРСР¹. Таку конференцію як першу річну сесію «Національна політика: сучасне становище і нові підходи» секція провела в Москві 24-25 травня 1989 року.

Два повних дні засідань увібрали 23 доповіді, багаточисленні питання, виступи, дискусії, які збирали до 120-150 слухачів. Оскільки попередній звіт про роботу сесії з повним списком всіх доповідей і учасників вже опублікований², є сенс детальніше зупинитися тут на окремих виступах. Це тим більш важливо, що за своєю тематикою і загальною тональністю вони дають нам дуже точний зріз цілком визначеної соціальної й політичної ситуації і відображають стан суспільної свідомості весною 1989 року — напередодні роботи З'їзду народних депутатів СРСР і за два тижні до початку кривавих подій у Ферганській долині, за якими виникли сутички в Новому Узені, Абхазії, страйки в Естонії і Молдавії і весь подальший перебіг подій літа 1989 року.

Робота сесії була організована у шести тематичних засіданнях. В першому з них, під назвою «Національна політика: нові і старі підходи», в кінці були прочитані дві доповіді — «До етнології Космополісу» Г.Ч. Гусейнова (Москва) і «Українізація: причини, наслідки, досвід» Р.Я. Дашкевича (Львів).

Позиція, яку зайняв Г.Ч. Гусейнов, оцінюючи стан міжнаціональних відносин в СРСР, вже не раз висловлювалась ним у пресі³. В цій доповіді, написаній спільно з Д.В. Драгунським, позиція обстоювалась з величезною емоційною силою і патосом викрива-

1. Див.: Крупник І. І. Многонациональное общество. Современное состояние межнациональных отношений в СССР и задачи науки (Сов. этнография. 1989, №1, с. 54; Учредительное заседание секции социологии национально-политических отношений). Там же, с. 44-59.

2. Советская этнография. 1989, №6.

3. Гусейнов Г. Ч. Речь и насилие (Век XX и мир. 1968, №8; він же. Идеология общего дома). Век XX и мир. 1989, №1, він же. Нация и личность (Дружба народов. 1989, №6 та ін.

ча-пророка. Біди нашого часу, труднощі в національній політиці пов'язані, за словами доповідача, вже не стільки з догмами «застійного періоду», скільки з новими політичними лозунгами, що поглинають маси зі швидкістю лісової пожежі.

Одним з таких лозунгів автори вважають заклик визнати націю політичним суб'єктом. Зовні ідея суверенітету нації не видається дивною чи небезпечною. Правда, в усіх цивілізованих країнах в рамках міжнародних відносин політичними суб'єктами завжди виступають не нації (етноси), а їх державні утворення, органи і представники. Це — відображення досвіду, нагромадженого людством протягом XX століття. Усвідомивши себе політичним суб'єктом, етнічна більшість швидко деградує: «нарощує м'язи» для утиску своїх національних меншостей під благородними лозунгами захисту своїх споконвічних прав, очищення своїх коренів від шкідливих, чужорідних домішок. Національна еліта, інтелігенція починають семимильними кроками відводити і без того політично малограмотне «народне тіло» в глухі кути ізоляціонізму, нетерпимости та насильства. Так формується національна ідея, що об'єднує сотні тисяч людей під безглуздим лозунгом «Ми прийшли сюди ще в IV (I,X) столітті, коли про вас не було й чути!».

При відсутності у нашому суспільстві реальної власності і власників у процесі формування всіх національних рухів насамперед постає питання про етнічну або національну власність. І тут же в усіх регіонах країни почався — повинен був початися! — поділ фантомної власності: етнічної території. Тут найлегше розділитися на «корінних» і «зайшлих», тут реальний противник — державна економічна система — підмінюється уявним або уявно втіленим чужинцем.

Іншою фантомною метою національних рухів стає поняття «національної культури». Культура також не може бути чісєю власністю, тому що вона нескінченний процес, а не просто результат. Неможливо «присвоїти» собі чужу культуру; і навпаки, як було образно сказано авторами, можна скільки завгодно закопувати в землю очищені від кори гілки, корінням вони від цього не стануть.

Чи є вихід з нинішньої напруженої ситуації; чи можлива така конструктивна національна політика, яка зможе зупинити поширення національного чванства та насильства? Автори бачать її мету в якнайшвидшому розукрупненні теперішніх адміністративно-територіальних одиниць; в наданні більших прав автономіям і областям, що компактно заселені малочисельними народами; в захисті інтересів національних меншостей. Одначе визнання багатонаціонального характеру всіх союзних республік і трикратне збільшення їх кількості дасть можливість виробити конкретні правові норми, що гарантуватимуть пріоритет особистості, незале-

жно від її етнічної орієнтації перед будь-якими, в тому числі й етнічними, утвореннями.

Тверезою і жорсткою була запропонована *Я. Р. Дашкевичем* аналіза національної політики на Україні в 1920-х — перший половині 30-х років, котра відома в літературі під назвою «українізація» (за аналогією з «білорусизацією», «татаризацією» та іншими видами «коренізації» національного життя згідно з тодішнім політичним лексиконом). Аналіза ця була настільки жорстока, наскільки й своєчасна. Нові установки національно-культурної політики, зокрема і висловлені в Платформі вересневого пленуму ЦК КПСС, постійно апелюють до ситуації 1920-х років як часу найуспішнішого втілення ленінських норм національної політики, «розквіту» національно-культурного життя всіх народів Союзу ССР і т.п.

Я.Р. Дашкевич починає з того, що сам термін «українізація» був украй невдалим, оскільки вперше він появився в дореволюційній чорносотенній публіцистиці (за аналогією з поняттями «русифікація», «германізація» і т.п.), де вживався для означення процесу насильницької української асиміляції російського населення українських губерній⁴. З цим різко вираженим негативним відтінком термін «українізація» перейшов у советську дійсність, де його намагалися наповнити новим змістом.

Українізація як національна реформа, розгорнута в 1923 році, повинна була звестися головним чином до дерусифікації політичного і суспільного життя. Українська мова покликана була стати мовою публічних виступів, державного і партійного діловодства; початкової, середньої і вищої школи; періодичної преси та всіх зовнішніх проявів молодोї влади — надписів, вивісок, печаток і т.п. Обов'язкове офіційне вживання української мови в установах, особливо у контакті з сільським населенням, мало супроводжуватись випуском книг українською мовою, преси, переведення театрів, концертів та інших видовищ на українську мову. Для державних службовців, викладачів встановлювались терміни (один-два роки); організовувались мовні курси з випускним екзаменом. Передбачалась навіть українізація окремих військових частин (двох командирських шкіл і кавалерійської дивізії). При цьому аналогічні культурні і мовні права передбачались і для всіх інших союзних республік, а всередині їх — для більшості національностей меншостей, включно з російським населенням України.

Здавалося б, знали ми б зараз детально про ці лозунги національної політики 1920-х років (включно з ідеєю державної мови,

4. Щоголів С. М. «Украинское движение как современный этап южно-русского сепаратизма». Київ. 1912, с. 73.

державного громадянства і т.п.), вдалось би уникнути багатьох непотрібних конфронтацій. Я.Р. Дашкевич докладно розкриває весь складний механізм українізації, описує його прихильників і союзників (працівників Наркомату освіти УССР, українську творчу інтелігенцію, ряд крупних економістів — прихильників регіональної самостійності), і відвертих противників українізації — верхівку партійного апарату України; російську бюрократію всесоюзних трестів і відомств; російськомовне міщанство, російський і обрусілий пролетаріят, вихований в дусі престижності всього російського і непрестижності, навіть контрреволюційности селянської української культури; деяких представників російської інтелігенції.

При такому розставленні сил політика українізації, на думку Я.Р. Дашкевича, з самого початку була приречена. Опір, який щораз посилювався, виливався у стандартні звинувачення в націоналізмі, сепаратизмі, ворожості до російського народу. Досягнувши помітних успіхів, підійшовши впритул до головного завдання — культурної і мовної дерусифікації крупних промислових міст, українізація була насильницьки перервана у січні 1933 року і потоплена в кривавих репресіях й штучно створеному голоді. В 1937 році слово «українізація» зникає з усіх партійних документів, а в 1938 році на Україні повсюдно вводиться вивчення російської мови з другої класи початкової школи.

Аналізуючи досвід українізації з позицій сьогодення, Я.Р. Дашкевич вважає його безумовно негативним за своїм суперечливим характером і трагічним кінцем. Сучасні національні проблеми неможливо вирішити тільки культурно-мовною політикою: вони спресувались у складний вузол культурних, економічних, політичних, адміністративних, екологічних та інших програм, стержнем яких є модель національного суверенітету. Власне тому, як уявляється авторові, реанімування застарілих моделей «коренізації» та «українізації» може бути в інтересах бюрократичного апарату, не здатного розробити зараз навіть обмеженої програми вирішення конфліктних національних проблем.

Виступами Г.Ч. Гусейнова і Я.Р. Дашкевича були наче з самого початку сформульовані два основних мотиви обговорення: принцип моральної відповідальності вчених-суспільствознавців і в цілому національної інтелігенції в ситуації етнічного напруження та необхідність критичної порівняльно-історичної аналізи будь-яких пропонованих моделей і програм національної політики.

Ще з більшою силою ці мотиви прозвучали під час наступного тематичного засідання — «Національна політика: досвід вирішення конфліктів», яке було задумане для обговорення відомих програм і варіантів розв'язання конкретних конфліктних ситуацій. Та тільки дві із шести доповідей тим чи іншим чином відповідали

цій темі. Е.А. Паїн (Москва) у своїй доповіді «Конфлікти інтернаціональні — конфлікти концепцій справедливості» запропонував своєрідну типологію конфліктів за ознакою зростаючої конфронтації.

Першу стадію еволюції міжнаціонального конфлікту Е.А. Паїн назвав «конфліктом стереотипів», коли процес відбувається переважно на рівні масової свідомості і реалізується, в основному, в стереотипах — національної відчуженості, національних упереджень, а із зростанням ескалації і в національній ворожнечі. На другій стадії, названій «конфліктом концепцій», конфронтація розповсюджується і на сферу ідеології і виливається у висуванні національними групами теоретичних програм, що взаємно виключають одна одну, ускладнюють спільне проживання двох (чи багатьох) етносів на одній території. На цьому етапі вирішення конфлікту пов'язане з пошуком взаємоприйнятних змін концепцій, виробленням ідеологічних основ для міжнаціонального діалогу.

Третьою стадією стає «конфлікт відносин», коли обома сторонами декларується несумісність соціальних, політичних і економічних умов спільного проживання. Такі конфлікти, очевидно, не можуть бути вирішені в рамках усталеної системи економічних і політичних відносин і вимагають її радикальних змін, наприклад, у перетворенні національно-територіального укладу, форм власності і т.п.

Одночасно Е.А. Паїн запропонував ще одну класифікацію, виділивши три типи міжнаціональних конфліктів, умовно названих конфліктами «кримського типу», «карабаського типу» і «прибалтійського типу» — за регіонами, де даний тип конфронтації став найбільш відомий широкій громадськості.

Конфлікти «кримського типу» пов'язані з наслідками масових депортацій цілих народів в період сталінських репресій 1930-1940 років. Далеко не повний список «покараних народів» вміщений в платформі ЦК КПСС з національного питання; він включає калмиків, карачаївців, балкарців, чеченців, інгушів, кримських татар, турків-месхетинців, німців, корейців, греків, курдів. До них можна додати тих, кого виселяли не «цілим народом», а його окремими частинами, чи етнографічними групами: кримських вірмен, болгар, греків, циганів, поляків західних територій, закавказьких іранців (персів), курдистанських євреїв, причорноморських турків, фінів Ленінградської області, сотні тисяч громадян приєднаних в 1939-1940 рр. Західної України і Білорусії, Молдавії, Литви, Латвії, Естонії і т.п.

Більшість цих народів після повернення (або ті, хто ще не може повернутися на місця колишнього проживання) зіткнулися з існуванням там нового населення, що мало свої претенсії та інтереси.

Так виник конфлікт вимог, що взаємно виключаються. Представники депортованих народів керуються уявленням про свої права на відновлення історичної справедливості — праві повернення на свою батьківщину. У той же час, серед етнічних груп, що заселили райони, звідки були вигнані депортовані народи, культивується принцип «визнання історичних реалій», незворотності історичних змін. Цей принцип довгий час був (і до цих пір є) наріжним каменем офіційного підходу до вирішення територіальних суперечок у конфліктах як всередині країни, так і у міжнародних відносинах.

Конфлікти «карабаського типу» пов'язані з порушеннями чи прямим свавіллям у сфері національно-територіального розмежування. Найкраще відомий він зі ситуації з Нагірно-Карабаською АО. Тут, як і у випадку більшості конфліктів «кримського типу», вимоги сторін взаємно виключають одна одну, хоча кожна із цих вимог до останнього часу обґрунтовувалась посиленнями на один і той же законодавчий акт — Конституцію СРСР (до прийняття Закону Азербайджанської ССР про суверенітет).

(Закінчення буде)

Чернівці, 28 червня 1990. Фрагмент публічної демонстрації

Д-р Павло ПУНДІЙ

УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ-ПІОНЕРИ В США

(У століття першого лікаря-українця в Америці)

Такі знаменні різними історичними датами 80-ті роки є теж пригадкою, що саме сто років тому, бо у 80-их роках ХІХ століття, на вільній американській землі появився перший лікар-українець. А був ним *Микола Судзіловський-Рассел*, і цій кольоритній постаті присвячена кільканадцятисторінкова праця Мирослава Лабуньки.

Але, хоч приїзд до США у 80-их роках ХІХ ст. д-ра М. Судзіловського був окремим епізодом для себе, то все ж таки він започатковує дальшу появу інших лікарів-українців впродовж чергових декад ХІХ і початкових ХХ століть.

В основному, історія перших лікарів-українців у США тісно пов'язана з припливом на цей терен заробітчанської еміграції, що її українське Закарпаття започаткувало ще в 70-их роках минулого століття, а вслід за закарпатськими емігрантами пішли галицькі лемки і бойки.

Це були наші бідні і неосвічені люди, що, приїхавши сюди, пішли на найтяжчі роботи у сталеварнях і шахтах, щоб тільки заробити щонебудь і якнайскорше вертатися на рідну землю, яку так любили і за якою тужили. Доказом цього є той факт, що від 1908 до 1930 року близько 30 тисяч українців, заробивши дещо гроша, вернулися на свою батьківщину.

Першими лікарями-українцями, що приїхали сюди вже з лікарськими дипломами, були уже згаданий д-р Микола Судзіловський-Рассел і д-р Степан Гриневецький, а чергову групу творять ті, що вже тут, на американській землі, покінчили свої медичні студії (як от: д-р Володимир Сіменович, д-р Кирило Білик, д-р Мирослав Сіменович і інші). Вони поселялись передусім у більших центрах української еміграції (Чикаго, Філадельфія, Нью-Йорк, Детройт) і там, побіч своєї професійної праці, в міру існуючих можливостей, потреб та зацікавлень, займалися теж громадською, видавничою чи навіть політичною діяльністю. Очевидна річ, що, крім таких національно свідомих і суспільно на-

* «Лікарський Вісник», ч. 3, 1962, ч. 26.

ставлених лікарів, були й такі, що поза своєю професією нічим не цікавились, і про них ми маємо дуже скупі відомості.

Хронологічно історію українських емігрантів-поселенців у США, а втім і діяльність українських лікарів, можемо розглядати у трьох періодах. Перший період охоплює часи від 1870-их рр. аж до вибуху Першої світової війни. Це була майже виключно заробіткова еміграція.

Другий період — між двома світовими війнами — можна б окреслити як робітничу і політичну еміграцію, бо цю останню зумовили події після провалу українських Визвольних Змагань.

Третій період — після закінчення Другої світової війни, у якому прибули до Америки сотні тисяч нових емігрантів — вихідці з різновидних соціальних прошарків, різних професій, різних політичних переконань і т.п. З цією чисельною еміграцією прибуло теж багато українських лікарів, які відповідно влаштувались на місцях свого поселення, маркантно виявили свою професійну самоорганізованість і велику активність у суспільно-національному житті української спільноти.

Прицілом моєї статті є накреслити профілі українських лікарів, які почали свою професійну і громадську чи політичну діяльність у двох перших періодах історії української еміграції, тобто від 1870-80-их років до початку Другої світової війни.

* * *

Першим лікарем-українцем, що прибув на американську землю, був, як уже згадано, д-р Микола СУДЗІЛОВСЬКИЙ (1850-1930). Народжений у східній Україні (м. Могилів), свої медичні студії він почав у Київському університеті, а закінчив у Букарешті у 1880 р. Проживаючи ще у Києві, він займався революційною діяльністю, заснував навіть «Американський кружок», що мав на меті організувати «земельну комуну» в Америці. Переслідуваний царським урядом, він мусів виїхати з України. Деякий час проживав у Швейцарії, згодом у Румунії, і звідтіля у 1887 р. виїхав до Америки. Деякий час вів лікарську практику у Сан-Франціско. Добра європейська освіта, політична виробленість і непосидюча вдача не дозволили йому довго займатись лікарською професією. Він виїхав на Караїбські острови, де виконував функції американського консула, а під кінець 80-их років поселився на Гаваях. Тут д-р Судзіловський займався політичною діяльністю і навіть став президентом місцевого сенату та співзасновником Лікарського Товариства. Тут же зустрівся з невеличкою громадою українських емігрантів (а було їх там 40 родин), часто заступався за них, а

після Першої світової війни виїхав з Гаваїв і поселився в Китаю, де й помер у 1930 р.

Поскільки історію д-ра Судзіловського треба вважати тільки за відокремлений епізод, постільки справжня історія українського лікарського руху в Америці починається у 90-их рр. минулого століття, і вона пов'язана передовсім з Чікаго. Саме в Чікаго впродовж кількох декад кінця 19-го і початку 20 ст. (конкретно до початку Другої світової війни) жили і працювали шість замітних своєю діяльністю лікарів-українців, що їх справді можна уважати за лікарів-піонерів.

Таким першим, гідним назви піонера, треба визнати д-ра *Володимира Сіменовича*, 1859 р. народження. Після двох років правничих студій у Львові він у 1887 році приїхав до Америки і тут у Чікаго в 1895 р. закінчив свої медичні студії. Лікарську практику почав у стейті Пенсильванія, де тоді проживало найбільше українських робітників (Шенандоа, Шамокін). Згодом він вернувся до Чікаго і тут уже без перерви продовжував свою працю як лікар і громадянин аж до своєї смерті у 1932 р.

Д-р Володимир Сіменович був справді незвичайно обдарованою і працюютою людиною як лікар-професіонал, так і як українець-громадянин і патріот. Як професіонал, він, після закінчення медичних студій в Чікаго, вирішив спеціалізуватись і з тією метою виїхав на два з половиною років до Європи, де у славних тоді клініках Праги і Відня здобув потрібні собі знання. Тоді теж він брав участь в організації комітету слов'янських лікарів, що був заснований в рамцях Міжнародного конгресу лікарів у Парижі в 1900 р. Повернувшись до Чікаго, успішно практикував у акушерстві, впродовж кількох років був професором акушерства в Національному медичному університеті. Як патріот-громадян, д-р Сіменович проявив себе ще в Пенсильванії у Шенандога, де включився в національно-суспільну працю, що її з великим успіхом очолював серед малоосвіченого українського робітництва перший український католицький священик на американському терені і редактор часопису «Америка» о. Іван Волянський. А праця о. Волянського в тих часах була справді дуже важка і важна, бо треба було організувати наше робітництво, що не мало ніякого проводу, закладати кооперативи, організувати хори чи драматичні гуртки, і то серед дуже несприятливих обставин того часу. Справжній організаційний талант д-ра Сіменовича проявився у Чікаго, де він розвинув широку суспільно-громадську працю. Він заснував перше «Братство УНСоюзу», «Український товариський клуб», «Земельну компанію» та видавав журнал «Україна». Помер 13-го червня 1932 р., похований на цвинтарі св. о. Миколая.

Другим лікарем і громадським діячем у Чикаго був д-р *Степан Гриневецький* (1877-1942). Він закінчив медицину на Віденському університеті, де потім працював ще 8 років асистентом, а опісля доцентом у Загальному шпиталі у Відні. До Чикаго приїхав в 1907 році та вів успішно лікарську практику (при Чикаго і Вестерн Авеню). Лікувалися у нього українці і поляки, а теж чикагські мільйонери. Мав своє власне авто з шофером та велике моторове судно.

Був лікарем у шпиталі Сен Ієрі оф Назарет і в Біллінгс-шпиталі та деякий час був лектором в Раш Медікал Коледж.

В українському громадському і політичному житті був дуже активний. Деякий час був редактором газети «Україна», а в 1920-25 роках видавав тижневик «Січ». За намовою д-ра Осипа Назарука став приклонником гетьманського руху та його першим головним отаманом в Америці. Але скоро д-р Гриневецький попав в конфлікт із осередком гетьманського руху і в 1925 році покинув гетьманські ряди і «Січ».

Друкарня, що її zorganizував д-р Гриневецький, проіснувала до 1941 р., до 1938 року «Січ», а потім часопис «Наш Стяг», редактором якої був Богдан Катамай.

Другою улюбленою ділянкою його громадської діяльності був «Клуб Молодих», де він виголошував свої цікаві доповіді. Був він веселої і щирої вдачі та дуже добрим промовцем. Любив він мистецтво і спів та разом із своєю дружиною-співачкою Наталією з Підляшецьких zorganizував мішаний хор, який в 1912-1919 рр. дав ряд концертів і виступів перед українською і чужинецькою публікою. Відомий чикагський політик Мк Кормік дуже любив концерти того мішаного хору.

За прикладом поляків, що zorganizували в роках Першої світової війни «Польську бригаду Галлера», д-р Гриневецький zorganizував українську сотню при Іллінойській Національній Гвардії, яка проіснувала до 1940 року. Під час Другої світової війни і американсько-совєтської співпраці пережив він особисті переслідування, поліційні допити, що мали на меті знеславити український визвольний рух, і це, мабуть, причинилось до його душевого заломання й матеріяльного зубожіння. Помер у 1943 році.

* * *

Цікавою постаттю на чикагському терені був священник-лікар о. д-р *Михайло Корба* (1887-1935). Народжений у США, він на 10-му році свого життя виїхав на Словаччину до Пряшева, де закінчив гімназію і духовну семінарію та в 1910 р. був висвячений на гре-

ко-католицького священика. Вернувшись до США, був священиком на різних парафіях у Пенсильванії. Він приєднався до групи єпископа Сотера Ортінського і з цього приводу був переслідуваний мадярами. Вкінці за старанням владики Ортінського призначили його парохом у Ввїтінгу (Індіана), де він збудував нову церкву та парафіяльний дім.

Крім своєї душпастирської праці, о. Корба мав велике замилювання до медицини і тому вписався на медичний факультет університету Лайола, але медичні студії закінчив у 1921 р. у Медичній школі Джона Ганнемана та дістав дозвіл на лікарську практику в штатах Ілліной та Індіана. Свою лікарську практику провадив у східній частині міста Чікаго і був приневолений покинути свої душпастирські обов'язки. Впродовж двадцяти років був лікарем-хірургом, а, заразившись від пацієнта, помер у 1935 р. на запалення горла. Залишив по собі славу сумлінного і доброго лікаря, чулого на людське горе і готового кожночасно спішити з лікарською поміччю. Крім цього, цікавився і займався активно суспільно-громадською працею.

* * *

Слідуючим цікавим лікарем-політиком був д-р *Кирило Білик* (помер 1924), що походив з Полтавщини, але не відомо, коли приїхав до Америки. В 1909 р. він вже належав до Українського Клубу в Чікаго та у неділі пополудні вчив наших людей англійської мови. Хоч був православним, належав до хору церкви св. о. Миколая.

В 1913 р. вступив він на філософський факультет Чікагського університету, а рівночасно студював медицину в Раш Медікал Коледж, який закінчив в 1917 р.

Він цікавився українськими політичними справами і мав особисті зв'язки із сенатором Джорджем Гаммелем, членом американської мирової місії. Українсько-Американський Комітет вислав д-ра Білика на допомогу українській делегації на Мирову конференцію в Парижі в 1919-1920 рр. Як відомо, паризька конференція не принесла нічого доброго нашої справі, і це так зневірило д-ра Білика, що він, повернувши з Парижу, відсунувся від усякого політичного життя і присвятився виключно лікарській праці в Нью-Йорку. Помер, правдоподібно, в 1924 р.

* * *

Найбільш відомим лікарем із старої еміграції був д-р *Мирослав Сіменович* (1885-1967). Це був громадсько-політичний діяч, довго-

літній голова Українського Лікарського Товариства та фундатор Українського Національного Музею в Чикаго.

Народився він в 1885 р. в Чернівцях на Буковині, у священничій родині. В Чернівцях закінчив гімназію та два роки електротехніки в Німеччині. До США прибув в 1907 р., а медичні студії закінчив в Лойола університеті в 1912 р. і відчинив приватну лікарську практику в Чикаго.

В 1920 р. приїхав до Галичини зі своїми батьками та був призначений президентом Петрушевичем до політичної місії уряду ЗУНР для переговорів у Лондоні.

Повернувшись до США, очолив гетьманський рух та організував товариства «Січ», а в 1927 р. з рук гетьмана Павла Скоропадського одержав отаманський пірнач.

В 1922 р. він зорганізував величавий бенкет в честь Митрополита Андрея Шептицького та диригента Української Державної Капелі А. Кошиця. В 1933-1934 рр. організував і очолював Український павільйон на Світовій виставці в Чикаго. В 1937 р. гостив гетьманича Данила Скоропадського в Чикаго.

Під час Другої світової війни гетьманська організація припинила свою діяльність, а по закінченні війни знову відновилась, а 3-тій гетьманський з'їзд в 1952 р. покликав д-ра Сіменовича знову очолити гетьманський рух в США (1952-1959).

Крім цього, брав він активну участь в громадському житті, став співорганізатором Ліги Американців українського походження та Українського Лікарського Товариства в Чикаго, і був чотирикратно його головою в 1955-1958 рр.

Тривалим пам'ятником його діяльності є Український Національний Музей (ім. д-ра М. Сіменовича) в Чикаго, якого був він фундатором та почесним президентом.

25-го жовтня 1959 р. Український Вільний Університет в Мюнхені признав йому почесний докторат з філософії. Урочиста промоція відбулася в аудиторії школи св. о. Миколая, де опісля відбувся величавий бенкет.

При кінці 1965 р., з нагоди 80-ліття д-ра Сіменовича УЛТПА разом з музеєм влаштувало йому величавий ювілейний бенкет із музичною програмою. На жаль, він не міг бути на цьому бенкеті, бо захворів і перебував у шпиталі. Помер 14-го березня 1967 р.

* * *

Незвичайно скромною і шляхетною людиною в Чикаго був лікар-дентист д-р *Омельян Тарнавський* (1885-1965), уродженець

Зборівщини. Закінчив гімназію у Бродах, а під час Першої світової війни був покликаний до австрійської армії. По розвалі Австро-Угорщини вступив в ряди Української Галицької Армії та пережив з нею всі воєнні кампанії, тиф і чотирикутний смерті. В серпні 1920 р. перейшов з бригадою ген. Кравса до Чехо-Словаччини. Згодом через Відень дістався до Клівленду, де його батько був священиком.

В 1928 р. закінчив дентистику на Лойола університеті та почав практикувати в українській околиці Чикаго.

Д-р Тарнавський був також дуже активним в гетьманському русі, в 1933-1937 рр. був отаманом «Січі», а в 1937 р., разом з д-ром Сіменовичем, гостив гетьманича Данила Скоропадського в Чикаго. Мав теж товариські зв'язки з полк. Є. Коновальцем.

По Другій світовій війні належав до Українського Лікарського Товариства в Чикаго і брав активну участь в українському громадському житті.

* * *

Цікавим лікарем в Чикаго був д-р *Іван Смук* (1888-1976). Народився він в Перемищині в 1888 р., а до Америки приїхав ще в 1906 р. Як ковальський челядник, вступив до Американської Армії на Філіппінах, яка допомагала йому здобути освіту ветеринара. Вийшовши з армії, він доповнив свою освіту, спочатку в хіромантії, а відтак у медицині. Як пише у своїх споминах інж. Степан Куропась, д-р Іван Смук в 1920-30 роках провадив успішну лікарську практику при Чикаго Авеню. Був доволі багатий, симпатизував з націоналістичним рухом, і у нього спиналися, відвідуючи Америку, полк. Євген Коновалець, Сенік Грибівський, полк. Сушко та інші.

Він любив витинати мігдалки, бо уважав, що вони «були потрібні» і спричиняли різні недуги серця і суглобів.

Д-р Смук любив військову справу та був активний у Січовій організації, а потім в ОДВУ, в організації «Сини України».

З приходом нової еміграції по Другій світовій війні щиро займався новими емігрантами, шукав їм праці і приміщення. На власний кошт удержував кухню і давав нічліги новоприбулим в домі УНСоюзу.

Він мав кілька фарм, де в перших роках відбувалися літні табори «Пласту» і «СУМу». Помер 15-го березня 1975 р.

(Закінчення буде)

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

«Нарис історії Української Автокефальної Православної Церкви у Великій Британії 1947-1987». Упорядник — о. протопресвітер Сильвестер Богатирець, редактор — д-р Святомир М. Фостун, обкладинка — мистець Ростислав Глукко. Видання Єпархіального Управління Української Автокефальної Православної Церкви у Великій Британії. Обкладинка тверда, формат 21,5 × 16,5 см, 616 стор. друку та ілюстрацій, іменний покажчик тощо. Ця книга — вклад УАПЦ у В. Британії у відзначення Тисячоліття Хрещення України у В. Британії. З друкарні УВС, Лондон.

«Хрестоматія Української Релігійної Літератури — Книга Перша, Поезія». Упорядкування і вступний есей — Ігоря Качуровського. Редакційна Колегія: Святослав Гординський, Ігор Качуровський (головний редактор), Іван Коровицький, Василь Лев, Григор Лужницький, Леонід Рудницький, Петро Цимбалістий, Дмитро Штогрин, Володимир Янів. Правовисна і художня редакція — Лідія Качуровська-Крюкова. Обкладинка — Ростислав Глукко. Видання Наукового Конгресу в Тисячоліття Хрещення Руси-України, том II, накладом Союзу Українців у Великій Британії. Рік появи — 1989. Формат — Б4, 552 стор. друку, обкладинка тверда з обгорткою. З друкарні УВС, Лондон.

«Кафедра» чч. 2-3, 1988, науково-популярний та літературно-мистецький журнал Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції, Харків-Львів, під редакцією Василя Барладяну, Богдана Гориня, Михайла Осадного, Степана Сапеляка, Надії Світличної і Володимира Яворського. 352 стор. друку, з іменним покажчиком, ілюстрації тощо. Передрук самвидавного журналу з України накладом Союзу Українців у Великій Британії. Друковано в Українській Видавничій Спільці, Лондон, Велика Британія.

Андрій Легіт: *«Вибрані Поезії».* Вступне слово під наг. «Оспівувач поривів молодих» — Микола Вірний. 232 сторінки, формат 21 × 15 см., оправа тверда. Надруковано в друкарні Української Видавничої Спільки, видання УВС, Лондон, 1990.

С. Мечник: *«Вивчаймо ворога — доповіді, лекції, роздумування і спомини».* «Українське Видавництво», Мюнхен, 1989, 317 стор. друку, формат 20 × 14 см., оправа тверда.

«Привіти, Доповіді і Резолюції», видання Союзу Українців у Великій Британії, Лондон 1990, важливіші документи 44-их Річних Звичайних Загальних Зборів, декілька ілюстрацій, формат 21 × 14 см., обкладинка м'яка.

«Сурмач», журнал Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії за рік 1989 під редакцією д-ра майора Святомира М. Фостуна, 112 стор. друку.

«Вісник» Світового Конгресу Вільних Українців ч. 1 (17), листопад 1989 під редакцією Василя Вериги, 118 стор. друку.

ЗАСТУПНИКИ »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ«

АВСТРІЯ:

M. Petruszczak
Walzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.

ФРАНЦІЯ:

Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.

АВСТРАЛІЯ:

Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.

КАНАДА:

The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.

АРГЕНТИНА:

W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.

НІМЕЧЧИНА:

"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zepplinstr. 67.

БЕЛЬГІЯ:

Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.

США:

Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.

Чикаго і околиця:

Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ, ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
